

Stichting
Pensioenfonds
ANWB

Stichting Pensioenfonds ANWB
Wassenaarseweg 220
2596 EC Den Haag

Ingeschreven in het Handelsregister van
de Kamer van Koophandel onder nummer 40408890

Verslag over het boekjaar
1-1-2017 t/m 31-12-2017

Inhoud

	Pagina
Voorwoord van de voorzitter	5
Bestuur en organisatie	7
Meerjarenoverzicht	11
Bestuursverslag	
Statutaire doelstelling	13
Financiële positie van Stichting Pensioenfonds ANWB	15
Pensioenregelingen 2017	16
Communicatie	19
Beleggingen	20
Actuariële analyse resultaat	27
Uitvoeringskosten	30
Governance	32
Risicomanagement	35
Compliance Officer	
Rapport van de Compliance Officer	45
Raad van Toezicht	
Verslag van de raad van toezicht	47
Verslag verantwoordingsorgaan	53
Vooruitblik 2018	55
Jaarrekening	
Balans per 31 december	58
Staat van baten en lasten	60
Kasstroomoverzicht	62
Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling	63
Toelichting op de balans per 31 december	67
Toelichting op de staat van baten en lasten	75
Resultaatbestemming	79
Risicoparaagraaf	80

Pagina

Overige gegevens	89
Actuariële verklaring	90
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	
Bijlagen	101
Bijlage 1: kenmerken pensioenreglementen en -regelingen	101

Voorwoord van de voorzitter

Voor u ligt het verslag over het boekjaar 2017 (hierna: het verslagjaar) van Stichting Pensioenfonds ANWB, het ondernemingspensioenfonds voor de medewerkers en voormalig medewerkers van de ANWB en de bij de ANWB aangesloten bedrijven. Het jaar 2017 was een positief jaar voor het fonds vooral doordat de verplichtingen vrijwel gelijk bleven. De dekkingsgraad steeg van 94,5% eind 2016 naar 101,0% eind 2017. De goede beleggingsresultaten droegen daaraan ook bij. Totaal werd een rendement gehaald van 5,46%. Daaraan droegen vooral de beleggingen in aandelen bij. De beleggingen in staatsobligaties en rentederivaten, voor de afdekking van het renterisico, daalden in waarde door het stijgen van de rente. Het één kan niet zonder het ander. Het fonds wilde om twee redenen het renterisico afdekken. Ten eerste om de kans te verkleinen dat de dekkingsgraad onder de 80% zakt door negatieve ontwikkeling op de financiële markten. Ten tweede om meer risicobudget in te kunnen zetten in de return portefeuille om daarmee te profiteren van de ontwikkelingen op de financiële markten.

Verder heeft het fonds in 2017 aandacht gehad voor het risicomanagement. Het bestuur wilde een meer integrale aanpak van het risicomanagement, waar in de werkwijze de strategische risico's en de operationele risico's meer met elkaar in verband worden gebracht en in samenhang worden beoordeeld. Dat leidde tot een voorstel voor een nieuwe inrichting van het risicomanagement. Begin 2018 is die aanpak uitgerold.

De toekomst van het fonds was een belangrijk thema op de bestuursvergaderingen en in het overleg met de directe betrokken belanghebbenden. Hoewel uit een recent onderzoek is gebleken dat het 85-jarige fonds zelfstandig kan blijven, is het bestuur van mening dat het voortbestaan van het fonds alleen gerechtvaardigd is als dat in het belang is van alle betrokkenen. Kijkend naar de toekomst zijn er dan verschillende scenario's die het voortbestaan van het fonds onder druk kunnen zetten. In alle omstandigheden wil het bestuur de mogelijkheid houden om te kunnen sturen. Allereerst zijn er de stijgende kosten van het fonds. De kosten van governance, administratie en vermogensbeheer zijn te managen, maar ze staan allemaal onder opwaartse druk. De invoering van een nieuw pensioenstelsel zal die druk, naar verwachting, verder verhogen. Tevens neemt het aantal actieve deelnemers de laatste jaren gestaag af. Daarom is dit het moment om te onderzoeken of er betere mogelijkheden zijn voor het fonds dan zelfstandig doorgaan. De alternatieven voor zelf doorgaan zijn overdracht aan een algemeen pensioenfonds of een bedrijfstakpensioenfonds. Het fondsbestuur en de aangesloten werkgevers trekken in dit onderzoek gezamenlijk op. Blijkt uit dat onderzoek dat het fonds beter zelfstandig kan doorgaan dan is dat in ieder geval na het onderzoek een goed onderbouwde uitkomst.

Tot slot wil ik iedereen bedanken die in 2017 een bijdrage heeft geleverd aan het goed functioneren van het fonds.

Jaap Groen
Voorzitter Stichting Pensioenfonds ANWB

Bestuur en organisatie

Per 31 december 2017

Bestuur

Namens werkgever

J. (Jaap) Groen (74)	voorzitter
S.E. (Sophia) van Tol (51)	
R.J.X. (Roland) Wanders (58)	plaatsvervangend voorzitter

Namens deelnemers

E.A. (Eliena) van der Velde (35)	
J.P. (Jan) Rijnveld (56)	secretaris (aspirant bestuurslid vanaf 19 januari 2017, benoemd per 25 januari 2018)

Namens gepensioneerden

M. (Marlène) van Aalst-Philippus (80)	secretaris (tot 25 januari 2018)
G.J.J.M. (Bert) Nollen (68)	aspirant bestuurslid vanaf 23 november 2017, benoemd per 17 april 2018

Verantwoordingsorgaan

Namens werkgevers

K.G. (Gert) den Heijer (53)	
R. (Renate) Schrama (51)	vanaf 1 juli 2017

Namens deelnemers

J.J. (John) Alberts (59)	
E.A. (Ewoud) Benschop (51)	voorzitter vanaf 1 april 2017
C.M. (Kees) de Regt (48)	
N.D. (Dieuwke) Vijselaar (34)	secretaris vanaf 1 april 2017
J.C. (Jan) Vink (60)	

Namens gepensioneerden

A.L. (Ton) Groenewege (71)	
B. (Beno) Koens (75)	tot 1 juli 2017
J. (Jaap) de Wever (62)	vanaf 1 juli 2017

Raad van toezicht

J. (Janwillem) Bouma (55) voorzitter
H.M. (Henri) den Boer (49)
M.M. (Marien) de Lint (57)

Balansrisico-adviescommissie

W.A.H. (Pim) Baljet (60)
J. (Jaap) Groen (74) voorzitter
R. (Ronald) Volders (39)
R.J.X. (Roland) Wanders (58) vicevoorzitter

Risicocommissie

S.E. (Sophia) van Tol (51) voorzitter
E.A. (Eliena) van der Velde (35)
H.W. (Henk) van Drunen (61)
H.T.M. (Rik) Vaessen (55)

Communicatiecommissie

M. (Marlène) van Aalst-Philippus (80) voorzitter
H.W. (Henk) van Drunen (61)
M.G.M. (Marina) Goosen (47)
M. (Marjolein) Rozendaal (38)
R.O. (Olivier) Visser (58)

Jaarverslagcommissie

M. (Marlène) van Aalst-Philippus (80)
H.W. (Henk) van Drunen (61)
S.E. (Sophia) van Tol (51) voorzitter
E.A. (Eliena) van der Velde (35)

Geschillen- en klachtencommissie

Namens bestuur

O.J. (Onno) Bouman (51) voorzitter
J.P. (Jan) Rijnveld (55)

Namens het verantwoordingsorgaan

J.J. (John) Alberts (59)
C.M. (Kees) de Regt (48)

Compliance officer

K.S. (Karst) van der Meulen (46)

Organisatie

Bestuursbureau	H.W. (Henk) van Drunen (61) directeur
	M.G.M. (Marina) Goosen (47) coördinator pensioenadministratie
Accountant	Ernst & Young Accountants LLP, Den Haag
Adviserend actuaris	AZL NV, Heerlen
Certificerend actuaris	Aon Hewitt Nederland c.v., Eindhoven
Administrateur	AZL NV, Heerlen
Herverzekeraar	Leidsche Verzekering Maatschappij N.V, Gouda
Bestuursondersteuning	AZL NV, Heerlen
Fiduciair Manager en Strategisch Risico Adviseur	NN Investment Partners, Den Haag
Custodian	KAS Bank N.V., Amsterdam

Meerjarenoverzicht

	2017	2016	2015	2014	2013
Aantallen					
Actieve deelnemers	3.579	3.762	4.039	4.220	4.433
Gewezen deelnemers	6.293	6.045	5.793	5.204	4.738
Pensioengerechtigden	2.196	2.075	1.975	1.848	1.731
Totaal	12.068	11.882	11.807	11.272	10.902
Financiële gegevens (in duizenden euro)					
Beleggingen voor risico pensioenfonds					
Belegd vermogen ¹⁾	1.471.963	1.389.873	1.262.047	1.389.873	1.058.298
Beleggingsopbrengsten	76.926	124.359	-13.057	197.117	35.025
Rendement exclusief rentehedge (in %)	7,6	5,7	0,7	6,5	9,7
Rendement inclusief rentehedge (in %)	5,5	9,7	-1,0	18,5	3,5
Rendement benchmark exclusief rentehedge (in %)	6,9	7,0	0,1	6,8	8,6
Rendement benchmark inclusief rentehedge (in %)	4,8	11,0	-1,2	18,8	2,4
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers	45.661	45.906	44.858	37.919	56.850
Pensioenuitkeringen	32.571	30.973	29.550	28.521	27.185
Reserves					
Algemene reserve	14.317	-80.966	-80.894	4.713	47.038
Reserve toeslagen	156	148	192	236	222
Totaal reserves	14.473	-80.818	-80.702	4.949	47.260

1) Het belegd vermogen betreft het totaal van de beleggingen voor risico pensioenfonds zoals weergegeven in de toelichting op de balanspost [1]. Daarnaast is er het pensioenvermogen dat mede dient ter bepaling van de dekkingsgraad. Het pensioenvermogen is het totaal van de activa op de balans minus de langlopende en kortlopende schulden en minus de toeslagenreserve. Dit is uiteraard gelijk aan de algemene reserve plus de technische voorzieningen. Als dit pensioenvermogen wordt gedeeld door de technische voorzieningen resulteert daaruit de dekkingsgraad van het fonds. Het pensioenvermogen bedraagt ultimo 2017: € 1.487.232.

	2017	2016	2015	2014	2013
Technische voorzieningen					
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	1.466.503	1.476.765	1.343.645	1.257.725	1.015.213
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen	6.412	2.372	0	0	0
	1.472.915	1.479.137	1.343.645	1.257.725	1.015.213
Dekkingsgraad					
Minimaal vereiste dekkingsgraad	104,2%	104,2%	104,3%	104,3%	104,4%
Vereiste dekkingsgraad ²⁾	118,0%	117,7%	114,8%	110,4%	114,4%
Beleidsdekkingsgraad	99,0%	92,2%	96,1%	105,2%	n.v.t.
Dekkingsgraad	101,0%	94,5%	94,0%	100,4%	104,7%
Reële dekkingsgraad ³⁾	80,1%	75,3%	78,3%		
Indexaties per 1-1					
Dekkingsgraad waarboven geïndexeerd kan worden	123,7%	122,4%			
<i>Indexaties actieven</i>					
Pensioenregeling A, B, C en MAA	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	1,00%
Pensioenregeling Unigarant	0,00%	1,50%	1,50%	1,00%	1,25%
Pensioenregeling Logicx	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
<i>Indexaties inactieven</i>					
Pensioenregeling A, B, C en MAA	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
<i>Pensioenregeling Unigarant</i>					
Periode 1991-2000 ⁴⁾	0,00%	1,89%	1,20%	0,91%	1,47%
Periode 2000-2004	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Periode vanaf 2004	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
<i>Pensioenregeling Logicx</i>					
Pensioenregeling Logicx	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%

2) Bij de berekeningen is, conform de wettelijke voorschriften, bij de vereiste dekkingsgraad op basis van de strategische verdeling rekening gehouden met het dynamisch beleid dat geldt eind 2017. Op basis van dynamisch beleid wordt beoordeeld of de portefeuille nog overeenkomt met de risicotolerantie van het fonds en of specifieke marktontwikkelingen aanleiding geven tot een dynamische aanpassing binnen het strategisch beleid. Het strategisch beleid geeft de normportefeuille weer waar het fonds optermijn naar toe wil groeien.

3) De reële dekkingsgraad is berekend op 31 december 2017 op basis van de regeling zoals deze formeel van toepassing was.

4) Deze indexatie wordt gefinancierd vanuit een gesepareerd depot.

Bestuursverslag

Statutaire doelstelling

Stichting Pensioenfonds ANWB, statutair gevestigd te 's-Gravenhage, is opgericht op 31 januari 2007. Het betreft een omzetting van de Vereniging Pensioenfonds voor het Personeel van de ANWB, opgericht op 1 december 1931. De laatste statutenwijziging was 24 juni 2014 als gevolg van de wijzigingen die zijn doorgevoerd in verband met de Wet versterking bestuur pensioenfonds. Het fonds voert de pensioenregelingen uit voor de medewerkers en voormalig medewerkers van de ANWB en bij de ANWB behorende dochterondernemingen die hun pensioenregeling bij het fonds willen onderbrengen. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 40408890. Het fonds is een ondernemingspensioenfonds en het is aangesloten bij de Pensioenfederatie.

Missie, visie en strategie

Missie

De Stichting Pensioenfonds ANWB (het fonds) voert de pensioenregelingen uit voor de medewerkers en voormalig medewerkers van de ANWB en de bij de ANWB behorende dochterondernemingen die hun pensioenregeling bij het fonds willen onderbrengen.

Het fonds heeft tot doel uitvoering te geven aan de pensioenregelingen, zoals die gelden voor de aangesloten ondernemingen en het is verantwoordelijk voor de correcte uitvoering van de pensioenafspraken die gemaakt zijn tussen werkgevers en werknemers en waarvan het pensioenfonds de opdracht tot uitvoering heeft aanvaard. Uitgangspunt bij het beheer van de pensioenen zijn de pensioenreglementen en de daarin gemaakte afspraken, de vastgestelde risicohouding na overleg met belanghebbenden, de uitvoeringsovereenkomst en de opdrachtaanvaarding.

Het vertrouwen bij de deelnemers over de (uiteindelijke) pensioenuitkering, het streven naar waardevastheid en een heldere communicatie met alle pensioenbelanghebbenden zijn leidend in het handelen van het pensioenfondsbestuur.

Gelet op de beperkte omvang van het fonds geldt voor wat betreft de werkzaamheden 'uitbesteding tenzij...'. De uitbestedingsovereenkomsten zijn zodanig dat het bestuur van het pensioenfonds zijn volledige verantwoordelijkheid te allen tijde kan waarmaken. Het fonds wil de pensioenregelingen uitvoeren, waarbij de belangen van alle belanghebbenden worden meegewogen. Het fonds streeft naar beheersbare kosten voor uitvoering en vermogensbeheer.

De Pensioenwet stelt in artikel 105.2: De personen die het beleid van een pensioenfonds bepalen of mede bepalen richten zich bij de vervulling van hun taak naar de belangen van de bij het pensioenfonds betrokken deelnemers, gewezen deelnemers, andere aanspraakgerechtigden, de pensioengerechtigden en de werkgever en zorgen ervoor dat dezen zich door hen op evenwichtige wijze vertegenwoordigd kunnen voelen.

Kernpunten

Kernpunten in de missie zijn:

1. Uitvoering passend bij en rekening houdend met de overtuigingen van de belanghebbenden.
2. Streven naar indexatie van de pensioenen.
3. Heldere communicatie over resultaten en risico's.
4. Streven naar efficiency in uitvoering en beheer.

Visie

Verschuivende ontwikkelingen hebben het vertrouwen in het Nederlandse pensioenstelsel ondermijnd. De dekkingsgraden, en daarmee de indexeringsmogelijkheden, hebben te lijden onder de stijgende levensverwachting en de lage renteomgeving. Vaste dienstverbanden zijn steeds minder vanzelfsprekend. Deze ontwikkelingen, alsmede de algemene trend van individualisering, hebben de solidariteit tussen werkenden onder druk gezet. Gezamenlijk hebben bovenstaande ontwikkelingen ervoor gezorgd dat binnen Nederland een discussie is ontstaan over het pensioenstelsel. De zichtbare gevolgen daarvan zijn de toenemende wet- en regelgeving waaraan moet worden voldaan, de professionalisering van de aansturing en uitvoering en een sterke consolidatietendens. Rond 2020 mag een algehele stelselwijziging worden verwacht. Belangrijke elementen daarvan zijn waarschijnlijk de afschaffing van de doorsneepremie, meer keuzevrijheden en de ontwikkeling van een passende DC-oplossing. Ook voor Pensioenfonds ANWB betekent dit dat er belangrijke strategische keuzes voor de deur staan waarop het zich wil voorbereiden.

Het fonds heeft bovendien te maken met specifieke omstandigheden die de continuïteit van het fonds en de kwaliteit van de regeling mogelijk bedreigen. In de eerste plaats zijn dit de lage dekkingsgraad en de beperkte mogelijkheden om de premie te verhogen.

In 2016 zijn interviews gehouden met alle belanghebbenden over hun visie op de toekomst van het fonds. De conclusie is dat er vooralsnog geen directe noodzaak is om het fonds anders te organiseren of elders onder te brengen.

Het bestuur kan zich echter een aantal scenario's voorstellen waarin het belang van de betrokkenen mogelijk beter is gediend met een alternatieve vorm voor het fonds. Dit zijn:

1. De toenemende eisen aan compliance leiden tot een te grote inspanning voor het fonds.
2. De veranderende omgeving, waardoor het niet meer vanzelfsprekend is dat er een ondernemingspensioenfonds is.
3. Financiële bedreigingen: kostenstijgingen in uitvoering.
4. De afnemende veerkracht van het fonds, waardoor het fonds gedwongen wordt om te veranderen. Dat bedreigt de ruimte van het bestuur om zelf afwegingen te maken.

Voortzetting van het fonds is geen doel op zich. De pensioenwereld verandert wellicht fundamenteel en de omstandigheden waaronder het fonds zijn werk moet doen veranderen zeker. Het bestuur vindt dat het fonds bestaansrecht heeft, zolang alle belanghebbenden daarmee optimaal worden bediend. Het bestuur monitort en analyseert voortdurend de in- en externe ontwikkelingen, omdat het wil voorkomen dat het fonds in de toekomst, door omstandigheden gedwongen, uit minder optimale alternatieven zou moeten kiezen dan uit de alternatieven die nu voorhanden zijn.

Strategie

De strategie van het fonds valt uiteen in twee delen:

1. Enerzijds is deze gericht op een betrouwbare uitvoering en eventuele aanpassing van de huidige regelingen. In het belang van de deelnemers voldoet de uitvoering, en dient deze te blijven voldoen, aan de eisen van wet- en regelgeving, de toezichhouders, de Code Pensioenfonds en de eigen uitgangspunten (going concern-gedachte).
2. Anderzijds richt de strategie zich op de voorbereiding van mogelijke toekomstscenario's voor het fonds rond 2020.

Toekomst van het fonds

Het fonds is in 2017 verder gegaan met het onderzoek naar de toekomst van het fonds. Zie hierboven ook de visie van het fonds. De raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan zijn door het bestuur van deze ontwikkeling op de hoogte gehouden en ze hebben hun mening kunnen geven over deze ontwikkeling.

In 2017 is ook intensief overlegd met de werkgevers om hen te betrekken in dit proces. De wetenschap uit eerdere ALM-studies, dat het bij elkaar houden van de nieuw op te bouwen aanspraken en de al ingekochte aanspraken leidt tot een beter pensioenresultaat en de opvatting van het bestuur over de rol die het fonds heeft als ondernemingspensioenfonds, zijn daarvoor belangrijke drijfveren. Anderzijds heeft het bestuur uiteindelijk een afweging te maken, waarin de belangen van de verschillende belanghebbenden wellicht anders wegen dan de afwegingen die de sociale partners maken als het gaat om de toekomstige uitvoering van de regelingen. De focus is nu op drie mogelijkheden: onderbrengen bij een bedrijfstakpensioenfonds, bij een algemeen pensioenfonds of zelfstandig doorgaan.

Intussen blijft de financiële positie van het fonds aanleiding geven tot zorg. De beleidsdekkingsgraad steeg in 2017 weliswaar van 92,2% tot 99,0%, maar dat is nog onvoldoende om een eventuele korting uit te sluiten als eind 2020 het fonds vijf jaar in onderdekking is. Ook de indexatie van de pensioenaanspraken is voorlopig niet mogelijk. De actuele dekkingsgraad steeg van 94,5% tot 101,0%.

De verwachtingen voor de komende jaren zijn gematigd positief, maar toenemende inflatie gekoppeld aan een langzaam herstel van het fonds kan de koopkracht van de pensioenaanspraken uithollen.

Financiële positie van Stichting Pensioenfonds ANWB

Dekkingsgraad

(Beleids)dekkingsgraad

Sinds de invoering van het nFTK is de beleidsdekkingsgraad leidend voor alle beleidsmaatregelen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de feitelijke dekkingsgraad van de afgelopen twaalf maanden en is daarmee minder afhankelijk van dagkoersen. Alle beleidsmaatregelen moeten gebaseerd zijn op deze beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad van Pensioenfonds ANWB bedroeg ultimo 2017 99,0% (ultimo 2016 was dit 92,2%).

Reële dekkingsgraad

Daarnaast is de reële dekkingsgraad een belangrijke graadmeter voor de financiële positie van het pensioenfonds. De reële dekkingsgraad is de beleidsdekkingsgraad gedeeld door de dekkingsgraad waarbij volledige prijsindexatie is toegestaan. Ultimo 2017 bedroeg de reële dekkingsgraad 80,1% (ultimo 2016 was dit 75,3%). Ultimo 2017 bedroeg de marktwaardedekking (= de waarde van de beleggingen en de waarde van de verplichtingen, beide berekend met behulp van de marktrente) 98,4% (ultimo 2016: 90,3%).

Vereiste dekkingsgraad

De vereiste dekkingsgraad bedroeg per 31 december 2017 118,0%. Hiermee ligt de beleidsdekkingsgraad van het fonds onder de vereiste dekkingsgraad. Er is sprake van een tekort. Het fonds heeft een herstelplan waarin is vastgelegd welke maatregelen worden ingezet om binnen tien jaar het vereist eigen vermogen te behalen. Het herstelplan kunt u vinden op de website van het fonds. In het eerste kwartaal van 2018 heeft de jaarlijkse update van het herstelplan plaatsgevonden. Voor een verdere analyse: zie het hoofdstuk Actuariële analyse van het resultaat.

Minimaal vereiste dekkingsgraad

De minimaal vereiste dekkingsgraad van het fonds is 104,2%. Gelijk met de minimaal vereiste dekkingsgraad in 2016.

Haalbaarheidstoets

De haalbaarheidstoets geeft inzicht in de effecten van het gekozen beleid. Hier zijn de resultaten weergegeven voor een gemiddelde deelnemer, conform de verplichte berekeningsmethodiek over een tijdshorizon van 60 jaar. De cijfers geven weer wat de waarde is van het verwachte pensioen ten opzichte van een volledig, met prijsinflatie, geïndexeerd pensioen. De grenzen geven de

minimum grenzen aan waarop het fonds stuur. Deze haalbaarheidstoets is, als onderdeel van de risicohouding, besproken met de belanghebbenden en daarna door het bestuur vastgesteld.

Uitkomsten haalbaarheidstoets	2017	2016
<i>Vanuit feitelijke positie</i>		
Verwacht pensioenresultaat in mediaan	100%	91%
Verwacht pensioenresultaat in slechtweer	73%	54%
Verwachte afwijking in slechtweer	27%	41%

Gekozen grenzen

<i>Vanuit feitelijke positie</i>		
Verwacht pensioenresultaat in mediaan	78%	78%
Verwacht pensioenresultaat in slechtweer	46%	46%
Verwachte afwijking in slechtweer	49%	49%

Herverzekering

Het risico van kort leven en arbeidsongeschiktheid heeft het pensioenfonds op risicobasis herverzekerd bij RGA via de Leidsche Verzekering Maatschappij N.V., Gouda. Deze verzekering heeft een looptijd van drie jaar tot eind 2018 en kent een totale resultatendeling van 125 duizend euro per ultimo 2017. Aan het einde van de looptijd wordt de dan bereikte resultatendeling verwerkt in de jaarrekening.

Pensioenregelingen 2017

Per 1 januari 2016 voert het fonds twee gewijzigde actieve regelingen uit. Het zijn voortzettingen van de regelingen ANWB D en Unigarant 2013 die het fonds al eerder uitvoerde, met twee belangrijke verschillen met het verleden:

1. De toeslagverlening voor de deelnemers is afhankelijk van het overrendement van het fonds. De toeslagverlening wordt niet meer gefinancierd door de werkgevers.
2. De door de aangesloten werkgevers verschuldigde pensioenpremie is niet meer de kostendeekkende premie, maar een vaste premie voor de duur van 5 jaar (2016 tot en met 2020). Het premiepercentage is gebaseerd op een gedempte kostendeekkende premie.

De premie bedraagt voor 2017 20,92% van het gemaximeerde pensioengevend salaris als werkgeverspremie voor de ANWB en 20,22% van het gemaximeerde pensioengevend salaris als werkgeverspremie voor Unigarant. De premie wordt aangepast aan de sterfteontwikkeling en aan de veroudering van het bestand. Daarnaast betaalt de werknemer een in de cao vastgelegde premie, die voor verschillende doelgroepen uiteenloopt van 1% tot 8%, zie hieronder bij verschuldigde werknemerspremies (6.2).

Verder voert het fonds een VPL-regeling uit. Deze regeling is gestart in 2006. In de regeling worden vastgestelde tijdsevenredige aanspraken opgebouwd met een richtleeftijd van 67 jaar voor zover deelnemers nog in dienst zijn, zij nog geen 61 zijn en tot maximaal 2021. De werkgevers betalen een zuivere actuariële premie voor dit onderdeel van de regeling. Verder administreert het fonds een WIA-aanvullingsregeling en ANW-hiaat verzekeringen voor de werkgevers.

De indexatie van pensioenrechten en premievrije pensioenen is voorwaardelijk. Dit betekent dat het bestuur van het pensioenfonds jaarlijks besluit of er wel of geen indexatie van deze pensioenen en -rechten plaatsvindt. Dit bestuursbesluit is afhankelijk van de financiële positie van het fonds. Als in enig jaar een indexatie is verleend, is het niet zeker of en in hoeverre in de toekomst ook wordt

geïndexeerd. Er wordt geen geld gereserveerd voor indexatieverlening en er wordt geen premie voor betaald, de indexatie wordt, met één uitzondering bij Unigarant (zie aldaar), gefinancierd uit het beleggingsrendement. Indien het bestuur besluit tot toeslagverlening, geldt eenzelfde toeslagverlening voor de volgende aanspraken en rechten:

1. De verzekerde pensioenrechten van de pensioengerechtigden.
2. De verzekerde pensioenaanspraken van de (gewezen) deelnemers.
3. De verzekerde pensioenaanspraken van de deelnemers met premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid.
4. De verevende aanspraken op ouderdoms- en partnerpensioen in verband met einde huwelijk of samenwoning.

Voor deze regelingen geldt dat de pensioenrichtleeftijd per 1 januari 2018 verschuift van 67 naar 68 jaar om te voldoen aan de nieuwe fiscale kaders. Alle regelingen die het fonds uitvoert hebben het karakter van een uitkeringsovereenkomst in de zin van artikel 1 van de Pensioenwet. In bijlage 1 worden de regelingen en toeslagverlening in detail besproken.

Franchises

De franchise is dat deel van het salaris dat voor de pensioenopbouw buiten beschouwing blijft vanwege de AOW. De franchise bedroeg in 2017:

Franchises actieve regelingen	gekoppeld aan	2017
Regeling D (ANWB en Logicx) ¹⁾	fiscaal minimum	€ 13.449
Regeling 2013 Unigarant	fiscaal minimum	€ 13.123

1) Deze franchise is vastgesteld op € 13.499,-. Verhoging vindt plaats als het fiscale minimum, in 2017 €13.123,- hoger is dan dit bedrag.

Premiebeleid

In de uitvoeringsovereenkomsten met de werkgevers is een pensioenpremie overeengekomen voor de duur van vijf jaren (2016 tot en met 2020). Deze premie bevat de werkgevers- en werknemerspremie. De verschuldigde premies worden door de aangesloten werkgevers aan het Fonds betaald.

	2017	2016
De kostendekkende premie is als volgt samengesteld:		
- Actuarieel benodigd	39.189	35.555
- Opslag in stand houden vereist vermogen	6.907	5.237
- Opslag voor uitvoeringskosten	1.119	1.349
	47.215	42.141
De gedempte kostendekkende premie is als volgt samengesteld:		
- Actuarieel benodigd	17.429	17.261
- Opslag in stand houden vereist vermogen	3.055	2.529
- Opslag voor uitvoeringskosten	1.119	1.349
- Voorwaardelijke onderdelen	7.913	8.408
	29.516	29.547
De feitelijke premie is als volgt samengesteld:		
- Actuarieel benodigd	17.429	17.261
- Opslag in stand houden vereist vermogen	3.055	2.529
- Opslag voor uitvoeringskosten	1.119	1.349
- Voorwaardelijke onderdelen	7.913	8.408
- Premiemarge	13.024	13.083
	42.540	42.630

Verschuldigde werkgeverspremie

De door de aangesloten werkgevers verschuldigde pensioenpremie is een vaste premie, gebaseerd op een gedempte kostendekkende premie en deze wordt getoetst aan de gedempte kostendekkende premie met maximale parameters voor rendement. De vaste werkgeverspremie bedraagt in 2017 20,92% van het gemaximeerde pensioengevend salaris als werkgeverspremie voor de ANWB en 20,22% van het gemaximeerde pensioengevend salaris als werkgeverspremie voor Unigarant. Voor de werkgever bestaat geen bijstortingsverplichting. De premie zal volgens de uitvoeringsovereenkomst worden aangepast als gevolg van een wijziging in de fondsspecifieke ervaringssterfte welke het pensioenfonds moet doorvoeren in haar technische grondslagen in de voorziening pensioenverplichtingen en/of een veroudering van het deelnemersbestand als gevolg waarvan de toekomstige kostendekkende premie stijgt. Daarnaast zal de verhoging van de pensioenleeftijd per 1 januari 2018 naar 68 jaar worden doorberekend in de werkgeverspremie. De premie voor de werkgever daalt als gevolg van deze oorzaken in 2018 van 20,92% naar 20,08% voor de ANWB en aangesloten dochterondernemingen en van 20,22% naar 19,70% voor Unigarant. Indien deze vaste gedempte kostendekkende premie minder is dan de gedempte kostendekkende premie op maximaal rendement, zoals vastgesteld door de Commissie Parameters, dan zal het opbouwpercentage worden verlaagd, zodanig dat de vaste premie toereikend is. Deze overeengekomen werkgeverspremie is exclusief de premie voor de VPL-overgangsregeling en de werknemerspremie.

Verschuldigde werknemerspremie

De deelnemer aan de regeling A, B, D of MAA, is jaarlijks 8% van de pensioengrondslag aan de werkgever verschuldigd. De werknemers van Unigarant betalen afhankelijk van de datum van indiensttreding 1% of 5% van de pensioengrondslag aan de werkgever. De deelnemer aan regeling D Logicx Mobiliteit is 6% van zijn pensioengrondslag verschuldigd aan de werkgever.

Ter financiering van de toekomstige uitvoeringskosten wordt met ingang van 1 januari 2015 een excasso-opslag van 3% gehanteerd over de actuariële premies, koopsommen en risicopremies.

Het fonds brengt de totale premie in rekening bij de werkgevers.

Communicatie

Communicatiebeleidsplan

Het fonds communiceert op basis van een communicatiebeleidsplan en een -matrix. Deze documenten bepalen de speerpunten in de communicatie, het doel en de inhoud van de uitingen. Uitgangspunt zijn enerzijds de communicatiewensen van de belanghebbenden en anderzijds de juiste invulling van de communicatieplicht. Het plan is daarmee een onderbouwing van de invulling van de verschillende communicatiekanalen.

Het fonds liet in 2016 een kwalitatief onderzoek doen naar de pensioen kennis en de risicobereidheid van de deelnemers. Met verschillend samengestelde groepen is een gestructureerde discussie gevoerd. Het bestuur gebruikt de uitkomsten om de communicatie aan te scherpen en ook als input bij bestuursdiscussies over onderwerpen als maatschappelijk verantwoord beleggen. Dit onderzoek zal in 2018 zeer waarschijnlijk worden herhaald om aan de hand daarvan uitgangspunten te formuleren voor de communicatie rondom de strategie van het fonds.

Communicatie deelnemers, pensioengerechtigden en slapers

In 2017 is de vernieuwing van de website afgerond. De pensioenplanner is rechtstreeks gekoppeld aan de gegevens van de deelnemers in de administratie. De bestuurdershoek, de opslag van documenten ten behoeve van de verschillende bestuursorganen, is gemoderniseerd. Verder kregen ook slapers en gepensioneerden toegang tot de persoonlijke omgeving van de site.

Het bestuursbureau heeft zeven workshops georganiseerd voor diverse groepen deelnemers op verschillende locaties in het land. Op de bijeenkomsten worden medewerkers wegwijs gemaakt in de regelingen en de planner. Het fonds heeft meegedaan aan de Pensioendriedaagse, georganiseerd door Wijzer in Geldzaken. Bij die en andere gelegenheden zijn ongeveer 220 deelnemers

individueel bijgepraat over hun pensioen en de mogelijkheden. Verder worden deelnemers aangeschreven rondom belangrijke gebeurtenissen in hun leven en als ze 55 of 60 jaar oud worden, om hen erop te wijzen dat ze met pensioen of deeltijdpensioen kunnen gaan. Dat moment wordt aangrepen om een bezoek aan de planner te activeren. De Uniforme Pensioenoverzichten zijn in september verstuurd.

In 2017 is Pensioenblik tweemaal verschenen. In het eerste nummer waren de thema's de financiële situatie van het fonds en de invloed daarvan op het pensioen van de deelnemers en de mogelijkheden om daarop persoonlijk niveau meer inzicht in te krijgen. In het tweede nummer werd aandacht besteed aan de toekomstvisie van het fonds.

Het fonds levert vier keer per jaar gegevens voor het Pensioenregister.

Werkgeverscommunicatie

In 2017 zijn de werkgevers betrokken bij de toekomstdiscussie en zijn stappen gezet om tot een gezamenlijke aanpak te komen. Daarnaast is er regulier overleg met de werkgevers over de uitvoering van de regelingen. Eind 2017 werd natuurlijk aandacht besteed aan de keuzes voor de opbouw en richtleeftijd van de regelingen als gevolg van de krappere fiscale kaders.

Naast de communicatie over specifieke thema's en overleg over overeenkomsten en afspraken, worden de werkgevers maandelijks geïnformeerd over de ontwikkelingen van beleggingen en verplichtingen en overige zaken die spelen in het fonds en de pensioenwereld. Hiervoor zijn verschillende standaardrapportages ontwikkeld.

Beleggingen

Terugblik

Economische groei en inflatie

De wereldeconomie deed het in 2017 meer dan uitstekend. Zowel de bedrijfsinvesteringen als de winstontwikkeling trokken verder aan en opkomende markten profiteerden van een significant vertrouwensherstel. Zo ontstond een breed gedragen verbetering van de mondiale economische activiteit. De wereldeconomie is in 2017 met circa 3,5% gegroeid (ten opzichte van 3,0% in 2016).

De inflatie bleef in 2017 (ruim) onder de doelstelling van de centrale banken. Vooral in de VS is de inflatie lager dan op basis van de werkloosheid en de productiviteitsgroei zou mogen worden verwacht. In de eurozone daalde de kerninflatie naar 0,9% op jaarbasis. De gematigde inflatie stelt de Fed en de ECB in staat om, in weerwil van sterke economische groei, het beleid van monetaire versoepeling geleidelijk (in plaats van drastisch) te normaliseren. De Fed liep daarin voorop met renteverhogingen in maart, juni en december en kondigde in september 2017 de afbouw van haar balans aan. De ECB bereidde de markt in 2017 voor op een verlaging van haar maandelijksse obligatie-opkopen. Het ECB-opkoopprogramma blijft vooralsnog echter een open einde houden.

Politiek

Het wereldwijde politieke beeld bleek minder dramatisch dan velen aan het begin van 2017 vreesden. De nieuwe Amerikaanse regering had weliswaar veel moeite om de campagnebeloftes waar te maken, maar ze boekte in 2017 toch nog succes met een nieuwe belastingwet. De vrees voor protectionistische handelsmaatregelen vanuit de VS bleek in 2018 pas bewaarheid te worden. In Nederland en Frankrijk kreeg het populisme, dat een jaar eerder nog successen kende in de VS en in het VK, niet echt voet aan de grond. In Duitsland werd Angela Merkel opnieuw bondskanselier. In Spanje leverden verkiezingen in Catalonië een meerderheid op voor de afscheidingspartijen. De Britse premier Theresa May verloor haar meerderheid na tussentijdse verkiezingen in juni, waardoor haar positie duidelijk verzwakte. In de Brexit-onderhandelingen worden eerste voorzichtige resultaten geboekt. In Japan won de Liberaal-Democratische Partij van Shinzo Abe tussentijdse verkiezingen in oktober en behield haar tweederde meerderheid in het parlement. Daarmee lijkt daar de voortgang van 'Abenomics' verzekerd.

Opkomende markten

Opkomende markten hebben zich aangesloten bij het mondiale economische herstel. Interne en externe omstandigheden zijn aldaar sterk verbeterd. De handelsstromen tussen ontwikkelde en opkomende markten zijn versneld; een soortgelijk beeld geldt voor de handel tussen opkomende markten onderling. Ingegeven door relatief soepele financiële condities, een gestage instroom van kapitaal en toenemende binnenlandse investeringen, herstelde de binnenlandse vraag in 2017 in de opkomende markten. De Chinese overheid richt zich steeds meer op het terugdringen van de schuldenlast en de overcapaciteit, waarbij de negatieve impact op de groei beperkt kan worden gehouden. Gerichtte maatregelen hebben in China geleid tot een stabilisatie van de schuldquote en het land voert

hervormingen door om zijn staatsbedrijven veerkrachtiger te maken. Inkomensongelijkheid in China neemt af en het aandeel van de consumptie in het Chinese bruto binnenlands product neemt duidelijk toe.

Aandelenmarkten

De mondiale aandelenmarkten deden het goed in 2017, dankzij positieve groeiverrassingen en een degelijke winstgroei. De volatiliteit was relatief laag en de aandelenkoersen realiseerden (uitgedrukt in euro's) wereldwijd een rendement van 8,1%. Opkomende markten blonken, dankzij de verbetering van het economische momentum en groeiende winsten uit, met een rendement van 21% in euro's.

Obligaties, rente en spreads

De obligatiemarkten hielden veel beter stand dan velen aan het begin van het jaar vreesden. De renteniveaus liggen weliswaar hoger dan de dieptepunten uit 2016, maar de stijging was relatief beperkt. Vooral wanneer beleggers zich zorgen maakten over een al te drastische normalisatie van het monetair beleid nam de volatiliteit in de rente op Duitse staatsobligaties toe. In de VS liep in 2017 de korte rente gestaag op door de renteverhogingen van de Fed en de stijgende renteverwachtingen. Voor de spreadmarkten was 2017 opnieuw een sterk jaar. De betere macro-economische omstandigheden en het geleidelijke (in plaats van drastische) normalisatiebeleid van de centrale banken zorgden voor goede uitgangspunten voor de uitgevende bedrijven. Obligaties van opkomende markten in lokale valuta zetten in 2017 de beste prestatie neer met een rendement van 15,2%, gevolgd door de EMD - obligaties in harde valuta en de high-yield obligaties (beide ruim +10%).

Obligatie en credit yields %

Ultimo	2017	2016
10-jaars Bund (Duitsland)	0,42	0,21
10-jaars Treasury (VS)	2,41	2,45
US Investment Grade Credits	3,25	3,37
Euro Investment Grade Credits	0,66	0,72
Global High Yield	5,24	5,87
EMD Hard Currency	5,27	5,80
Asian Debt Composite	4,59	4,70

Bron: Thomson Reuters Datastream/NNIP (31/12/2017)

Vooruitzichten

Economie en inflatie

In het tweede en derde kwartaal van 2017 groeide de wereldeconomie met circa 3,8%. Het vierde kwartaal komt op dit niveau uit en 2018 zou zelfs een verdere versnelling kunnen laten zien. Het groeimomentum van 2017 zou aldus in 2018 kunnen aanhouden. De krappere arbeidsmarkt in de VS kan zich gaan vertalen in een sterkere loongroei en een hogere inflatie. In de eurozone wordt een iets gematigder beeld verwacht; daar zal de inflatie naar verwachting minder sterk aantrekken dan in de VS. Hetzelfde beeld geldt voor de opkomende markten; ook hier zal de inflatie naar verwachting slechts gematigd toenemen. Verwacht wordt dat de Fed de rente in 2018 verder zal verhogen. De ECB zal haar opkoopprogramma naar verwachting tussen september en december 2018 geleidelijk afbouwen naar nul. Mits de inflatie binnen de perken blijft, bestaat de kans dat de ECB tot in 2019 obligaties in beperkte mate zal blijven opkopen. In Japan wordt verwacht dat gaandeweg in 2018 de rente zal worden verhoogd.

Aandelen

Het fundamentele beeld voor de aandelenmarkten is gunstig. De macrocijfers zijn sterk en de winstgroei zal in 2018 naar verwachting in de dubbele cijfers uitkomen. Tegelijkertijd zorgt de lage inflatie ervoor dat het monetaire beleid in Europa niet snel zal worden

verkapt. De koers/winstverhoudingen zijn weliswaar gestegen, maar de waarderingen zijn over de breedte genomen (zeker in Japan en in de eurozone) in lijn met historische waarderingsgemiddelden. Beleggers zijn over het algemeen optimistisch en hebben hoge groeiverwachtingen voor 2018. Dat maakt markten sterk, maar ook kwetsbaar: veel beleggers delen diezelfde mening, waardoor de volatiliteit in de markten kan gaan toenemen.

Obligaties

Macro-economische- en inflatiecijfers laten verwachten dat de monetaire steun vanuit de centrale banken gaat afnemen. De koersen op (staatsobligatie-)markten kunnen daardoor volatieler worden, of gaan dalen. Bedrijfsobligaties zullen zich daar dan bij aansluiten. Gematigd oplopende spreads zijn niet uitgesloten; grote correcties liggen echter minder voor de hand, omdat zich deze historisch gezien alleen voordoen tijdens recessies.

Fondsspecifieke ontwikkelingen

Inrichting beleggingsportefeuille

De beleggingsportefeuille van het fonds is verdeeld over een matching- en een returnportefeuille. De beleggingen in de matchingportefeuille dienen om de beweging van de verplichtingen van het fonds zo goed mogelijk na te bootsen en daarmee te komen tot een afdekking van het renterisico. Vanaf 1 december 2016 zijn de instrumenten die hiervoor worden gebruikt ondergebracht in één mandaat dat is ingericht op de toekomstige markteisen voor het stellen van onderpand en dat meer flexibiliteit biedt bij het risicomangement van het fonds.

De returnportefeuille is ondergebracht in verschillende administratieve pools waarin ook andere bedrijven en stichtingen van de ANWB zijn vertegenwoordigd. Dit impliceert dat de beleggingen van de verschillende participanten gecombineerd worden en dat beleggingen alleen worden gepoold als dat past binnen de doelstellingen van de participanten.

Het absolute risicoprofiel van de beleggingsportefeuille van het fonds wordt bepaald door de strategische asset allocatie (SAA). Deze allocatie is gebaseerd op een ALM-studie uit 2015, die in 2016 opnieuw is beoordeeld en die is verwerkt in een beleggingsplan voor 2017. Op zijn beurt is de studie weer gebaseerd op de risicohouding en de opdracht aanvaarding, zoals die respectievelijk is besproken en is overeengekomen met de belanghebbenden van het fonds. Afwijkingen van dit risicoprofiel kunnen ontstaan door marktfluctuaties. Deze afwijkingen van het risicoprofiel worden begrensd door bandbreedtes vast te stellen rondom de gestelde normgewichten.

Het fonds hanteert een dynamisch balansbeheer. Financiële markten zijn constant in beweging en ontwikkeling, waardoor risico's en rendementen op middellange termijn af kunnen wijken van de aannames op lange termijn. Op basis van een geloof in de toegevoegde waarde van een dynamische allocatie van risico's is daarom een dynamisch balansbeheer ontwikkeld. Centraal in dit beleid staan triggers en scenario's op basis waarvan discussies kunnen worden gevoerd in het bestuur over veranderingen in de risicotolerantie en veranderingen in de belangrijkste beleggingsrisico's die het fonds neemt, zoals aandelen-, rente-, en inflatierisico. Daarmee stuurt het bestuur de beleggingsmix binnen de risicohouding. In 2017 heeft een discussie plaatsgevonden over het dynamisch balansbeheer en hoe dit beheer past binnen het totale beleggingsproces van het fonds. Dit heeft geleid tot een nieuw beleidsdocument over het dynamisch balansbeheer, waarin triggers zijn toegevoegd en de scenario's opnieuw zijn vastgesteld.

Wijzigingen in beleggingsbeleid

In het kader van het beleggingsbeleid van het pensioenfonds zijn in 2017 de volgende aanpassingen aan de strategische portefeuille doorgevoerd:

- Een verhoging van het aandelengewicht naar een dynamisch normgewicht van 33,75% naar 36,75%.
- Een verlaging van het strategische gewicht van het matching mandaat naar een normgewicht van 41,25% naar 38,25%.
- Een verhoging van de renteaftdekking (op basis van de swap curve) van 60,5% naar 65%.

In de onderstaande tabel wordt de normverdeling ultimo 2017 weergegeven:

Overzicht Strategische en Dynamische Asset Allocatie

FGR	Strategische allocatie			Dynamische allocatie-		
	Norm	Min	Max	Norm	Min	Max
Matching Mandaat	35,00	30,00	45,00	38,25	30,00	45,00
Rentehedgeratio	65,00	60,00	70,00	65,00	60,00	70,00
Returnportefeuille	65,00	55,00	70,00	62,00	55,00	70,00
Return Vastrentende Waarden	12,00	9,00	15,00	12,00	9,00	15,00
Return Hoogrentende Waarden	13,00	10,00	16,00	13,00	10,00	16,00
Return Aandelen	40,00	30,00	45,00	36,75	30,00	45,00

Portefeuillebeheer

Uitgangspunt bij de invulling van de beleggingen is passief beheer. Actief beheer wordt alleen toegepast daar waar dat lonend is. Door het gericht inzetten van passief beheer wordt een bewuste keuze gemaakt voor het besteden van risicobudget en de beperking van kosten. Pensioenfonds ANWB kiest er daarom voor om enkel in bepaalde inefficiënte markten actief beheer te voeren en op deze manier een hoger rendement dan het marktrendement te behalen. De keuze tussen actief en passief beheer zal verschillen per beleggingscategorie en zal periodiek worden herzien, omdat marktinefficiënties kunnen variëren over de tijd. Hierbij wordt een afweging gemaakt tussen marktinefficiënties, de mogelijkheden die managers hebben om outperformance te genereren, de risico's en de kosten. Het pensioenfonds wordt hierover geadviseerd door Altis.

Van de portefeuille, worden de volgende categorieën op (deels) passieve wijze ingevuld:

- Staatsobligaties.
- Aandelen wereldwijd (circa 36% passief).

De andere categorieën in de beleggingsportefeuille worden op actieve wijze ingevuld.

Het Pensioenfonds ANWB heeft een voorkeur voor het beleggen door middel van discretionaire mandaten. Hiervoor zijn de volgende redenen:

- Uitvoeringskosten: bij een voldoende grote omvang van het belegd vermogen zijn de kosten van discretionaire mandaten over het algemeen lager dan de kosten van een beleggingsfonds.
- Risicobeheersing: in principe zijn discretionaire mandaten transparanter dan beleggingsfondsen, waardoor de risico's inzichtelijker zijn.
- Flexibiliteit: bij discretionaire mandaten kunnen er specifieke afspraken worden gemaakt met betrekking tot de te hanteren richtlijnen.
- Beleid ten aanzien van maatschappelijk verantwoord beleggen: het pensioenfonds heeft een eigen beleid opgesteld voor maatschappelijk verantwoord beleggen. Het streven is om dit beleid te implementeren voor een zo groot mogelijk deel van de portefeuille. Discretionaire mandaten bieden hiervoor meer mogelijkheden.
- Kostentransparantie en vrijstelling van BTW.

Er kunnen echter redenen zijn waardoor het beleggen via een beleggingsfonds aantrekkelijker is. Dit is bijvoorbeeld wanneer de omvang van het totaal belegd vermogen naar een bepaalde categorie gering is en de uitvoeringskosten van een mandaat als hoog worden beoordeeld. Een andere reden is dat de geselecteerde best-in-class manager niet bereid is om een mandaat te beheren en

er geen geschikte alternatieve managers beschikbaar zijn. Voor iedere beleggingscategorie wordt daarom zorgvuldig de afweging gemaakt of de beleggingen discretionair via een mandaat dan wel via een fonds worden ingevuld.

Ontwikkeling portefeuille

De waarde van de portefeuille en de verdeling van het vermogen over de verschillende beleggingscategorieën aan het einde van het jaar ten opzichte van de situatie aan het begin van het jaar wordt weergegeven in de toelichting op de balans. De beleggingen voor risico pensioenfondsen zijn gestegen van € 1.434 miljoen ultimo 2016 tot € 1.482 miljoen ultimo 2017. De performance van de portefeuille was positief over 2017. Het belegd vermogen is inclusief de ontvangen premies met € 48 miljoen gestegen.

Risicoafdekking

In de risicoparagraaf wordt verder ingegaan op de afdekking van de financiële risico's.

Resultaat

Het bruto rendement van de totale portefeuille na valuta-afdekking was 5,46% ¹⁾ versus een benchmark van 4,82%. Doordat de rente is gestegen gedurende het jaar, verloor de matching portefeuille in waarde. Dit negatieve rendement was te verwachten en het wordt weerspiegeld in de afname verplichtingen.

Rendement per portefeuille	rendement in €	benchmark in €	verschil
Matchingportefeuille	-3,71%	-3,88%	0,17%
Return Vastrentende Waarden	3,84%	3,67%	0,17%
Return Hoogrentende Waarden	5,49%	6,14%	-0,65%
Return Aandelen	18,29%	16,69%	1,60%
Totaal	5,46%	4,82%	0,64%

Matchingportefeuille

Binnen de Matchingportefeuille wordt belegd in instrumenten die het renterisico van de verplichtingen dienen te absorberen. Dit betekent dat als de verplichtingen omlaag gaan door een stijging van de rente, de waarde van deze portefeuille ook omlaag gaat. De portefeuille bestaat uit renteswaps, beleggingen in geldmarktfonds en staatsobligaties. Onderstaande tabel toont het rendement van het Matching portefeuille in 2017 afgezet tegen de verplichtingen van het pensioenfonds.

De waarde van de portefeuille is 533 miljoen, terwijl de met deze portefeuille afgedekte verplichtingen 966 miljoen bedragen. Omdat de portefeuille kleiner is dan de af te dekken verplichtingen is in de volgende berekeningen het rendement geschaald naar de afgedekte verplichtingen; het rendement op de portefeuille is -3,71%, versus een daling van de verplichtingen met -3,88%. Het rendement van de swaps in de matchingportefeuille was -3,12%. Op de totale beleggingen is dit effect -2,1%.

1) Na kosten onderliggende managers en voor kosten van de uitvoeringsorganisatie.

Rendement Matchingportefeuille	Rendement	Benchmark	Vershil
Staatsobligaties	0,06%		
Geldmarktfonds	-0,40%		
Rente Swaps	-3,12%		
Totaal ¹⁾	-3,71%	-3,88%	0,17%

Het merendeel aan rente-afdekking vindt voornamelijk plaats met renteswaps. Dit valt terug te zien in de rendementen van de onderliggende categorieën; renteswaps droegen -3,12% bij aan het rendement.

Returnportefeuille

De Returnportefeuille steeg met 13% in waarde, met name door de valuta-afdekking (+6,84%) die de portefeuille heeft beschermt tegen de zwakkere dollar en door de aandelenportefeuille. Dankzij beleggingen in hoog dividend uitkerende bedrijven, aandelen in opkomende markten en kleinere ondernemingen heeft de returnportefeuille een outperformance gerealiseerd van 1,21%.

Naast aandelen, bestaat de portefeuille uit twee andere beleggingscategorieën: Return Vastrentende Waarden en Return Hoogrentende Waarden. Het rendement (inclusief valuta-afdekking) na kosten van de onderliggende managers van de verschillende categorieën is samengevat in de volgende tabel:

Rendement Returnportefeuille	Rendement	Benchmark	Vershil
Return Vastrentende Waarden	3,84%	3,67%	0,17%
Return Hoogrentende Waarden	5,49%	6,14%	-0,65%
Return Aandelen	18,29%	16,69%	1,60%
Totaal Return	13,03%	11,82%	1,21%

In de volgende detailbespreking wordt eerst in de tabellen het rendement gegeven voor kosten van de onderliggende manager. Het totaal is na toerekening van de kosten van de onderliggende manager.

Return Vastrentende Waarden Fonds

Binnen het Return Vastrentende Waarden Fonds wordt belegd in wereldwijde obligaties van bedrijven met een solide kredietwaardigheid (investmentgrade, BBB+ en hoger). Deze portefeuille wordt beheerd door Pimco in een mandaat. De benchmark van het Return Vastrentende Waarden fonds is de Barclays Global Aggregate Corporate Index.

Het Pimco-mandaat heeft in 2017 goed gepresteerd, geholpen door een overweging in financials binnen de portefeuille. Ook de Amerikaanse consumentensector heeft bijgedragen aan de goede performance, dankzij een sterke economische groei in de regio. Dit resulteerde in een outperformance van de benchmark met 0,17%.

¹⁾ Voor kosten uitvoeringsorganisatie.

Rendement Vastrentende Waarden

	Rendement in €	Benchmark €	Vershil
Pimco Global Investment Grade Corporate Strategy	-3,68%	-4,18%	0,50%
(Bijdrage) Valuta Afdekking	7,90%		
(Bijdrage) liquiditeiten	-0,08%		
Totaal	3,84%	3,67%	0,17%

Return Hoogrentende Waarden Fonds

Binnen het Return Hoogrentende Waarden Fonds wordt belegd in high yield, meer risicovolle obligaties met lagere kredietwaardigheid, in de regio's VS en Europa en obligaties in opkomende markten (EMD). De high yield beleggingen worden gemanaged door Columbia Threadneedle en de obligaties in opkomende markten door BlackRock. Binnen opkomende markten word enkel belegd in leningen van bedrijven en landen genoteerd in niet lokale valuta, met als benchmark de JP Morgan EMBI Global Diversified.

Return Hoogrentende Waarden

	Rendement in €	Benchmark in €	Vershil
BlackRock - iShares Emerging Markets Government Bond Index Fund	-3,05%	-3,15%	0,10%
Columbia Threadneedle - Active High Yield	-6,12%	-5,59%	-0,53%
(Bijdrage) Valuta Afdekking	10,66%		
(Bijdrage) liquiditeiten	0,06%		
Totaal	5,49%	6,14%	-0,65%

De performance van het Hoogrentende Waarden Fonds bleef met 0,29% achter op de benchmark, met name door de defensieve positionering van Columbia Threadneedle in de energiesector. De valuta afdekking in het fonds heeft de performance gered, met een bijdrage aan het totale resultaat van 10,66%.

Return Aandelen Fonds

Binnen het Return Aandelen Fonds wordt belegd in de aandelen wereldwijd, hoog dividend, opkomende markten en kleinere ondernemingen. Wereldwijd wordt er belegd in een passief mandaat, gemanaged door Northern Trust. Er wordt ook actief belegd in mandaten voor de regio's VS en Europa. De actieve mandaten voor de regio VS betreffen een mandaat voor grote beursgenoteerde ondernemingen die groeien (large cap growth) bij T-Rowe Price en een mandaat voor aandelen die een lage volatiliteit kennen (low volatility) door de specialistische manager LSV. In Europa wordt belegd in een mandaat bij BNP voor Europese aandelen en een mandaat voor kleinere bedrijven (small caps). Ook bij de beleggingen in hoog dividend aandelen is een mandaat bij Kempen. In opkomende markten wordt belegd via een fonds van JP Morgan.

Return Aandelen	Rendement in €	Benchmark in €	Vershil
BNP Europese Aandelen	12,18%	10,24%	1,94%
Northern Trust Wereldwijde Aandelen	7,47%	7,59%	-0,12%
T-Rowe Price	20,66%	14,38%	6,28%
LSV	-1,93%	6,19%	-8,12%
Kempen Hoog Dividend	8,94%	8,10%	0,84%
JP Morgan EME	25,33%	20,59%	4,74%
BNP Small Cap	22,25%	19,03%	3,22%
Bijdrage valuta afdekking	6,84%		
(Bijdrage) liquiditeiten	0,01%		
Totaal	18,29%	16,69%	1,60%

De grote achterblijver in de portefeuille was LSV. Low volatility aandelen deden het slecht in 2017 ten opzichte van de totale markt. Ook hier wordt dat zichtbaar omdat de manager wordt gebenchmarkt tegen een marktgewogen index en niet tegen een low vol index. Desalniettemin is de performance enigszins teleurstellend.

Maatschappelijk Verantwoord Beleggen

Maatschappelijk verantwoord beleggen vormt een geïntegreerd onderdeel van de bepaling en uitvoering van het beleggingsbeleid. Het fonds wil, vanuit goed huisvaderschap, voorkomen dat gelden terechtkomen bij ondernemingen die handelen in strijd met wet- en regelgeving. Het fonds heeft in dit kader Investment Beliefs geformuleerd waarin de uitgangspunten van Global Compact van de Verenigde Naties worden onderschreven. Het fonds onderschrijft de UNPRI (United Nations Principals for Responsible Investment) en stelt alleen vermogensbeheerders aan die UNPRI ondertekenaars zijn of duidelijk maken dat ondertekening binnen afzienbare tijd zal plaatsvinden.

Het fonds werkt ook met een lijst van uitsluitingen die periodiek wordt beoordeeld en aan de mandaathouders wordt toegestuurd. Op deze lijst staan in ieder geval beleggingen die in strijd zijn met de wet- en regelgeving als ook in strijd met de uitgangspunten van Global Compact van de Verenigde Naties. Het fonds sluit toeleveranciers van de nucleaire wapenindustrie uit. Gezien de omvang, is het fonds niet actief op aandeelhoudersvergaderingen.

Het fonds onderzoekt mogelijkheden om het MVB-beleid verder uit te breiden. Uit kwalitatief onderzoek blijkt dat de deelnemers van mening zijn dat het bestuur de mogelijkheden daartoe moet volgen, maar dat het fonds niet voorop hoeft te lopen. In 2017 heeft dat er toe geleid dat een deel van de wereldwijde beleggingen in aandelen worden belegd in de 50% bedrijven die het best presteren op criteria van milieu, sociale aspecten en besturing.

Actuariële analyse resultaat

Analyse van het resultaat

Het Koninklijk Actuarieel Genootschap heeft in september 2016 de prognosetafel AG2016 gepubliceerd. Het fonds is per 31 december 2016 overgegaan op deze nieuwe prognosetafel. Dit is in 2016 verantwoord als een schattingswijziging en verwerkt in 2016. Ultimo 2017 is de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds verhoogd met 0,46% als gevolg van de aanpassing van de ervaringssterfte. Het verhogende effect van deze schattingswijziging op de technische voorziening ad € 6.672.000,- in 2017 is als mutatie in het resultaat verwerkt.

Analyse van het resultaat

	Pensioen- vermogen	Technische voorziening	Aanwezige dekkingsgraad 2017
Primo	1.398.171	1.479.137	94,5%
Beleggingsopbrengsten	76.918	-22.400	6,8%
Premie	36.001	33.769	0,3%
Waardeoverdrachten	71	122	0,0%
Kosten	80	80	0,0%
Uitkeringen	-32.571	-32.663	-0,1%
Kanssystemen	1.401	1.553	0,0%
Toeslagverlening	0	0	0,0%
Overige mutaties TV	0	6.614	-0,4%
Andere oorzaken	7.161	6.614	-0,1%
Ultimo	1.487.232	1.472.915	101,0%

Verzekerdenbestand

	Actieve deelnemers ¹⁾	Gewezen deelnemers	Pensioen-gerechtigden	Totaal
Stand per 31 december 2016	3.762	6.045	2.075	11.882
Mutaties door:				
Nieuwe toetredingen	639	0	0	639
Ontslag met premievrije aanspraak	-765	765	0	0
Waardeoverdracht	0	0	0	0
Ingang pensioen	-53	-91	182	38
Overlijden	-8	-10	-59	-77
Afkoop	0	-336	0	-336
Andere oorzaken	4	-80 ²⁾	-2	-78
Mutaties per saldo	-183	248	121	186
Stand per 31 december 2017	3.579	6.293	2.196	12.068

Specificatie pensioengerechtigden

	2017	2016
Ouderdompensioen	1.733	1.635
Nabestaandenpensioen	429	408
Wezenpensioen	34	32
Totaal	2.196	2.075

1) De actieve deelnemers bevatten 195 deelnemers met een (gedeeltelijke) vrijstelling van premiebetaling.

2) De verzekerden hebben binnen het administratiesysteem mogelijk meerdere verzekeringspakketten waardoor zij zowel als actieve deelnemer alsook als gewezen deelnemer voor kunnen komen. Zo geldt voor het gros van de hier vermelde 80 dat deze veroorzaakt wordt door ontslag met premievrije aanspraak waar deze al een slaperspakket hadden. Deze dubbel telling wordt via andere oorzaken gecorrigeerd waardoor de door DNB voorgeschreven unieke aantallen overblijven.

Uitvoeringskosten

De kosten van uitvoering zijn in 2017 gedaald. Dit hangt samen met de lagere inhuur van advies. De grootste post was in 2017 de herinrichting van het risicokader waar ongeveer € 50K aan is besteed. Het fonds stuurt erop om de kosten over de jaren stabiel te houden. Gezien de omvang van het fonds en het streven naar transparantie, besteedt het fonds relatief veel aandacht aan voorlichting en de ontwikkeling van de website.

Kosten Pensioenuitvoering	2017	2016
Pensioenuitvoeringskosten in euro per deelnemer ¹⁾	€ 361	€ 389
Vermogensbeheerkosten²⁾		
Gemiddeld belegd vermogen (€ X 1000,-)	1.429.650	1.364.473
Beheerskosten in bps.	42,7	48,6
Transactiekosten in bps.	10,9	21,8
Totaal kosten in bps	53,6	70,5

Kosten vermogensbeheer

De totale kosten van vermogensbeheer zijn in 2017 gedaald. Er zijn vijf oorzaken voor de daling:

1. De belangrijkste daling, ongeveer 1 miljoen euro, is een verschil in berekeningswijze. In het verleden moest vanwege ontbrekende gegevens worden uitgegaan van een modelmatige berekening van de kosten van transacties. Nu wordt hoofdzakelijk uitgegaan van de werkelijke gemaakte kosten.
2. In 2016 en de eerste maanden van 2017 heeft een herstructurering plaats gevonden binnen de matching portefeuille. Het merendeel van de transacties vond plaats in 2016, waardoor de kosten in 2016 hoger waren.
3. De kosten van EMD in de vastrentende waarden zijn gedaald door een verschuiving naar een goedkopere oplossing.
4. Gedurende 2017 heeft ANWB een eenmalige afslag bedongen op de fiduciaire fee, waardoor de kosten van fiduciair beheer lager zijn uitgevallen. Daar staat tegenover dat er extra kosten voor toezicht op de beleggingen (ongeveer € 200.000,-) zijn gemaakt, die verwerkt zijn in het rendement van de beleggingen.
5. De overige kosten zijn gedaald door een lager aantal transacties.

De kosten van vermogensbeheer zijn gedaald en beter berekend. Het fonds zet stappen om vooral de transactiekosten beter inzichtelijk te maken. De kosten zijn, in relatie tot het relatief grote deel dat actueel wordt beheerd, in lijn met de verwachtingen. Het fonds streeft naar lagere kosten door voortdurend de mogelijkheden te onderzoeken van vereenvoudiging van de beleggingen zonder dat, dit ten kosten gaat van het gewenste rendement en risico.

1) *Aantal deelnemers pensioenuitvoeringskosten is actief + gepensioneerd = 3.579 + 2.196*

2) *Op basis van 'look through'.*

in € x 1000,-	2017			2016		
	beheers- kosten	transactie kosten	Totaal	beheers- kosten	transactie kosten	Totaal
Kosten per beleggingscategorie						
Vastgoed ¹⁾	63	7	70			
Aandelen	2.044	394	2.438	1.616	343	1.959
Vastrentende waarden	908	930	1.838	1.632	1.940	3.572
Commodities				24	94	118
Totale kosten ex. overlay	3.015	1.331	4.346	3.272	2.377	5.649
Kosten overlay	1.064	232	1.296	476	603	1.079
Totale kosten incl. overlay	4.079	1.563	5.642	3.748	2.980	6.728
Overige vermogensbeheerkosten						
Kosten vermogensbeheer						
pensioenfondsen en bestuursbureau	178		178	217		217
Kosten fiduciair beheer	662		662	1.095		1.095
Bewaarloon	153		153	201		201
Kosten advies en controle	113		113	34		34
Overige kosten	917		917	1.343		1.343
Totaal overige vermogensbeheerkosten	2.023		2.023	2.890		2.890
Totaal kosten vermogensbeheer	6.102	1.563	7.665	6.637	2.980	9.617

Van de totale kosten van vermogensbeheer is € 664.000,- zichtbaar opgenomen in de jaarrekening en €7.001.000,- inbegrepen in de waardeveranderingen in de jaarrekening.

1) Het fonds belegt alleen in vastgoed via als manager van aandelen of credits daarin beleggen. Er is geen strategische allocatie naar de categorie vastgoed.

Governance

Bestuur

Het bestuur van het fonds is paritair samengesteld. Het bestaat uit zes leden: drie leden namens de werkgever, twee leden namens de deelnemers en één lid namens de gepensioneerden. Eind 2016 ontstond een vacature door het uitdiensttreden van de secretaris. In 2017 trad Marlène Philippus op als secretaris. Jan Rijnveld nam deel aan de vergaderingen als aspirant bestuurslid. Op 25 januari 2018 is hij benoemd en heeft hij de secretarisrol van Marlène Philippus overgenomen. Zij is begin 2018 afgetreden waardoor er een vacature is ontstaan voor een bestuurslid namens de gepensioneerden. Ook daarvoor is een aspirant bestuurslid toegetreden: Bert Nollen is voorgedragen door de gepensioneerden uit het verantwoordingsorgaan. Hij is benoemd als bestuurslid per 17 april 2018.

In 2017 is de governancestructuur van het fonds geëvalueerd met alle fondsorganen. Dit was conform de afspraak die was gemaakt bij de instelling van een nieuw verantwoordingsorgaan en een raad van toezicht naar aanleiding van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen in 2014. De conclusie is dat de gekozen vorm van governance enige gewenning vereiste, maar over het algemeen is men de laatste tijd positief over de gekozen vorm en de wijze waarop hij werkt. Uit de evaluatie kwamen kleine aandachtspunten ten aanzien van agendering van onderwerpen.

De belangrijkste onderwerpen die in de bestuursvergaderingen aan de orde kwamen, zijn:

1. De toekomst van het fonds. Aan dit onderwerp zijn verschillende vergaderingen en sessies besteed. Het bestuur heeft vastgesteld welke strategische risico's het fonds in de toekomst zou kunnen lopen in verschillende scenario's. Voortbouwend op een onderzoek onder alle belanghebbenden in 2016 is vastgesteld welke alternatieve oplossingen deze risico's wellicht het best zouden mitigeren. De uitkomsten van deze discussies zijn met de Raad van Toezicht en het Verantwoordingsorgaan besproken en daarna besproken met de werkgevers. Het bestuur wil de concrete mogelijkheden voor de toekomst met de werkgevers gezamenlijk onderzoeken, omdat eerder ALM-studies lieten zien dat het pensioenresultaat lager uitkomt als de oude en de nieuw op te bouwen rechten worden gesplitst. Om dit inzicht te actualiseren is het bestuur een ALM-studie gestart, die begin 2018 wordt afgerond. De onderzochte alternatieven worden vergeleken met voortzetting van het fonds en op basis van die vergelijking wordt besloten.
2. Het nieuwe risicokader. Het bestuur heeft een nieuw integraal risicokader ontwikkeld voor het fonds. Zie verder hierna bij Risicomanagement.
3. De sterftegrondslagen zijn opnieuw beoordeeld, waarbij het noodzakelijk bleek een aanpassing te doen in de elementen van het inkomen die meetellen in het inkomensmodel. Dit leidt tot een verhoging van de verplichtingen van 0,46%. In 2018 zullen de sterftegrondslag en het model uitgebreider worden beoordeeld. Verder zijn de flexfactoren, de kostenvoorziening en de kritische dekkinggraad besproken.
4. Samenvoegen van de pensioenregelingen. Het fonds voert een groot aantal regelingen uit. Nu de fiscale kaders opnieuw worden aangepast en de pensioenrichtleeftijd op verzoek van de sociale partners naar 68 gaat, is het meteen de moeite waard om te kijken welke regelingen daarin mee kunnen bewegen. Bij een eventuele overdracht of liquidatie is het eenvoudiger als het aantal regelingen beperkt is. Tevens leidt samenvoeging van regelingen tot het verlagen van administratieve en actuariële kosten en inspanningen. Het fonds heeft daarvoor de mogelijkheden onderzocht en een aantal besluiten genomen die een samenvoeging mogelijk maken. Nu wordt overlegd met belanghebbenden over zaken waar het fonds niet zelf over kan beslissen en er wordt een communicatieplan gemaakt om deelnemers om instemming te vragen voor sommige onderdelen van de regelingen.

Inrichting governance

De medezeggenschap is toevertrouwd aan het verantwoordingsorgaan. Het verantwoordingsorgaan kent twee vertegenwoordigers van de werkgever, twee vertegenwoordigers van de pensioengerechtigden en vijf vertegenwoordigers van de deelnemers. Het verantwoordingsorgaan heeft haar oordeel gegeven over het door het bestuur in 2017 gevoerde beleid.

Het intern toezicht van het fonds is toevertrouwd aan de raad van toezicht. Naast het toezicht heeft de raad het bestuur op verschillende punten geadviseerd en/of met raad en daad bijgestaan. De raad van toezicht bestaat uit drie onafhankelijke leden.

Elders in dit bestuursverslag zijn de verslagen van beide organen en de reactie daarop van het bestuur opgenomen.

Daarnaast kent het fonds een klachten- en geschillencommissie, een communicatiecommissie, een risicocommissie, een balansrisico adviescommissie, een pensioenuitvoeringscommissie in oprichting, een commissie jaarverslag en een compliance officer. Het bestuur laat zich adviseren door deze (bestuurs-)commissies. Aan de communicatiecommissie, de risicocommissie, de pensioenuitvoeringscommissie, de commissie jaarverslag en de balansrisico-adviescommissie nemen één of meerdere leden van het bestuur deel, om de overdracht van adviezen naar het gehele bestuur zo effectief en helder mogelijk te maken.

De eindverantwoordelijkheid voor het fonds ligt bij het bestuur. Het bestuur streeft maximale transparantie na. Dat leidt tot een open en constructief overleg met raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan. Bovenstaande onderwerpen van het bestuursoverleg zijn ook met de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan besproken.

Fondsdocumenten

Het fonds heeft in 2017 veel tijd besteed aan het opstellen van een nieuw integraal risicokader. Daarover meer in het hoofdstuk Risicomanagement. In het verslagjaar zijn de volgende fondsdocumenten gewijzigd. Ze zijn te raadplegen op de website van het fonds:

ABTN

De Actuariële en Bedrijfstechnische Nota (ABTN) wordt jaarlijks door het bestuur geactualiseerd. In de bestuursvergadering van 23 november 2017 is de ABTN vastgesteld, waarbij de besluitvorming uit het verslagjaar 2016/2017 is verwerkt. De belangrijkste wijziging was het nieuwe risicokader. De ABTN bevat ook, als bijlage, het financieel crisisplan van het fonds.

Beloningsbeleid

Het beloningsbeleid is opnieuw beoordeeld en enigszins aangepast. De belangrijkste wijzigingen gaan over de onderlinge beloningsverhoudingen tussen de verschillende organen en over een vaste vergoeding voor leden van het verantwoordingsorgaan die niet in dienst zijn van de werkgevers. In het beloningsbeleid is vastgelegd dat bestuursleden of leden van het interntoezicht geen ontslagvergoeding krijgen.

Integriteitsbeleid

Het integriteitsbeleid is verdeeld over verschillende beleidsmaatregelen en risicocategorieën. Het fonds beoordeelt en mitigeert deze maatregelen in de reguliere cyclus. Deze aspecten zijn samengevoegd in een notitie onder de titel integriteitsbeleid.

Haalbaarheidstoets

De haalbaarheidstoets is opnieuw berekend om te beoordelen of eerder vastgestelde grenzen zijn geraakt. Dat is niet het geval.

Reglementen VO

Het reglement en het verkiezingsreglement van het verantwoordingsorgaan zijn herzien.

Protocol Vermissingen

De Pensioenfederatie heeft in samenwerking met Slachtofferhulp gevraagd of de pensioenfondsen een protocol willen opstellen voor de omgang met gezinsleden van vermiste personen. Het bestuur heeft op 30 augustus 2017 gevraagd om conform het voorbeeldprotocol van de Pensioenfederatie een proces in te richten bij AZL. AZL heeft op basis van het voorbeeldprotocol een interne werkinstructie opgesteld, die door het bestuur is vastgesteld.

Uitbestedingsbeleid

Het uitbestedingsbeleid is in lijn gebracht met de guidance van DNB. Er is meer aandacht voor aansluiten van de processen bij de maatstaven die het fonds aanlegt, bijvoorbeeld op het gebied van integriteit en IT-beveiliging. Met alle partijen aan wie wordt uitbesteed, wordt minimaal één keer per jaar een evaluatiegesprek gevoerd, waarbij onder andere wordt beoordeeld of ze aan het uitbestedingsbeleid voldoen. De uitkomsten van deze gesprekken worden in het bestuur geagendeerd om concrete vervolgacties vast te stellen.

Klachten en geschillen

Een deelnemer kan een klacht indienen als deze van mening is dat bij de uitvoering van de pensioenreglementen zijn rechten zijn geschaad. Sytze Venema, lid van de commissie, verliet de

ANWB op 1 oktober 2016. Per 1 januari 2017 is hij opgevolgd door Kees de Regt als lid namens het verantwoordingsorgaan. In 2017 zijn er geen klachten ingediend of geschillen geweest. Wel is er een foutieve pensioenopgave gedaan aan een deelnemer.

Herstelplan

Sinds 1 januari 2015 verkeert het fonds in dekkingstekort. Per 31 maart 2018 moest daarom een geactualiseerd herstelplan worden opgesteld, dat is beoordeeld door DNB. Het is inmiddels door DNB akkoord bevonden.

Uitkomsten van het herstelplan per 1 januari 2018:

Jaar	Dekkings- graad primo	Dekkings- graad ultimo	Beleids- dekkings- graad ultimo	Vereiste dekkings- graad (strategisch)
2017	94,5%	101,0%	99,0%	118,0%
2018	101,0%	105,2%	103,1%	119,2%
2019	105,2%	109,8%	107,5%	119,2%
2020	109,8%	114,1%	112,0%	119,2%
2021	114,1%	118,0%	116,1%	119,2%
2022	118,0%	121,2%	119,6%	119,2%
2023	121,2%	123,9%	122,0%	119,2%
2024	123,9%	126,2%	125,1%	119,2%
2025	126,2%	128,0%	127,1%	119,2%
2026	128,0%	129,1%	128,6%	119,2%
2027	129,1%	129,8%	129,5%	119,2%

Geschiktheid en evaluatie

Het geschiktheidsbeleid en het opleidingsplan zijn vastgelegd in een geschiktheidsplan dat door het bestuur is vastgesteld op 19 januari 2017. Het plan omvat voorstellen voor individuele en collectieve kennisontwikkeling en geschiktheidsbevordering. Gedurende het jaar wordt de uitvoering van het plan gevolgd. Dat heeft geleid tot een aantal collectieve en individuele opleidingen voor bestuur, verantwoordingsorgaan en raad van toezicht. Verder volgen verschillende betrokkenen bij het fonds seminars en bijeenkomsten.

In 2017 zijn door het bestuur de volgende kennissessies georganiseerd waarin de volgende onderwerpen aan de orde kwamen:

1. Benen-op-tafelsessie met het verantwoordingsorgaan over stroomlijning van de samenwerking en wederzijdse wensen ten aanzien van te agenderen punten en de wijze van behandelen.
2. Benen-op-tafelsessie met de raad van toezicht met als onderwerpen het nieuwe risicokader van het fonds en de toekomststrategie van het fonds.
3. Een teamdag voor het bestuur om vergaderdynamiek en persoonlijke drijfveren te bespreken onder begeleiding van Montae en Berenschot.
4. Inhoudelijke toelichting op alle facetten en mogelijke beleggingsinstrumenten van de nieuwe matchingportefeuille en de besturing en benchmarking.
5. Mogelijke opzet en werking van een nieuw dynamisch balansbeheer.
6. Theorie en praktische mogelijkheden van factorbeleggen.
7. Verschillende vormen van kostenbenchmarking van uitvoerings- en beleggingskosten.
8. Beoordeling van renteontwikkelingen, rendement en evenwichtige belangenafweging.
9. Proces en aandachtspunten bij selectie van vermogensbeheerders.

Wet- en regelgeving

In 2016 zijn aan het pensioenfonds geen dwangsommen of boetes opgelegd. Er zijn door de toezichthouders De Nederlandsche Bank N.V. en/of de Stichting Autoriteit Financiële Markten geen aanwijzingen aan het fonds gegeven, noch is een bewindvoerder aangesteld of is bevoegdheidsuitoefening van organen van het fonds gebonden aan toestemming van de toezichthouder.

Code pensioenfondsen

Het fonds voldoet aan de eisen van de code pensioenfondsen van 1 maart 2016.

Jaarverslag 2016

Het jaarverslag over 2016 is in de vergadering van 1 juni 2017 door het bestuur vastgesteld, na goedkeuring, op 1 juni 2017, door de raad van toezicht.

Risicomanagement

Het lopen van risico is inherent aan het streven van het fonds om de doelstellingen te realiseren in een dynamische en onzekere omgeving. Risico wordt in dit verband gedefinieerd als de mogelijkheid dat gebeurtenissen optreden die van invloed zijn op het realiseren van de strategie en de fondsdoelstellingen. Het bestuur wil zich daarom continu bewust zijn van deze risico's, de mogelijke effecten van de risico's analyseren en betrekken bij de besluitvorming en, voor zover gewenst, mogelijk en verantwoord, tot een aanvaardbaar niveau mitigeren. Het bestuur betreft het risicomanagement op zowel de strategie als de uitvoering en koppelt dit aan de fondsdoelstellingen. Het risicomanagement vindt continu en aantoonbaar plaats.

Risicomanagementsysteem

Ontwikkelingen in 2017

Gedurende de laatste maanden van 2016 en in 2017 heeft het bestuur stappen ondernomen om het integraal risicomanagement te versterken. Onder integraal risicomanagement verstaat het bestuur: Het geheel van risicocultuur, inzicht, deskundigheid en processen dat het fonds inzet om op geïntegreerde wijze de strategische en de uitvoeringsrisico's te beheersen bij het streven naar het behalen van de doelstellingen.

In eerste instantie is onderzocht hoe de integraliteit van het risicomanagement kon worden verbeterd en aangetoond. Op grond van dit onderzoek is besloten om:

- De focus van het Integraal Risicomanagement beter aan de missie, visie en strategie te verbinden.
- Het Integraal Risicomanagement altijd tot uitdrukking te laten komen in de besluitvorming, de fondsdocumenten, de website en de andere uitingen.
- De koppeling van Integraal Risicomanagement met de uitvoering te versterken en erop te sturen dat beleid en uitvoering één geheel vormen.
- Veel aandacht te geven aan de risicocultuur.

Het bestuur en de risicocommissie hebben vervolgens een plan gemaakt en uitgevoerd om het bovenstaande te realiseren. Dit heeft geresulteerd in organisatorische en procesmatige aanpassingen. De belangrijkste wijziging is dat het identificeren, analyseren en monitoren van de risico's geheel bij de bestuurscommissies is neergelegd. Zij vormen de eerste lijn van het risicomanagement van het fonds. Ook de aansturing en controle van de partijen aan wie werkzaamheden zijn uitbesteed is onderdeel van de taak van de bestuurscommissies. De uitzondering hierop is de risicocommissie die zich uitsluitend opstelt als de tweede lijn. De risicocommissie ziet erop toe dat het risicomanagement in de eerste lijn naar behoren wordt uitgevoerd en rapporteert daarover aan het bestuur. Voorts adviseert de risicocommissie het bestuur over het integrale risicobeeld in relatie tot de strategische doelstellingen en de risicobereidheid van het fonds. De auditafdeling van ANWB B.V. is verzocht om de derde-lijnsrol op zich te nemen. Ten minste één keer per jaar rapporteert deze onafhankelijke afdeling over de opzet en werking van het integraal risicomanagement aan het bestuur en de raad van toezicht van het fonds.

Een andere belangrijke wijziging van de werkwijze is de expliciete aandacht die aan het risicomanagement wordt gegeven. Risicomanagement is een apart agendapunt bij alle vergaderingen van het bestuur en de commissies. Bovendien speelt risicomanagement een rol bij ieder besluitvormingsproces en worden de gemaakte risico-afwegingen altijd schriftelijk vastgelegd. Het format van de voorleggers bij vergaderstukken, voorstellen voor besluitvorming en de wijze van notuleren zijn hierop aangepast.

Opzet risicomanagement

Het integraal risicomanagementproces speelt zich af binnen het pensioenfonds, tussen het fonds en partijen aan wie is uitbesteed en binnen de partijen aan wie is uitbesteed. Deze structuur stelt hoge eisen aan het integraal risicomanagement (IRM) zelf en aan de organisatie en governance ervan.

Bij de inrichting van het IRM houdt het fonds zich aan algemeen aanvaarde principes zoals het three lines of defence model, het duidelijk benoemen van rollen en verantwoordelijkheden en het periodiek evalueren van de werking van het Integraal Risicomanagement.

Andere uitgangspunten zijn:

- De risico's, die het fonds loopt, moeten in overeenstemming zijn met de doelstellingen en de risicobereidheid.
- De risico's worden integraal, dus in samenhang en gekoppeld aan de doelstellingen en met in achtname van de omgevingsdynamiek, in ogenschouw genomen.
- De nadruk ligt op de risico's die het behalen van de doelstellingen het meest in de weg kunnen staan.
- Een open en alerte risicocultuur is essentieel. Alle betrokkenen voelen zich vrij en verantwoordelijk om risico's te benoemen, te signaleren en, al dan niet in overleg, te mitigeren.
- Risico's, doelstellingen en de omgeving zelf kunnen in de tijd veranderen. Het risicobeleid wordt daarom structureel geëvalueerd en zo nodig aangepast.
- Het risicobeleid kent een duidelijke governance die aan de eisen van goed risicomanagement voldoet, een vastgelegde risicobereidheid en -tolerantie, adequate analyses om besluitvorming op te baseren en een goede monitoring.
- Het fonds beschikt over een gedegen en actueel crisisplan dat als bijlage in de ABTN is opgenomen.

Het fonds analyseert alle geïdentificeerde risico's om een goed beeld te krijgen wanneer risico's zouden kunnen optreden, wat daarop de kans is, welke impact het optreden ervan zou kunnen hebben, hoe de risico's beheerst zouden kunnen worden en welk restrisico wordt geaccepteerd. Deze analyse vindt min of meer continu plaats. Enerzijds omdat het fonds een cyclus volgt waardoor alle risico's op regelmatige basis worden beoordeeld. Anderzijds omdat de in- of externe gebeurtenissen of omstandigheden met zich mee kunnen brengen dat een risico tussentijds opnieuw moet worden beoordeeld. Het fonds legt de analyse van de risico's en genomen beheersmaatregelen vast in een risicoregister.

Voor een goede toepassing en werking van IRM is het belangrijk dat alle risico's in beeld zijn, zijn gedefinieerd en op zinvolle wijze zijn gecategoriseerd. De geïdentificeerde risico's vormen samen het risico-universum. In het risicoregister heeft het fonds ieder risico gedefinieerd op basis van een groot aantal kenmerken. Per risico is ook een risicokaart beschikbaar waarop de kenmerken in een handzaam formaat zijn opgenomen.

Het bestuur van het fonds gelooft dat een hoog risicobewustzijn, bij alle personen die betrokken zijn bij de besluitvorming, aansturing en uitvoering binnen het pensioenfonds en bij de uitbestedingspartijen, een voorwaarde is voor een effectief IRM. Het bestuur bevordert de risicocultuur door risicobeheersing zoveel mogelijk in de eerste lijn te beleggen en op een praktische wijze in de procesgang op te nemen.

Risicomanagementproces

In het IRM maakt het pensioenfonds onderscheid naar twee benaderingswijzen. Enerzijds beoordeelt het fonds de risico's en de beheersing ervan aan de risicobereidheid op strategisch niveau (top-down). Met andere woorden, in hoeverre bestaat er gevaar dat de realisatie van de strategische doelstellingen wordt doorkruist? Daarvoor is het nodig dat belangrijke risico-indicatoren goed worden gevolgd en (een deel van) de individuele risico's in samenhang in beschouwing worden genomen. Anderzijds benadert het fonds de risico's individueel (bottom-up). De top-down benadering geeft het bestuur de mogelijkheid de ontwikkeling van het strategisch beleid te beoordelen, de bottom-up benadering stelt betrokkenen vooral in staat de individuele effecten van de risico's op de uitvoering te analyseren, te beheersen, te monitoren en eventueel het risicomanagement bij te sturen.

Het bestuur is verantwoordelijk voor de opzet en integrale werking van het risicomanagement. Eenmaal per jaar wordt hieraan tijdens een bestuursvergadering formeel aandacht besteed. Naast de eigen waarnemingen van de bestuursleden wordt het bestuur gevoed door de evaluatie van het IRM door de risicocommissie (tweede lijn), door de jaarlijkse beoordeling van de opzet en werking door de auditafdeling van ANWB B.V. (derde lijn), en de bevindingen van de certificerend actuaire en de accountant naar aanleiding van het jaarwerk. Mogelijk worden ook externe audits in de beoordeling betrokken. Op basis van de beschikbare informatie en de bespreking daarvan spreekt het bestuur zich uit over de opzet en werking van het IRM. Indien noodzakelijk past het bestuur de opzet, het beleid of de uitvoering aan. Het bestuur rapporteert op zijn beurt zijn bevindingen en voorgenomen acties aan de RvT. Vanuit zijn wettelijke taak vormt ook de RvT zich een beeld van de opzet en werking van het IRM.

Risicoprofiel

Strategie

Het is de lange termijn ambitie van het fonds om haar deelnemers een waardevast pensioen te bieden. Helaas brengt de financiële positie van het fonds met zich mee dat deze ambitie op de korte tot middellange termijn waarschijnlijk niet kan worden gerealiseerd. De pensioenregeling voor een gemiddelde deelnemer strekt zich echter uit over tientallen jaren van opbouw en nog eens over een lange periode waarin wordt uitgekeerd. In het belang van de deelnemers hebben de werkgever en de werknemersvertegenwoordigers daarom, in overleg met het bestuur van het fonds, besloten dat het verstandig is om beleggingsrisico's te lopen. De verwachting is dat het lopen van deze risico's op de langere termijn zal worden beloond. Een zeker risico dat aanspraken op de korte of middellange termijn moeten worden gekort, wordt daarbij geaccepteerd.

De onderdelen van de strategie van het fonds, zie hiervoor het hoofdstuk Missie, visie en strategie hierboven, zijn uitgewerkt in concrete strategische doelstellingen. Deze zijn gericht op:

- Het terugdringen van het aantal regelingen en de complexiteit daarvan,
- Het borgen van een robuuste governance,
- Het beheersen van de uitvoeringskosten opdat de regeling concurrerend blijft,
- Het in staat stellen van de deelnemers om in een online, persoonlijke omgeving hun gegevens en aanspraken in te zien,
- Het verder versterken van het integrale risicomanagement,
- Het ontwikkelen van toekomstscenario's: hoe kan de pensioenregeling voor belanghebbenden het best worden voortgezet.

Risicobereidheid

Met de risicobereidheidsverklaring geeft het fonds op geaggregeerd niveau weer hoeveel risico het bereid is te accepteren om de strategische doelstellingen te realiseren. Op basis van de missie, visie en kernwaarden onderscheidt het fonds vier belangrijke risicoklassen die de kern van de strategie raken en waarover het de risicobereidheid verklaart: Balans, Uitvoering, Toekomstbestendigheid en Reputatie.

Balans

Gegeven de huidige financiële situatie moet het fonds risico nemen om de ambitie, het pensioen met de prijsinflatie indexeren, waar te maken. Bij het vaststellen van het strategische beleggingsbeleid zoekt het fonds daarom de middenweg tussen de zekerheid om de nominale pensioenen uit te keren en de mogelijkheid om de pensioenen op lange termijn te indexeren binnen de grenzen die hieraan worden gesteld, bijvoorbeeld vanuit beschikbaar risicobudget. Het periodiek doorlopen van een zorgvuldig ALM-proces, een goede belangenafweging en toetsing van de uitkomsten aan de wensen van de opdrachtgevers zijn hierbij het uitgangspunt. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wil het bestuur het lopen van onbeloonde risico's zoveel mogelijk voorkomen. Het bestuur wil bovendien geen onrealistische verwachtingen wekken bij de deelnemers en andere belanghebbenden.

Uitvoering

Het fonds streeft een betrouwbare en efficiënte uitvoering van de regeling na, waarbij de belangen van alle belanghebbenden goed worden gewogen. Doelstellingen en belangen kunnen tegenstrijdigheden bevatten, zoals bijvoorbeeld volledigheid versus complexiteit, jong versus oud, dienstverlening versus kosten, etc. Dit betekent voor het bestuur dat bij de operationele inrichting en uitvoering van de regelingen continu afwegingen moeten worden gemaakt. Het bestuur wil voorkomen dat hierbij een verkeerde of onvolledige redenering wordt gevolgd. Ter beheersing van dit proces acht het bestuur een passende governance, goed verlopende processen en voldoende deskundigheid van het grootste belang, zowel binnen het fonds als bij de partijen aan wie wordt uitbesteed.

Reputatie

Een onberispelijke reputatie is een belangrijk onderdeel van ons bestaansrecht. De deelnemers zijn verplicht aangesloten bij het fonds, dat een aanzienlijke hoeveelheid geld voor hen beheert. Dit legt een grote verantwoordelijkheid bij het fonds en bestuur. Bovendien kan reputatieverlies leiden tot een afbrokkeling of verlies van het draagvlak voor het fonds. Ten opzichte van alle belanghebbenden wenst het fonds een betrouwbare partij te zijn en over het handelen van het fonds wordt jegens hen op transparante wijze verantwoording afgelegd. Het bestuur accepteert geen gedragingen van verbonden personen die afbreuk doen aan de integriteit van het fonds en fondsbestuur.

Toekomstbestendigheid

Het bestuur vindt de toekomstbestendigheid van de pensioenregeling voor de deelnemers van het allergrootste belang. Het bestuur tracht daarom goed in te spelen op externe ontwikkelingen en past de regeling, de interne organisatie en processen zo nodig daarop aan. Tevens houdt het bestuur er rekening mee dat het op termijn voor alle belanghebbenden beter zou kunnen zijn indien de pensioenregeling (deels) buiten het fonds wordt uitgevoerd. Het bestuur wenst in alle denkbare scenario's niet voor

verrassingen te komen te staan die kunnen leiden tot onnodig financieel verlies, onzekerheid bij, of een suboptimale oplossing voor, de belanghebbenden.

Risicobeeld

Het fonds accepteert een kans op korting van de pensioenrechten, om voldoende veerkracht te houden in het fonds. In het dynamisch balansbeheer wordt beoordeeld of de ontwikkeling van de dekkingsgraad op termijn van vijf jaar kan dalen onder de 80%, de pijngrens, en wat de herstelkracht is op die termijn. Het fonds stuurt, gezien de lage dekkingsgraad, op het zekerstellen van de nominale aanspraken. Op die manier blijft voor de ingegane pensioenen de koopkracht redelijk is stand bij de huidige lage inflatie, terwijl voor de jongere generaties kans is op indexatie op de langere termijn.

Het marktrisico wordt ook beoordeeld in het dynamisch balansbeheer. Het fonds wil door een behoorlijke spreiding van beleggingen in verschillende marktomstandigheden een voldoende rendement halen om de dekkingsgraad te laten stijgen tot het niveau waarop weer indexatie mogelijk zal zijn. De ontwikkelingen in de markt worden gevolgd op basis van triggers. In 2017 heeft het fonds besloten om de rente-afdekking te verhogen, om daarmee meer budget te kunnen alloceren naar de returnportefeuille. Het fonds heeft daarin bewust gekozen voor het afdekking van 65% van de rente met 35% van de bezittingen. In de laagrentende omgeving is dat verantwoord. Het bestuur beoordeelt dit risico opnieuw in de lopende ALM-studie, om te bezien of op langere termijn een verschuiving van aandelen naar renterisico verstandig is. In het balansbeheer wordt dan vastgelegd in welke omstandigheden de verschuiving zal plaatsvinden.

Het bestuur wil een aantal risico's niet nemen, waaronder het valutarisico en het risico op kortleven en arbeidsongeschiktheid. In dit stadium, waarin het fonds zich oriënteert op de toekomst, is het fonds ook zeer terughoudend ten opzichte van illiquide beleggingen. Het valutarisico wordt afgedekt voor de Amerikaanse dollar, de Canadese dollar, de Japanse Yen en het Britse pond. Daarmee is een kostenefficiënte afdekking van 94% van het valutarisico gerealiseerd. Het risico op kortleven en arbeidsongeschiktheid is herverzekerd.

Ten aanzien van de uitvoeringsrisico's, waaronder begrepen het IT-risico, het reputatierisico en de risico's ten aanzien van besturing en continuïteit wil het fonds zo min mogelijk risico lopen. De beleidsinstrumenten, monitoring en evaluatie zijn daarop gericht. Het bestuur waakt voor het verlies van vertrouwen van de deelnemers en het verlies van draagvlak voor het fonds.

In onderstaande tabel wordt een samenvatting gegeven van de financiële en niet-financiële risico's. De risico's en de gegevens uit het risicoregister van het fonds worden daartoe geïntegreerd naar een aantal relevante categorieën. De onderliggende risico's zijn gescoord op vastgelegde normen ten aanzien van kans en impact. Die uitkomsten worden hier geaggregeerd en gemiddeld weergegeven.

Financiële risico's	Definitie	Risico		
		Bruto	Bereidheid	Netto
Renterisico	Het fonds is gevoelig voor wijzigingen in de rente omdat de rentegevoeligheid van de beleggingen en de rentegevoeligheid van de verplichtingen niet gelijk zijn.	15	5	5
Marktrisico	Het fonds loopt het risico dat door de ontwikkeling van marktprijzen (veroorzaakt door factoren die samenhangen met een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren) waardewijzigingen plaatsvinden.	12	4	3

Financiële risico's	Definitie	Risico		
		Bruto	Bereidheid	Netto
Valutarisico	Het fonds belegt in buitenlandse waardepapieren, waardoor het fonds gevoelig is voor koersschommelingen van de betreffende valuta ten opzichte van de euro.	10	5	5
Kredietrisico	Het fonds loopt het risico van financiële verliezen als gevolg van faillissementen, betalingsonmacht of kredietverslechtering van tegenpartijen.	5	3	2
Actief beheer risico	De risico's die het fonds loopt door actief beheer van de beleggingsportefeuille.	13	9	4
Verzekeringstechnisch risico	Het risico dat het fonds loopt met haar deelnemers op het gebied van sterfte en arbeidsongeschiktheid.	12	6	6
Liquiditeitsrisico	Het risico voor het fonds dat er onvoldoende liquide middelen beschikbaar zijn om op korte termijn aan de verplichtingen te kunnen voldoen en/ of het verlies dat optreedt als beleggingen niet snel genoeg verkocht kunnen worden.	6	3	3

Niet-financiële risico's	Definitie	Risico		
		Bruto	Bereidheid	Netto
Strategie/Omgevingsrisico	Het risico dat belanghebbenden hun vertrouwen verliezen in het fonds als gevolg van negatieve ontwikkelingen binnen de pensioenwereld of binnen het fonds.	11	5	4
Operationele risico's	Het risico dat optreedt voor het fonds bij de uitvoering van de pensioen- en beleggingsactiviteiten, als gevolg van niet-afdoende of falende interne processen, menselijk gedrag en systemen of als gevolg van externe gebeurtenissen.	7	3	2
Uitbestedingsrisico	Het risico voor het fonds dat de continuïteit/kwaliteit wordt geschaad door of in samenhang met de aan derden uitbestede werkzaamheden, dan wel voor deze derden beschikbaar gestelde apparatuur en het ter beschikking gesteld personeel.	5	4	3
IT-risico's	Het risico op het verlies van data binnen en buiten de processen van het fonds en op het uitvallen van systemen.	8	4	4
Integriteitsrisico	De risico's die voortvloeien uit het niet voldoen aan sanctiewetgeving, fraude of uit (het vermoeden van) belangenverstrengeling.	11	2	2

Niet-financiële risico's	Definitie	Risico		
		Bruto	Bereidheid	Netto
Juridisch risico	Het juridisch risico omvat het risico voor het fonds dat niet of niet tijdig de consequenties van (veranderende) wet- en regelgeving worden onderkend, waardoor wet- en regelgeving op onderdelen wordt overtreden.	7	3	2

Activiteiten op het gebied van risicomanagement

Terwijl het risicokader werd aangepast heeft het fonds in een vooraf vastgestelde cyclus de operationele risico's besproken en de voortgang van voorgestelde maatregelen gecontroleerd. In het kader van oversight management en de derdelijns-risicobeheersing heeft de afdeling Internal Audit van de ANWB voor het fonds de administratieve processen beoordeeld. Het resultaat is in het bestuur besproken.

In het najaar heeft het bestuur opdracht gegeven aan een onafhankelijke derde voor een review van alle reeds genomen maatregelen voor het beheersen van het IT-risico. Inmiddels is een eerste rapport opgeleverd.

Met de deelnemers is in 2016 kwalitatief over de risicohouding gesproken. Daaruit kwam geen groot verschil in risicobereidheid of risico-aversie naar voren ten opzichte van het tot nu toe gevoerde beleid van het fonds. Men begreep dat het fonds risico moest nemen om een voldoende pensioenresultaat te halen. Eén en ander is vastgelegd in de risicohouding die met de sociale partners is besproken. Gezien de gemiddelde populatie van het fonds neemt het fonds een gemiddeld beleggingsrisico. Het pensioenresultaat in de haalbaarheidstoets komt daarmee op 100,1%. Dit is boven de gekozen ondergrens van 90%. De afwijking van het pensioenresultaat in het slecht weer scenario is gelijk aan 27,1%. Dat is minder dan de maximale afwijking van 46%.

Het fonds wil een relatief stabiele premie voor de werkgevers, maar er zijn afspraken gemaakt die zoveel mogelijk voorkomen dat het fonds door toename van de levensverwachting of door ontwikkeling van het bestand van de actieven, structureel te weinig premie ontvangt. De premie wordt daarom elk jaar herijkt op basis van bestandsontwikkeling en levensverwachting.

Een verdere concretisering van de beleidsuitgangspunten is gebaseerd op de in 2015 uitgevoerde ALM-studie, die in 2016 is geactualiseerd. Op basis van de studie in 2015 zijn de premiehoogte en het beleggingsbeleid beoordeeld in relatie tot het toeslagbeleid. Dit heeft op hoofdlijnen geleid tot onderstaand beleid:

	Grenzen als % van de nominale pensioenverplichtingen	Definitie
Inhaalindexatiegrens (Indien hoger dan vereiste dekkingsgraad)	123,60%	Grens waarboven inhaal van korting en toeslagverlening mogelijk is. Bij een dekkingsgraad boven deze grens wordt in beginsel volledige toeslagverlening toegekend. Grens is bepaald conform vereisen m.b.t. toekomstbestendige toeslagverlening.
Indexatiegrens	110,00%	Door wet bepaalde ondergrens vanaf wanneer toeslagverlening is toegestaan.

In 2017 is een nieuwe ALM-studie gestart.

Het fonds heeft in 2017 geen gebruik gemaakt van de, door DNB toegestane, mogelijkheid om eenmalig het risicoprofiel te vergroten. Gezien de stand van de dekkingsgraad was dat ook niet toegestaan.

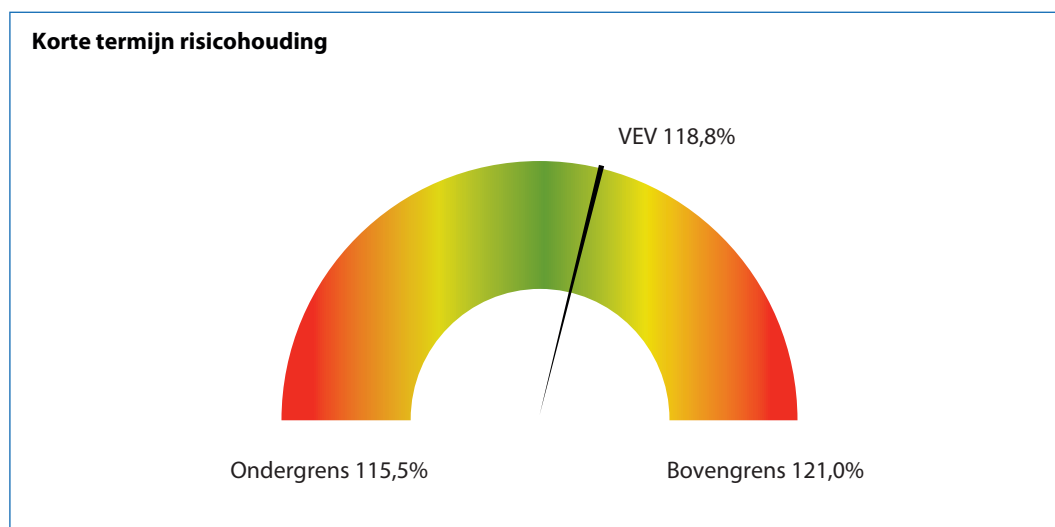
Het resulterende beleggingsbeleid kent, in overeenstemming met de uitgevoerde kwalitatieve risicohouding en het premiebeleid en toeslagbeleid, een gemiddeld risicoprofiel met een vereist eigen vermogen van 18,9%. Het fonds neemt in de beleggingen risico's om voldoende herstelkracht te houden. Het fonds wil en mag deze risico's echter niet vergroten. Dat leidt tot een beleid waarin rente- en aandelenrisico worden uitgeruild als de marktomstandigheden en de verwachtingen van de ontwikkelingen van het fonds op de middellange termijn daartoe aanleiding geven (zie Inrichting beleggingsportefeuille). Verder wil het fonds boven een pijngrens van 80% blijven. Met deze maatregelen stuurt het fonds binnen de financiële risk appetite.

Op grond van het FTK wordt continu gemonitord en aan de deelnemers gecommuniceerd of het gevoerde beleid resulteert in de verwachte doelstellingen. Deze wettelijke verplichting komt tot uitdrukking in de zogeheten risicohouding. De risicohouding van het fonds is de mate waarin het fonds, na overleg met sociale partners, het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht, bereid is beleggingsrisico's te lopen om de doelstellingen van het fonds te realiseren en de mate waarin het fonds beleggingsrisico's kan lopen gegeven de kenmerken van het fonds. De risicohouding wordt verder onderverdeeld in een korte termijn risicohouding en een lange termijn risicohouding.

Korte termijn risicohouding

De toets in hoeverre het gevoerde beleid leidt tot het gewenste resultaat, vindt jaarlijks plaats aan de hand van de door het fonds, uitvoerders en adviseurs uitgebrachte rapportages, waaronder de (vereiste) haalbaarheidstoets. Rapportages over de samenstelling van de beleggingsportefeuille en over de beleggingsresultaten alsmede het verloop van de dekkingsgraad vinden bovendien per maand plaats. Tot slot wordt met de risicorapportage van AZL-actuarieel op kwartaalbasis getoetst of de Feitelijk Vereiste Dekkingsgraad binnen de onder- en bovengrens blijft rondom de Strategisch Vereiste Dekkingsgraad op basis van het dynamisch beleid. Het pensioenfonds toetst daarmee of het voldoet aan de korte termijn risicohouding. De onder- en bovengrens zijn gebaseerd op het minimale en maximale risico dat het pensioenfonds mag lopen gegeven de in de beleggingsrichtlijnen geformuleerde lange termijn strategische bandbreedtes. Het vereist eigen vermogen op grond van de strategische beleggingsmix ligt op 118,0%.

De onder- en bovengrens in onderstaande grafiek zijn gebaseerd op deze strategische beleggingsmix, rekening houdend met de gedefinieerde bandbreedtes. De vereiste dekkingsgraad op basis van de feitelijke verdeling dient binnen deze grenzen te blijven.

Lange termijn risicohouding

De lange termijn risicohouding komt tot uitdrukking in de jaarlijks terugkerende haalbaarheidstoets. De belangrijkste uitkomst waarnaar in de haalbaarheidstoets gekeken wordt, is het pensioenresultaat. Het pensioenresultaat is een maatstaf voor koopkrachtbehoud. Conform de risicobereidheid van het fonds heeft het bestuur een pensioenresultaat en ondergrenzen vanuit verschillende scenario's gedefinieerd die aansluiten op de lange termijn risicohouding van het fonds. Het pensioenresultaat en ondergrenzen zijn door het bestuur vastgesteld en vastgelegd in de ABTN vanuit de drie situaties die passen bij het opstellen van de haalbaarheidstoets.

In 2015 en 2016, bij aanpassing van de regeling, heeft het fonds aan deze wettelijke verplichting voldaan via de aanvangshaalbaarheidstoets. In 2017 is een haalbaarheidstoets gedaan. Daaruit blijkt dat aan het doel van een verwacht pensioenresultaat van 94,6% vanuit de feitelijke financiële positiedekkingsgraad kan worden voldaan. Verder is vastgesteld dat uitkomsten voldoen aan de in de risicohouding vastgestelde ondergrens en maximale afwijking.

Compliance Officer

Rapport van de Compliance Officer

Ten behoeve van het jaarverslag 2017 van het Fonds en conform de Gedragscode van het Fonds doet de Compliance Officer hierbij zijn rapportage van zijn werkzaamheden over 2017.

Gedragscode

De gedragscode is van toepassing op verbonden personen en insiders van het Fonds. Doel van de Gedragscode is het waarborgen en handhaven van het vertrouwen in het Fonds door belanghebbenden, alsmede het voorkomen van integriteitsrisico's. De normen voor verbonden personen liggen op het terrein van belangenverstrengeling, (schijn van) voorwetenschap, koersmanipulatie etc. Er zijn concrete normen opgenomen ten aanzien van relatiegeschenken, nevenfuncties, financiële belangen in zakelijke relaties en leveranciers. Voor insiders gelden bovendien nog normen ten aanzien van persoonlijke transacties en het toezicht daarop.

Verbonden personen en insiders van het Fonds

De volgende personen zijn als verbonden persoon of insider van het Fonds aangewezen:

- de leden van het bestuur van het fonds (insiders);
- de leden van de BRAC van het Fonds (insiders);
- medewerkers van de afdeling Vermogensbeheer en Treasury van ANWB B.V. (insiders);
- medewerkers van het bestuursbureau van het Fonds (insiders);
- de leden van het Verantwoordingsorgaan van het Fonds (verbonden personen);
- de leden van de Raad van Toezicht van het Fonds (verbonden personen);
- de secretaris van de Raad van Toezicht van het Fonds (verbonden persoon);
- de leden van de Klachten- en geschillencommissie van het Fonds (verbonden personen);
- de Compliance Officer van het Fonds (verbonden persoon).

Overeenkomsten tot naleving gedragscode en verklaringen tot naleving 2017

Conform de Gedragscode dienen alle verbonden personen en insiders een overeenkomst tot naleving van de Gedragscode aan te gaan met het Fonds. Tevens dienen zij jaarlijks een verklaring tot naleving van de Gedragscode te ondertekenen. In de overeenkomst tot naleving, verbinden de verbonden personen en insiders zich aan de Gedragscode te houden. In de verklaringen tot naleving dienen verbonden personen te verklaren:

- dat zij de Gedragscode in 2017 juist hebben nageleefd;
- dat zij geen relatiegeschenken of uitnodigingen hebben aanvaard als bedoeld in de Gedragscode, dan wel deze hebben opgegeven aan de Compliance Officer en daarvoor goedkeuring hebben van het bestuur van het Fonds;
- dat zij geen nevenfuncties en financiële belangen hebben in zakelijke relaties als bedoeld in de Gedragscode, dan wel deze hebben opgegeven aan de Compliance Officer en daarvoor goedkeuring hebben van het bestuur van het Fonds.

Insiders dienen in de verklaring tot naleving voorts nog te verklaren dat zij geen persoonlijke transacties hebben verricht als bedoeld in de Gedragscode, dan wel deze te hebben opgegeven aan de Compliance Officer en daarvoor goedkeuring hebben van het bestuur van het Fonds.

Mutaties

In 2017 hebben de volgende mutaties plaatsgevonden:

- een bestuurslid van het Fonds is vertrokken en vervangen door een nieuw lid;
- bij het Verantwoordingsorgaan zijn drie leden vertrokken en vervangen door twee nieuwe leden;
- bij de afdeling Vermogensbeheer en Treasury van ANWB B.V. is een medewerker vertrokken en is een nieuwe medewerker aangesteld die als insider moet worden aangemerkt;
- de secretaris van de Raad van Toezicht van het Fonds is aangewezen als verbonden persoon;
- de leden van de Klachten- en geschillencommissie van het Fonds zijn aangewezen als verbonden personen;
- de Compliance Officer van het Fonds is aangewezen als verbonden persoon.

Nevenfuncties

De volgende nevenfuncties zijn opgegeven in 2017:

- Mevrouw S. van Tol (bestuurslid van het Fonds): Lid van de Raad van Commissarissen van de Noordwijkse Woningstichting.
- Mevrouw E. van der Velde (bestuurslid van het Fonds): Docent voor het actuarieel instituut bij TKP B.V. te Groningen.
- De heer W.A.H. Baljet (lid van de BRAC van het Fonds): Voorzitter BAC Pensioenfonds Atos (DNB goedkeuring).
- De heer J.C. Schlukebir (medewerker van de afdeling Vermogensbeheer en Treasury van ANWB B.V.):
- Lid beleggingscommissie Pensioenfonds F. van Lanschot.
- De heer R.J.X. Wanders (bestuurslid van het Fonds): Lid van de Raad van Toezicht van het Valkhof museum in Nijmegen.

Het bestuur van het Fonds heeft goedkeuring verleend voor deze nevenfuncties.

Relatiegeschenken en uitnodigingen

Er zijn geen relatiegeschenken en uitnodigingen opgegeven.

Conclusie

In het jaar 2017 zijn geen nevenfuncties, geschenken en uitnodigingen of transacties opgegeven, die in strijd zijn met de gedragscode. Ook overigens zijn er geen zaken in strijd met de Gedragscode gemeld of geconstateerd. Voor de volgende kalenderjaren dienen de verbonden personen en insiders opnieuw een verklaring tot naleving te ondertekenen, aan het eind van ieder jaar of tussentijds bij wijzigingen.

Mr. K.S. van der Meulen

Compliance Officer Stichting Pensioenfonds ANWB

Raad van Toezicht

Verslag van de raad van toezicht

Dit verslag is een samenvatting van het verslag dat de raad van toezicht (hierna: 'RvT') van de Stichting Pensioenfonds ANWB (hierna: 'ANWB Pensioenfonds') op 19 maart 2018 aan het bestuur heeft uitgebracht over het verslagjaar 2017.

Inleiding

De omgeving waarin het ANWB Pensioenfonds in 2017 opereerde vormt tegelijkertijd het vertrekpunt voor de toekomst van het ANWB Pensioenfonds. Volgens DNB blijft de financiële positie van pensioenfonds een risico. Alhoewel sommige pensioenfonds verbetering van hun financiële positie laten zien, is voor veel fondsen in Nederland niet uitgesloten dat zij in de toekomst moeten korten op uitkeringen. Bij deelnemers gewekte verwachtingen kunnen hierdoor mogelijk niet worden waargemaakt. Zowel het op orde brengen van de financiële positie als het dichten van de verwachtingskloof richting deelnemers is essentieel.

Om wendbaar te zijn dienen pensioenfonds in de aanloop naar een nieuw pensioenstelsel de volgende knelpunten, te weten complexiteit van de regeling, de aanwezigheid van een concreet budget voor verandering en voldoende strategische kennis en ervaring in het bestuur mede in ogenschouw te nemen. Dit is ook voor het ANWB Pensioenfonds van belang.

Het bestuur heeft in 2017 laten zien grip te hebben op de toekomst van het ANWB Pensioenfonds door de zelfstandige voortzetting van het fonds en uitvoering van de regelingen ter discussie te stellen. Enerzijds door het initiatief om de bestaande regelingen te gaan vereenvoudigen, anderzijds door een aanvang te maken met een vervolgonderzoek wat in de toekomst het meest efficiënte en effectieve uitvoeringsmodel is; zelf blijven uitvoeren, bij een bedrijfstakpensioenfonds aansluiten of de regeling bij een APF onderbrengen.

Tegelijkertijd is het financieel herstel van het ANWB Pensioenfonds in 2017 bemoedigend, met de ontwikkeling van de beleidsdekkingsgraad van 92,2% naar 99,0% ultimo 2017. Hiermee navigeert het ANWB Pensioenfonds boven het herstelplan (actuele dekkingsgraad 101,2% versus een kritische dekkingsgraad van 91,4% op dezelfde datum). De kans op korting van pensioenrechten in 2020 is weliswaar verkleind, maar deze kans is nog niet weg en is er een indexatieachterstand van 1,85% voor de actieven en 2,45% voor de inactieven.

Naast de agenda waarvoor het bestuur verantwoordelijkheid heeft genomen zijn er ontwikkelingen die in het toekomsttraject meegewogen moeten worden. Niet alleen mogelijke uitkomsten van de nationale pensioendialoog, maar ook zal door bijvoorbeeld verdere digitalisering en impact van financiële technologie de uitvoering gaan veranderen. Daarnaast spelen de evaluaties van nFTK en de Wet versterking bestuur pensioenfonds een rol en zal de IORP II transpositie in Nederlandse wetgeving van belang zijn. Dergelijke ontwikkelingen kunnen zich op kortere en langere termijn manifesteren. Dit maakt dat het toekomsttraject dat het bestuur terecht inzet tot een traject waarbij de samenhang der dingen van evident belang is.

Terugblik 2017

2017 is bestuurlijk een goed jaar geweest. Een jaar waarin veel dingen zijn gebeurd, belangrijke ontwikkelingen zich hebben voorgedaan en dilemma's en de juiste dingen goed worden opgepakt.

Beheerste uitvoering pensioenbeheer

Over 2017 heeft de RvT nader bekeken of er sprake is van een beheerste bedrijfsvoering met betrekking tot het pensioenbeheer. Hierin zijn geen signalen gevonden die tot extra vragen leiden met betrekking tot de pensioenadministratie. De onderliggende rapportages zijn helder en geven inzicht in de scores met betrekking tot de service-level-agreements.

Tevens heeft de RvT een gesprek gevoerd met AZL met betrekking tot de bedrijfsvoering. Ook hier is geconstateerd dat er een goede zakelijke houding is tussen het ANWB Pensioenfonds en de uitvoerder. Verheugd kunnen we constateren dat er verder is geïnvesteerd in het communiceren met de deelnemer. De RvT raadt het bestuur wel aan om na te denken over hoe de meningen van de verschillende deelnemersgroepen beter in kaart kunnen worden gebracht.

Beheerste uitvoering vermogensbeheer

Het beleid voor adequaat beheer van de beleggingen en daaraan gerelateerde balansrisico's is nader uitgewerkt in 2017. Zo is een review van de investment beliefs uitgevoerd met aandacht voor duurzaamheid, actief/passief beheer, illiquide beleggingen en valutarisico's. Daarnaast is een aanvang gemaakt met een (begin 2018 af te ronden) ALM studie voor herijking van het strategisch beleggingsbeleid. Ook is het dynamisch beleggingsbeleid aangepast.

Ook heeft het bestuur in 2017 specifieke aandacht besteed aan de organisatie en de processen omtrent het vermogensbeheer. Zo heeft het bestuur besloten de bestuursvergadering niet langer direct na de bijeenkomst van de BRAC te laten plaatsvinden, hetgeen tot meer transparante besluitvorming moet leiden. Dit gaat nog niet altijd vloeiend en de RvT moedigt het bestuur aan dit verder in 2018 te verankeren.

In het verslagjaar werd het ANWB Pensioenfonds geconfronteerd met ontwikkelingen omtrent haar uitbestedingspartners welke een bedreiging vormden voor het functioneren van de totale keten van vermogensbeheer. Daarnaast werd de afdeling vermogensbeheer van de ANWB B.V. geconfronteerd met het vertrek van de manager. Dit vormde een risico voor de inzet van 'countervailing power' namens het ANWB Pensioenfonds richting uitbestedingspartner. De RvT heeft waargenomen dat het bestuur actief aandacht heeft besteed aan een goede analyse van de problematiek en aanverwante risico's. Vervolgens zijn effectieve maatregelen genomen om het functioneren van de totale keten van vermogensbeheer zoveel als mogelijk te waarborgen.

Voor 2018 meent de RvT dat aandacht van het fondsbestuur moet blijven uitgaan naar verdere versterking van de keten voor vermogensbeheer. Naar mening van de RvT dient de focus in ieder geval te liggen op i) verdere verbetering van de samenwerking met de fiduciair manager, ii) betrouwbaarheid van de dienstverlening van de custodian en iii) inbreng van 'countervailing power' door de afdeling vermogensbeheer van ANWB B.V. Het is wezenlijk dat deze verantwoordelijkheid wordt genomen bij de werving van een nieuwe manager van de afdeling vermogensbeheer van ANWB B.V.

Governance

In 2017 is het functioneren van de gekozen governance verder geëvalueerd. Naar aanleiding hiervan is het bestuur verder in gesprek gegaan met zowel het VO als de RvT om verbeteringen door te voeren. Vanuit alle organen is vastgesteld dat de samenwerking naar tevredenheid verloopt. Er heerst een open cultuur, alles is bespreekbaar en er zijn geen dubbele agenda's. Ook is geconstateerd dat het bestuur de dialoog met de ondernemingen proactief zoekt, waardoor de kans op eventuele verrassingen verkleind wordt.

Het bestuur heeft onder externe begeleiding een zelfevaluatie gedaan. De uitkomsten zijn ook gedeeld met de RvT. De RvT constateert dat het bestuur effectief functioneert gegeven de verschillende drijfveren en profielen. De RvT moedigt het bestuur aan hiervan gebruik te maken in 2018, waarin enkele bestuurlijke wijzigingen hun opwachting doen.

Daarnaast heeft de RvT gezien dat inhoudelijke versteviging is aangebracht binnen het Bestuursbureau door middel van inhuur van juridische ondersteuning vanuit AZL.

Integraal risicobeheer

De RvT is verheugd dat in 2017 belangrijke stappen zijn gemaakt op het vlak van integrale beheersing van risico's waaraan het ANWB Pensioenfonds is blootgesteld. Dit heeft geleid tot een holistische aanpak voor integraal risicobeheer. De verantwoordelijkheid voor het integraal risicomangement is uitgewerkt volgens algemeen aanvaarde principes van het 'three lines of defense model'. Het nieuwe beleid, processen en instrumentarium worden in 2018 voor het eerst gebruikt. Derhalve adviseert de RvT om tijdens 2018 expliciet aandacht te schenken aan het evalueren en bestendigen van de nieuwe benadering met betrekking tot:

- Het monitoren van de uitvoering van het beleid door de verschillende commissies en het Dagelijks Bestuur met bijzondere aandacht voor effectiviteit van maatregelen welke worden ingezet voor het beheersen van de risico's. De RvT vraagt zich hierbij wel af of de verschillende commissies toegang hebben tot de detail informatie benodigd voor het toezicht;
- Beheersing van de belangrijkste risico's (top-down), middels bijvoorbeeld 'deep-dives' en overleg daarover tussen bestuur, verantwoordelijke commissies en de Risicocommissie;
- Ontwikkelingen rondom integraal risicomangement volgend op de IORP II transpositie.

Strategie

Een belangrijk aandachtspunt voor 2017 was de verdere invulling van de strategie verkenning. De uitgangspunten zijn hierbij verder verscherpt. De uitkomsten hiervan zijn met de RvT gedeeld. De RvT heeft nadrukkelijk de rol aangenomen om te bezien of alle belangen van alle stakeholders goed afgewogen worden meegenomen. Hier is ook uitgebreid met het bestuur over gesproken en is in het vervolgtraject geborgd. Gegeven de veranderingen en risico's die het bestuur op zich af ziet komen is in overleg met de werkgevers een gezamenlijk strategie traject gestart. De RvT vindt dat het bestuur daar goed zijn verantwoordelijkheid in heeft genomen door vanuit een breed perspectief toekomstige opties in kaart te gaan brengen. Het traject wordt met externe deskundigheid ondersteund. De RvT moedigt het bestuur aan om zelf te investeren in het verbreden en verdiepen van eigen competenties benodigd voor dit belangrijke traject.

Aandachtsgebieden voor toekomst

Voortbordurend op de door het bestuur ingezette weg in 2017 komt de RvT tot de onderstaande aanbevelingen voor de komende periode.

Wendbaarheid

Het bestuur heeft zich tot doel gesteld om de regelingen via consolidatie te vereenvoudigen. De RvT moedigt het bestuur aan hierover in 2018 nadere besluiten te nemen, waarbij de belangen evenwichtig behartigd worden.

In het kader van wendbaarheid suggereert de RvT bij de besluitvorming naar aanleiding van de ALM reeds nu te onderzoeken wat de implicaties van keuzes zijn voor het toekomsttraject. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan de invloed op de weging van alternatieven van bijvoorbeeld een verschil tussen de actuele mix en de strategische asset allocatie, factorbeleggen, het dynamisch beleggingsbeleid en de FGR structuur. Met betrekking tot de FGR structuur het volgende. Het ANWB Pensioenfonds participeert in FGR fondsen welke ook worden gebruikt door onderdelen van de ANWB organisatie. Het is belangrijk dat de voor- en nadelen van deze constructie, vanuit het perspectief van het ANWB Pensioenfonds alsmede die van de andere participanten, wordt onderzocht. Hierbij moet onder meer worden bepaald tot in hoeverre voortzetting gewenst dan wel mogelijk is indien de rol van het ANWB Pensioenfonds in de toekomst zou worden overgedragen naar een andere uitvoerder en hoe dit gewogen wordt in de besluitvorming.

De afgelopen periode heeft het bestuur zorgvuldig gehandeld ten aanzien van de belangrijke dienstverleners op het gebied van vermogensbeheer en zijn goede vervolgspraken gemaakt. De RvT ondersteunt het bestuur in het streven om deze relaties te bestendigen in het belang van het ANWB Pensioenfonds en suggereert dit verder te intensiveren om 'de alignment of interest' verder te borgen.

Exogene factoren zoals mogelijke uitkomsten van de nationale pensioendialoog, het groeiende belang van duurzaamheid voor pensioenfondsen (o.a. via IORP II en mogelijke IMVO convenanten) en fintech (inclusief cyberrisico's) kunnen uiteindelijke keuzes in het toekomsttraject in sterke mate beïnvloeden. Gezien de grote mate van onduidelijkheid (wat, hoe en wanneer) van dergelijke ontwikkelingen maar ook de verstrekkende consequenties voor de weging van toekomstige uitvoeringsvormen wenst de RvT dat scenario-analyse aan het Plan van Aanpak wordt toegevoegd.

Evenwichtige belangenafweging

Door de wijzigingen in de financiële opzet van het ANWB Pensioenfonds vanaf 2016 is het risico verder naar de deelnemer verschoven. Hierdoor staat het belang van de deelnemer centraal in de analyse van de alternatieve uitvoeringsvormen, hetgeen op gespannen voet kan komen te staan met de belangen van de andere stakeholders. Om de resulterende evenwichtige afweging van de belangen van alle stakeholders te borgen worden hieronder enkele suggesties gedaan:

-Wat zijn de belangen van de deelnemers? Verder deelnemersonderzoek helpt om de deelnemer te betrekken in het besluitvormingstraject om hiermee de evenwichtige belangenbehartiging verder te ondersteunen.

- Zowel het bestuur als de ondernemingen geven aan dat de optie om door te gaan met de uitvoering middels het eigen pensioenfonds één van de opties is. De RvT ondersteunt dit van harte en tekent hierbij aan dat in de evaluatie van de alternatieven, 'zelfstandige voortzetting' niet subsidiair is maar zijn eigen evaluatie kent. Door de toevoeging van scenario analyse kan de robuustheid van zelfstandige voortzetting van de uitvoering nader onderzocht worden en of dit in het belang van de deelnemer is.
- Er wordt gewerkt vanuit een heldere planning ten behoeve van transparantie en beheersbaarheid van het traject. Tegelijkertijd is de RvT van mening dat de besluitvorming niet 'schedule-driven' moet zijn maar dat het gaat om het juiste besluit. De RvT suggereert hierbij dat een go/no go besluit niet genomen kan worden dan na raadpleging van alle stakeholders, waarbij uitkomsten van de scenario-analyse worden betrokken.

Strategie en operatie geborgd

Het bestuur heeft een volle agenda, waarbij de dagelijkse uitvoering en de strategische agenda van het ANWB Pensioenfonds om de aandacht concurreren. Het is raadzaam waakzaam te blijven op benodigde competenties, prioriteiten maar ook op mogelijk conflicterende belangen en is het zaak goed zicht te houden op de bestuurlijke agenda. De RvT ziet dat het bestuur attent is en reeds een aantal keuzes heeft gemaakt die de RvT ondersteunt. De RvT verwacht dat het bestuur in de komende periode nauwgezet vinger aan de pols houdt, waarbij de RvT niet uitsluit dat het bestuur verdere scheiding in de bemensing van beide trajecten aanbrengt om zodoende beide stevig te blijven borgen.

In het toekomsttraject beveelt de RvT aan verder te onderzoeken op welke wijze het bestuur maximaal zicht krijgt op strategische opties en mogelijk bestuurlijke dilemma's, om hiermee de besluitvorming vanuit diverse stakeholders te beoordelen. Het bewust creëren van tegenlicht kan hierbij bijvoorbeeld waarde toevoegen. Dit kan desgewenst onderdeel uitmaken van bestuurlijke zelfreflectie.

Werkwijze en goedkeuringen

De RvT heeft in 2017 veertien keer regulier intern vergaderd. De RvT heeft voorts drie keer gezamenlijk met het bestuur vergaderd en één gezamenlijke benen-op-tafel bijeenkomst gehad over de toekomst van het ANWB Pensioenfonds. Daarnaast zijn in 2017 gesprekken gevoerd met de individuele bestuursleden en met de externe leden van de BRAC. Voorts zijn er twee vergaderingen geweest met het Verantwoordingsorgaan. In het verslagjaar 2017 heeft de RvT ook een gesprek gevoerd met de fondsmanager van AZL en een interview gehad bij het externe bureau Montae.

De RvT heeft in het verslagjaar 2017 haar goedkeuring gegeven aan de goedkeuringsverzoeken ten aanzien van het Jaarverslag en jaarrekening over 2016 en functieprofielen van bestuurders alsmede het beloningsbeleid van het bestuur.

Tot slot heeft de RvT op basis van het door het bestuur ingevulde compliance-overzicht geconstateerd dat het ANWB Pensioenfonds in 2017 in overeenstemming met de Code Pensioenfonds heeft gehandeld.

Reactie van het bestuur

Inleiding

Het bestuur dankt de Raad van Toezicht voor de goede samenwerking en inhoudelijke discussies in het afgelopen jaar. Het fonds bereidt een aantal fundamentele beslissingen voor en stelt daarin de raad en de kritische observaties van de RvT zeer op prijs. Het bestuur heeft de volgende reactie op de bovengenoemde punten.

Beheerste uitvoering pensioenbeheer

Het is de ervaring van het bestuur dat de reactie op informatie beperkt blijft, ook nu we daarvoor meer middelen gaan inzetten, zoals Pensioenblik en e-mails. Het bestuur zal daarom in 2018 opnieuw een kwalitatief onderzoek doen naar de mening van de deelnemers over verschillende onderwerpen. Voor de samenvoeging van de regelingen en voor het traject omtrent de toekomstige uitvoering van de pensioenregeling wordt een specifiek communicatieplan gemaakt waarmee tijdig wordt vastgesteld wat de kanalen en de inhoud van de communicatie moet zijn om zo goed mogelijk de deelnemers op de hoogte te brengen en hun reacties te peilen.

Beheerste uitvoering vermogensbeheer

Het bestuur heeft met de fiduciair manager en de custodian nieuwe werkafspraken gemaakt. Het bestuur is verder direct betrokken bij de werving en selectie van medewerkers van de afdeling vermogensbeheer, die voor het fonds werkzaamheden verrichten. Het bestuur is ervan overtuigd dat de kwaliteit van die medewerkers essentieel is voor het voeren van de juiste gesprekken omtrent de inrichting en uitvoering van het vermogensbeheer.

Governance

Bij de samenstelling van het bestuur wordt de bijdrage van nieuwe bestuursleden aan de gewenste dynamiek in het bestuur beoordeeld doormiddel van gesprekken en doormiddel van een test. De beoordeling van de dynamiek van de vergadering is een vast punt op de agenda.

Integraal risicobeheer

Het nieuwe risicobeheerskader wordt nu geïmplementeerd. De commissies beoordelen de operationele risico's op basis van de detailinformatie die eenduidig is vastgelegd. Die informatie wordt in samenhang beoordeeld door de risicocommissie en door het bestuur.

In 2018 start de risicocommissie met een oordeel per kwartaal over de beheersing van de risico's, zowel vanuit de operationele risico's, vanuit de strategische risico's en vanuit de samenhang. Die beoordeling wordt in het bestuur geagendeerd. De verwachting is dat dit zal leiden tot nader onderzoek van specifieke risicoklassen of risico's.

Het risicokader zal in de tweede helft van dit jaar worden getoetst aan de vereisten van IORP II. De drie verdedigingslijnes zijn ingevoerd, maar het kader zal ook moeten voldoen aan de nieuwe eisen ten aanzien van onder andere proportionaliteit en onafhankelijkheid.

Strategie

Het bestuur neemt de aanmoediging om de eigen competenties te verdiepen ten aanzien van de strategische verandering ter harte.

Aandachtsgebieden voor toekomst

Het bestuur wil graag met RvT en VO elk vanuit hun verantwoordelijkheid in nauw overleg opereren in de nabije toekomst. De raad van de RvT in het toekomsttraject is zeer welkom en de gewenste voortgang van een dergelijk complex traject vereist een goede en flexibele samenspraak.

Wendbaarheid

Het consolideren van de regelingen is een belangrijk doel voor 2018. De noodzakelijke wetgeving is per 1 april van kracht, maar op een aantal punten is instemming van deelnemers of sociale partners noodzakelijk. De sociale partners zijn al bij de besluitvorming betrokken, de deelnemers volgen zodra er een definitief standpunt is van de sociale partners.

Het bestuur acht het onwaarschijnlijk dat de FGR-constructie na een eventuele overstap naar een andere uitvoerder in deze vorm blijft bestaan. De voor- en nadelen van deze constructie en de scenario's voor de toekomst worden op dit moment onderzocht.

De samenwerking met de verschillende uitbestedingspartijen heeft de aandacht van het bestuur. Als het fonds zou besluiten om de uitvoering elders onder te brengen moet de dienstverlening van de huidige partijen tot de overstap goed zijn gewaarborgd.

De scenario-analyse van exogene factoren was een van de aanleidingen voor de lopende studie naar de houdbaarheid van het fonds in de toekomst. De wendbaarheid van alternatieve partijen in aanpassing aan de mogelijke uitkomsten van de pensioendialoog is een criterium in de beoordeling van alternatieven waaraan het bestuur veel waarde hecht. De toekomstvastheid van de uitvoering hangt er immers van af.

Evenwichtige belangenafweging

Evenwichtige belangenafweging staat voorop in de besluitvorming. Het bestuur wil zich overtuigen van de consequenties van stappen voor verschillende groepen van deelnemers en voor de belanghebbenden. De deelnemers zullen betrokken worden in de besluitvorming via de organen die hen vertegenwoordigen, maar ook door het bovengenoemde onderzoek.

In de scenario-analyse van het bestuur is vastgesteld dat aan zelfstandig doorgaan risico's kleven die mogelijk kunnen worden gemitigeerd door de uitvoering elders onder te brengen. Daarmee zou de continuïteit van het fonds en van de governance alsmede de beheersbaarheid van de kosten mogelijk beter zijn gediend. Een eerste beoordeling is dan ook of een alternatief die risico's mitigeert. Als dat niet het geval is, zal het fonds zelfstandig die risico's moeten mitigeren. Daarmee is die oplossing niet een gelijktijdig te onderzoeken alternatief, maar wel volgordelijk. Als de risico's niet door een alternatief kunnen worden beperkt, dan moet het fonds zelf in kosten en uitvoering ruimte maken om ook in de toekomst voldoende waarborgen in te bouwen omtrent continuïteit en governance.

De alternatieven en de discussies met stakeholders leiden nu al tot geaccepteerde verschuiving van de planning. Anderzijds is de planning gebaseerd op de mogelijkheid om beheerst te kunnen overgaan naar een alternatief in de periode waarin de uitvoeringsovereenkomst van kracht is en waarin de sociale partners niet onderhandelen over de inhoud van de regeling.

Strategie en operatie geborgd

Een ingrijpend besluit over de toekomst van het fonds kan niet worden genomen dan nadat het bestuur de consequenties van het besluit heeft doorgrond en doorleeft in overleg met de belanghebbenden. Doorgrond: alle inhoudelijke consequenties van alternatieven tegen elkaar afgewogen. Doorleeft: de gevolgen van de gemaakte keuzes volmondig accepteren. In dat proces verheugt het bestuur zich op de gedachtewisseling met de RvT.

Verslag verantwoordingsorgaan

Het bestuur van het ANWB Pensioenfonds legt verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan (VO) over het beleid en de wijze waarop het is uitgevoerd. De wettelijke taak van het VO is vastgelegd in de Pensioenwet waaronder oordeel- en adviesrecht. In 2017 zijn er geen grote adviestrajecten doorlopen.

Het VO geeft een oordeel over het handelen en evenwichtige belangenafweging van het bestuur over het afgelopen boekjaar (2017). Het VO heeft dit gedaan op een vijftal verantwoordelijkheidsgebieden: visie en strategie, risicomanagement, uitbesteding, communicatie en strategisch beleggings- en vermogensbeheer. Aan de hand van gesprekken met bestuursleden en beschikbare documenten zoals beleidsstukken, verslagen van bestuursvergaderingen, het jaarverslag, de bevindingen van de RvT en andere informatie, zoals over beleidskeuzes voor de toekomst heeft het VO haar oordeel gevormd.

Oordeel 2017

Het algemene oordeel over 2017 ten aanzien van beleid en uitvoering en het handelen van het bestuur ten aanzien van de evenwichtige belangenafweging is positief. Het bestuur heeft actief gewerkt aan de inrichting van het nieuwe risicokader en op het gebied van uitbesteding wordt actief gestuurd op de kwaliteit van de uitvoering van uitbestedingspartners. Ten aanzien van de overige aandachtsgebieden, visie en strategie, communicatie en strategische belegging- en vermogensbeheer zien wij dat het bestuur hier overwegend grip op heeft. Echter op deze onderwerpen heeft het VO ook nog een aantal opmerkingen en adviezen, die hieronder worden toegelicht.

Visie en strategie

Het VO ziet dat het bestuur concrete stappen heeft genomen om te komen tot een toekomstvisie. Er is een document opgesteld met alternatieven en mogelijke toekomstscenario's wat met stakeholders is besproken en er is actief de samenwerking met werkgevers gezocht om dit proces gezamenlijk in te gaan.

Het VO vindt het een goede zaak dat gewerkt wordt richting besluitvorming en dat alle stakeholders hierbij betrokken worden. Dat het VO daarbij nauw betrokken wordt, vinden we belangrijk zeker omdat het VO bij overdracht van het fonds ook een formele adviesrol heeft.

Ten aanzien van de besluitvorming benadrukt het VO het belang dat de optie "doorgaan als zelfstandig fonds" als volwaardige optie wordt meegenomen in de vergelijking met het opgaan in een APF of BPF. Het bestuur heeft dit toegezegd.

Communicatie

Het VO stelt vast dat het bestuur in 2017 de Wet pensioencommunicatie over het geheel genomen goed gevolgd heeft. Omdat goede informatie en communicatie grote impact hebben op de binding met deelnemers, herhaalt het VO de aanbeveling dat het bestuur de ambitie moet hebben om aan een hogere standaard dan de wettelijk vereisten te voldoen. Voor het geven van de juiste voorlichting en het betrokken houden van de deelnemers zal het bestuur actief moeten blijven zoeken naar effectieve mogelijkheden om deze te bereiken. Wij denken hierbij vooral aan de mogelijkheden tot digitaliseren, maar ook het organiseren van voorlichtingsbijeenkomsten. Dit is in lijn met de gedachte van het bestuur dat zij de aansluiting van alle leden van het fonds verder willen optimaliseren.

Het VO vindt het belangrijk dat de communicatie eenduidig en correct is, zoals bijvoorbeeld in de "Pensioenblik". In 2017 zijn er enkele gevallen bekend waarbij dit niet goed is gegaan en we adviseren het bestuur hier extra alert op te zijn en maatregelen te nemen.

Strategisch beleggings- en vermogensbeheer

Het algehele beeld van het VO is dat het bestuur in 2017 zorgvuldig heeft gehandeld. Het VO heeft een blijvende zorg over de stand van de beleidsdekkingsgraad. Eind 2017 bevindt deze zich nog steeds onder de MVEV, wat betekent dat mogelijkheden tot indexering voorlopig nog niet in zicht komen. Het VO daagt het bestuur daarom uit om aan te geven wat de ambities zijn, ook in termen van KPI's, om te werken aan het verdere herstel van de dekkingsgraad. Wij vinden het van belang dat, gegeven de beperkte bewegingsruimte die het fonds in de huidige omstandigheden heeft, het fonds voor het beleggings- en vermogensbeheer inzicht heeft in hoe er gepresteerd wordt in een vergelijk tot (een peer group van) andere pensioenfondsen die zich in een vergelijkbare situatie bevinden. Het uitgangspunt dat het bestuur voor de beleggingen hanteert is "passief beleggen, tenzij...". Wij adviseren de uitgangspunten van dit beleid nader te definiëren en daarbij inzichtelijk te maken waar de grens ligt voor het afwijken van het passieve beleggingsbeleid.

Reactie van bestuur

Het bestuur dankt het VO voor de inzet en de betrokkenheid in het afgelopen jaar. Het bestuur stelt het oordeel en de kritisch positieve discussies met het VO zeer op prijs. Zeker in deze tijd, waarin het fonds stappen zet om de governance te versterken en werkt aan een gedragen scenario voor de toekomstige uitvoering.

Visie en strategie

Het bestuur ziet het als zijn taak een toekomst voor het fonds uit te stippelen die voor alle belanghebbenden het beste is. Het VO, mede als vertegenwoordiger van die belanghebbenden, heeft een belangrijke stem in deze discussie. Het alternatief 'zelf doorgaan' wordt zeker meegenomen als volwaardig alternatief. Anderzijds moeten we niet uit het oog verliezen dat de aanleiding voor het toekomsttraject lag in het feit dat de huidige uitvoering in de toekomst zou kunnen leiden tot risico's die mogelijk gemitigeerd zouden kunnen worden, door de uitvoering elders onder te brengen. Het traject richt zich op het beoordelen van het vermijden van die risico's door een alternatieve uitvoering. Als de risico's niet kunnen worden vermeden, dan zullen ze in de huidige opzet moeten worden gemitigeerd. Dat leidt dan ook tot een alternatief voor de huidige uitvoering, ook al blijft het fonds dan zelfstandig.

Communicatie

Het bestuur wil zo transparant mogelijk zijn over de uitgangspunten en de ontwikkelingen bij het fonds. Het hecht daarom grote waarde aan de communicatie. Dat betekent dat we, ook digitaal, meer in communicatie investeren dan wettelijk verplicht is. Anderzijds moeten we rekening houden met de kostenstijging die hiervan het gevolg is. Wat betreft de onjuiste individuele communicatie deelt het bestuur de zorg van het VO. Eén en ander moet foutloos verlopen en de uitbestedingspartij is onder verscherp toezicht geplaatst.

Strategisch beleggingen- en vermogensbeheer

Het bestuur deelt de zorg van het VO over de ontwikkeling van de beleidsdekkingsgraad. Bij het nemen van risico maakt het bestuur een afweging tussen de kans op zeer lage dekkingsgraden en de herstelkracht van het fonds. Die keus is gerelateerd aan de risicohouding van de deelnemers en het overleg daarover met sociale partners. Het VO wil terecht aandacht voor de kosten van beleggingen. In 2017 zijn die kosten gedaald en ook voor 2018 heeft het bestuur een aantal acties op de agenda staan om de verhouding tussen kosten, rendement en risico te verbeteren. Bij het kiezen voor een vorm van beleggen wordt altijd een passief alternatief meegenomen. Het bestuur zal bij de herziening van de beleggingsbeginselen beoordelen of het uitgangspunt 'passief tenzij' scherper kan worden beoordeeld.

Vooruitblik 2018

De ontwikkelingen op de financiële markten zijn in de eerste maanden van 2018 gunstig. De aantrekkende economie in 2017 zet zich voort in 2018. Het bestuur houdt in het basisscenario, dat wordt gebruikt bij het beoordelen van de financiële ontwikkeling, rekening met een langzaam herstel van de rente. De inflatie blijft relatief laag, maar wordt op langere termijn negatief voor de koopkrachtontwikkeling van de pensioenen. Het fonds heeft weinig ruimte om het risico te vergroten om te profiteren van sterk herstel van de financiële markten. Het fonds zet in 2018 stappen om de kosten van vermogensbeheer verder omlaag te brengen.

Per 30 april 2018 is de beleidsdekkingsgraad ten opzichte van ultimo 2017 gestegen van 99,0% naar 100,3%. De actuele dekkingsgraad is gedaald van 101,0% naar 99,5%. In 2018 moet een dekkingsgraad van minimaal 95,5% worden gehaald om boven het kritische pad te blijven om eind 2020 op de minimaal vereiste dekkingsgraad van 104,2% te komen in het voorgeschreven scenario voor het herstelplan. Het fonds zit daar nu boven. Mocht de dekkingsgraad weer dalen dan is een onvoorwaardelijke korting van aanspraken het gevolg. Voorsnog is de veerkracht van het fonds voldoende om binnen tien jaar boven het vereist eigen vermogen te komen. Dat blijkt ook uit het geactualiseerde herstelplan dat op 22 maart 2018 in het bestuur is vastgesteld.

Per 1 januari 2018 is de pensioenrichtleeftijd van de reglementen waarin nog opbouw plaatsvindt verschoven naar 68 jaar. Het fonds wil per 1 januari 2019 zoveel mogelijk de regelingen samenvoegen om de administratieve last verder te beperken. Daartoe zullen de aanspraken actuariael worden herrekend.

De sterftegrondslagen van het fonds zullen in 2018 worden herzien. De gehanteerde definities van het inkomen in het model leiden nu tot uitkomsten van de voorspelling van de vrijval die voor mannen net passend zijn. Het bestuur wil daarom onderzoeken of er een robuustere wijze van het vaststellen van de verwachte overlijdensrisico's mogelijk is.

Het belangrijkste onderwerp voor 2018 is echter de toekomst van het fonds. In maart zijn verschillende uitvoerders gevraagd om informatie te leveren over hun wijze van uitvoering van de regelingen. Het fonds trekt in deze verkenning op met de werkgever. Na de zomer zal één en ander leiden tot discussies over de wijze van voortbestaan van het fonds.

Ondertekening

Het verslag van het bestuur is vastgesteld te Den Haag, 31 mei 2018.

Het bestuur,

Jaap Groen
Voorzitter

Jan Rijnveld
Secretaris

Jaarrekening

Balans per 31 december

(na resultaatverdeling; in duizenden euro)

Activa	2017	2016
Beleggingen voor risico pensioenfonds [1]		
Zakelijke waarden	606.646	512.628
Vastrentende waarden	874.995	897.611
Derivaten	110	23.275
	1.481.751	1.433.514
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen [2]	6.412	2.372
Vorderingen en overlopende activa [3]	6.237	8.942
Liquide middelen [4]	6.543	1.592
Totaal activa	1.500.943	1.446.420

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Passiva	2017	2016
Reserves		
Vrije reserve [5]	14.317	-80.966
Toeslagensreserve [6]	156	148
	14.473	-80.818
Technische voorzieningen		
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds [7]	1.466.503	1.476.765
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen [8]	6.412	2.372
	1.472.915	1.479.137
Langlopende schulden [9]	1.499	1.513
Kortlopende schulden en overlopende passiva [10]	12.056	46.588
Totaal passiva	1.500.943	1.446.420

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Staat van baten en lasten

(in duizenden euro)

	2017	2016
Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfonds [11]		
Directe beleggingsopbrengsten	4.525	6.412
Indirecte beleggingsopbrengsten	73.065	118.467
Kosten van vermogensbeheer	-664	-520
	76.926	124.359
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers [12]	45.661	45.906
Saldo van overdrachten van rechten [13]	71	24
Pensioenuitkeringen [14]	-32.571	-30.973
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds [15]		
Pensioenopbouw	-34.880	-31.361
Indexering en overige toeslagen	0	-63
Rentetoevoeging	3.245	816
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	32.633	31.150
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-80	-18
Wijziging rentetermijnstructuur	19.155	-127.737
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-122	-33
Reguliere mutaties en kanssystemen	-442	-614
Wijziging actuariële grondslagen	-6.672	-2.533
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	-2.575	-2.727
	10.262	-133.120
Risico herverzekering [16]	-2.973	-4.040
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten [17]	-2.085	-2.272
Saldo van baten en lasten	95.291	-116

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de staat van baten en lasten, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Bestemming van het saldoAlgemene reserve
Toeslagenreserve

	2017	2016
	95.283	-72
	8	-44
	95.291	-116

Kasstroomoverzicht

(in duizenden euro)

	2017	2016
Pensioenactiviteiten		
Ontvangsten		
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers	45.966	43.380
Overgenomen pensioenverplichtingen	71	24
Uitkeringen uit herverzekering	1.401	0
Overige	-305	-58
	47.133	43.346
Uitgaven		
Uitgekeerde pensioenen	-32.530	-30.914
Overgedragen pensioenverplichtingen	-8	0
Premies herverzekering	-5.601	-4.112
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-1.917	-2.089
Overige	-14	-26
	-40.070	-37.141
Beleggingsactiviteiten		
Ontvangsten		
Directe beleggingsopbrengsten	7.432	3.015
Verkopen en aflossingen beleggingen	550.090	1.102.188
	557.522	1.105.203
Uitgaven		
Aankopen beleggingen	-557.814	-1.112.846
Kosten van vermogensbeheer	-664	-520
	-558.478	-1.113.366
Mutatie liquide middelen	6.107	-1.958
Saldo liquide middelen 1 januari	436	2.394
Saldo liquide middelen 31 december	6.543	436

Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Algemeen

Het doel van Stichting Pensioenfonds ANWB, statutair gevestigd te 's-Gravenhage (hierna "het fonds") is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het fonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Het fonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregeling van de aangesloten ondernemingen.

Alle bedragen zijn vermeld in duizenden euro's, tenzij anders is aangegeven.

Toepassing richtlijnen voor de jaarverslaglegging

De Jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.

Waardering en resultaat

Beleggingen en pensioenverplichtingen worden gewaardeerd op actuele waarde. Overige activa en passiva worden gewaardeerd tegen nominale waarde, tenzij anders vermeld. Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW en de Pensioenwet vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten. De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode van herziening en toekomstige perioden indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden.

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Baten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de

bepaling van de waarde. Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties". Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta's worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum.

Beleggingen

Algemeen

In overeenstemming met de RJ610 worden beleggingen gewaardeerd op actuele waarde. Participaties in beleggingsinstellingen, die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor dat soort beleggingen.

Aandelen

Hieronder worden begrepen de participaties in het Return Aandelenfonds en de participaties in het Return Alternatieve Waarden Fonds. Aandelen worden gewaardeerd op actuele waarde. Participaties in niet-genoteerde beleggingsinstellingen worden gewaardeerd tegen de door de beheerder van deze beleggingsinstelling gerapporteerde intrinsieke waarde (zijnde de marktwaarde van de participaties op basis van de onderliggende intrinsieke waarden).

Vastrentende waarden

Hieronder worden begrepen de participaties in het Matching Geldmarktfonds, het Matching Vastrentende Waarden Fonds en het Return Vastrentende Waarden Fonds.

Obligaties en andere vastrentende waarden (zoals staatsleningen) worden gewaardeerd op actuele waarde. Participaties in niet-genoteerde beleggingsinstellingen worden gewaardeerd tegen de door de beheerder van deze beleggingsinstelling gerapporteerde intrinsieke waarde (zijnde de marktwaarde van de participaties op basis van de onderliggende intrinsieke waarden).

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op marktwaarde, te weten de relevante marktnoteringen of, indien niet aanwezig zijn, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingmodellen.

De uitwisseling van rentebedragen wordt verantwoord als directe beleggingsopbrengsten; de ontwikkeling van de marktwaarde (zowel gerealiseerd als niet gerealiseerd) wordt verantwoord als indirecte beleggingsopbrengsten.

Het pensioenfonds maakt gebruik van de volgende derivaten:

Swaps: dit betreft met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het uitwisselen van vaste en variabele rentebetalingen en -ontvangsten over een nominale hoofdsom. Door middel van swaps kan het pensioenfonds de rentegevoeligheid van de portefeuille beïnvloeden.

Putopties: dit betreft afgesloten contracten die worden aangegaan om het koersrisico op zakelijke waarden te beperken. De putopties beschermen het fonds tegen een daling van de beurskoersen.

Risico herverzekeringen

Het overlijdensrisico en het arbeidsongeschiktheidsrisico zijn volledig herverzekerd bij Leidsche Verzekering Maatschappij. Beide risico's zijn herverzekerd op basis van risicokapitalen. De verzekeringsovereenkomst is in werking getreden op 1 januari 2016 en eindigt op 31 december 2018.

Vorderingen uit hoofde van winstdelingsregelingen in herverzekeringscontracten worden verantwoord op het moment van toekenning door de herverzekeraar.

Technische voorzieningen

Schattingwijzigingen

In boekjaar 2017 is de fondsspecifieke Ervaringssterfte aangepast. Dit is in 2017 verantwoord als een schattingswijziging. Ultimo 2017 is de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds verhoogd met 0,46% als gevolg van deze schattingswijziging. Het verhogende effect van deze schattingswijziging op de technische voorziening ad. € 6.672.000,- in 2017 is als mutatie in het resultaat verwerkt.

Betreffende boekjaar 2016 heeft het Actuariel Genootschap in september 2016 de prognosetafel AG2016 gepubliceerd. Het fonds is per 31 december 2016 overgegaan op deze nieuwe prognosetafel. Dit is in 2016 verantwoord als een schattingswijziging. Ultimo 2016 is de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds verhoogd met 0,29% als gevolg van deze schattingswijziging. Het verhogende effect van deze schattingswijziging op de technische voorziening ad. € 4.288.000,- in 2016 is als mutatie in het resultaat verwerkt.

Daarnaast heeft het pensioenfonds analoog gelijktijdig met de wijziging van de Prognosetafel de fondsspecifieke Ervaringssterfte aangepast. Dit is in 2016 eveneens verantwoord als een schattingswijziging. Ultimo 2016 is de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds verlaagd met 0,36% als gevolg van deze schattingswijziging. Het verlagende effect van deze schattingswijziging op de technische voorziening ad. € 5.360.000,- in 2016 is als mutatie in het resultaat verwerkt.

Per saldo is de voorziening in 2016 verlaagd met € 1.072.000,- als gevolg van bovengenoemde schattingswijzigingen.

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds is vastgesteld als de contante waarde van de tot de balansdatum opgebouwde pensioenaanspraken. Voor de arbeidsongeschikte deelnemers is de voorziening gebaseerd op de te bereiken aanspraken. De berekening van de contante waarde per 31 december 2017 is uitgevoerd op basis van de rentetermijnstructuur zoals per die datum gepubliceerd door DNB. Dit kwam ultimo 2017 overeen met een vaste rekenrente van 1,52% (2016: 1,36%).

De gehanteerde sterftetekansen zijn ontleend aan de Prognosetafel AG2016, startjaar 2018. Hierbij wordt rekening gehouden met (gedeeltelijk) fondsspecifieke correctiefactoren ("ervaringssterfte ANWB").

Herverzekeringsdeel technische voorziening

Met ingang van 2016 heeft het fonds het arbeidsongeschiktheidsrisico volledig herverzekerd. Het fonds heeft de betaalde herverzekeringspremie 2016 als overige voorziening opgenomen op de balans, in verband met het risico dat de werknemers die in 2016 ziek zijn geworden, twee jaar later (dus in 2018) arbeidsongeschikt worden verklaard. Tegenover deze overige voorziening staat een vordering op de herverzekeraar. In 2018 zal vervolgens de herverzekeringspremie 2016 worden vervangen door de herverzekeringspremie 2018.

Voorziening excassokosten

Voor excassokosten is de overeenkomstige voorziening gesteld op 3% van de voorziening pensioenverplichtingen.

Reserves

Vrije reserve

De resultaten worden toegevoegd voor zover zij niet benodigd zijn voor de vorming of instandhouding van de toeslagenreserve.

Toeslagenreserve

De toeslagenreserve betreft het per 31 december 2004 door Unigarant N.V. ingebrachte indexatiedepot. Uit deze reserve worden de pensioenen uit hoofde van het Unigarant-pensioenreglement van het pensioenfonds, ingegaan of premievrij gemaakt vóór 1 januari 2000, geïndexeerd.

Met ingang van 1 januari 2005 wordt jaarlijks rendement toegevoegd of onttrokken aan deze reserve op basis van het beleggingsrendement van het pensioenfonds. De jaarlijkse indexatielasten van de pensioenen welke zijn ingegaan of premievrij gemaakt vóór 1 januari 2000 worden aan deze reserve onttrokken, voorzover de stand van de reserve dat toelaat. Er zullen verder geen overige dotaties aan de reserve worden gedaan.

Depot aanvullingsregeling AO

Dit betreft een depot welke tot en met 31 december 2006 onder het beheer van ANWB B.V. stond. Op verzoek van ANWB B.V. heeft het bestuur besloten om vanaf 1 januari 2007 dit depot in beheer te nemen. De betreffende middelen zijn begin 2007 door ANWB B.V. overgemaakt aan het fonds.

Het depot heeft als doel het financieren van de aanvullingsregeling bij minder dan 35% arbeidsongeschiktheid. Deze regeling verzorgt een aanvulling op het maandinkomen van ANWB werknemers die door het UWV minder dan 35% arbeidsongeschikt zijn verklaard en ten gevolge van hun medische situatie bij de ANWB minder dan 83,6% van hun oude maandinkomen kunnen verdienen. Jaarlijks vindt door de ANWB BV dotatie aan het depot plaats, ter grootte van 0,3% van het SV-loon onder aftrek van een franchise. Op grond van CAO-afspraken is bepaald dat de toevoeging voor boekjaar 2008 is bepaald op basis van de loonsom over de periode 1 januari 2008 tot en met 30 juni 2008; over het boekjaar 2010 t/m 2017 is, op grond van dezelfde afspraken, eveneens geen premie geheven.

Uit het depot worden alleen uitkeringen gedaan voorzover de hoogte van het depot dit toestaat. Het depot wordt gevoed op basis van een beschikbare premie, alleen als deze beschikbaar gesteld zijn door ANWB B.V. Het pensioenfonds draagt geen risico inzake de uitkeringen; indien ANWB B.V. op enig moment een toezegging heeft gedaan welke niet meer uit het depot kan worden gefinancierd, zullen de betreffende kosten volledig ten laste van ANWB B.V. komen.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is conform de directe methode opgesteld. Dit houdt in dat alle ontvangsten en uitgaven ook als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenuitvoeringsactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

Toelichting op de balans per 31 december

(in duizenden euro)

Activa

[1] Beleggingen voor risico pensioenfonds

Categorie	Stand ultimo 2016	Aankopen/Verstrekkingen	Verkopen aflossingen	Gerealiseerde koersverschillen	Niet-gerealiseerde koersverschillen	Stand ultimo 2017
Zakelijke waarden						
Aandelen beleggingsfondsen	512.628	675	0	0	93.343	606.646
	512.628	675	0	0	93.343	606.646
Vastrentende waarden						
Obligaties	258.856	87.206	-169.791	-3.569	-3.769	168.933
Vastrentende beleggingsfondsen	321.596	173.539	-169.214	14.679	420	341.020
Geldmarkt beleggingsfondsen	317.159	296.394	-247.095	-356	-1.060	365.042
	897.611	557.139	-586.100	10.754	-4.409	874.995
Derivaten						
Intrestderivaten	-20.366	0	37.311	-38.864	12.241	-9.678
	-20.366	0	37.311	-38.864	12.241	-9.678
Totaal beleggingen voor risico pensioenfonds	1.389.873	557.814	-548.789	-28.110	101.175	1.471.963
Derivaten opgenomen onder kortlopende schulden en overige passiva	43.641					9.788
Totaal beleggingen voor risico pensioenfonds activa zijde	1.433.514					1.481.751

Categorie	Stand ultimo 2015	Aankopen/ Verstrek- kingen	Verkopen aflossingen	Gerealiseerde koers- verschillen	Niet- gerealiseerde koers- verschillen	Stand ultimo 2016
Zakelijke waarden						
Aandelen beleggingsfondsen	433.121	44.481	0	0	35.026	512.628
Complementaire waarden Fonds	36.903	0	-37.546	-21.983	22.626	0
	470.024	44.481	-37.546	-21.983	57.652	512.628
Vastrentende waarden						
Obligaties	0	630.036	-371.659	-995	1.474	258.856
Vastrentende beleggingsfondsen	796.933	71.090	-586.515	73.105	-33.017	321.596
Geldmarkt beleggingsfondsen	3.064	365.688	-51.505	-51	-37	317.159
	799.997	1.066.814	-1.009.679	72.059	-31.580	897.611
Derivaten						
Intrestderivaten	-21.725	1.553	-44.590	44.590	-194	-20.366
Aandelenderivaten	13.751	0	-11.674	-8.712	6.635	0
	-7.974	1.553	-56.264	35.878	6.441	-20.366
Totaal beleggingen voor risico pensioenfonds	1.262.047	1.112.848	-1.103.489	85.954	32.513	1.389.873
Derivaten opgenomen onder kortlopende schulden en overige passiva	35.638					43.641
Totaal beleggingen voor risico pensioenfonds activa zijde	1.297.685					1.433.514

Er zijn geen beleggingen in ANWB B.V. en de aan haar gelieerde ondernemingen.
Het pensioenfonds heeft geen actief securities lending programma.

Collateral-positie

Indien een rente- of valutaderivaat door de ontwikkeling van de rente of valutakoers een negatieve waarde krijgt (verplichting voor het Fonds) moet het Fonds collateral (onderpand) storten. In de situatie dat de rente of valutakoers voor een positieve waarde zorgt (vordering voor het Fonds) krijgt het Fonds collateral gestort. Uitwisseling van onderpand vindt op dagbasis plaats en wordt ten aanzien van het valutarisico voor het Return Vastrentende Waarden Fonds en het Return Aandelen Fonds binnen de fondsen geregeld. Het pensioenfonds heeft eind 2017 € 5,6 miljoen aan onderpand verstrekt in de vorm van (staats) obligaties als gevolg van negatieve waardeontwikkeling van derivaten. De verstrekte(staats) obligaties zijn verantwoord onder de vastrentende waarden. Het fonds is juridisch en economisch eigenaar van deze beleggingen.

	Notional	Stand ultimo 2017
Intrestderivaten		
EUR R 1.45000 Mar-21-2068	40.500	-648
EUR R 1.35000 Mar-21-2038	40.900	-604
EUR P 0.25000 Mar-21-2023	18.500	110
EUR R 0.85000 Mar-21-2028	85.900	-711
EUR R 1.45000 Mar-21-2048	20.000	-330
EUR R 1.45000 Mar-21-2058	123.600	-2.387
EUR R 1.45000 Mar-21-2048	44.000	-727
EUR R 1.45000 Mar-21-2048	108.000	-1.784
EUR R 1.45000 Mar-21-2068	16.000	-256
EUR R 0.85000 Mar-21-2028	66.000	-546
EUR R 1.50000 Mar-21-2058	10.000	-38
EUR R 1.40000 Mar-21-2038	133.100	-757
EUR R 1.45000 Mar-21-2048	29.500	-322
EUR R 1.45000 Mar-21-2068	8.200	-131
EUR R 0.850000 Mar-21-2028	24.500	-203
EUR R 1.400000 Mar-21-2038	60.500	-344
		-9.678

	Ultimo 2017	Ultimo 2016
Genoteerde marktprijzen (inclusief afgeleide marktprijzen) ¹⁾	168.933	258.856
Onafhankelijke taxaties	0	0
Netto contante waardeberekening ²⁾	-9.678	-20.366
Andere geschikte methode ³⁾	1.312.708	1.151.383
	1.471.963	1.389.873

1) Dit betreft de beursgenoteerde obligaties.

2) Dit betreffen de intrestderivaten.

3) Dit betreffen de feitelijke waarderings op basis van intrinsieke waarde van de beleggingsfondsen.

	2017	2016
[2] Herverzekeringsdeel technische voorzieningen		
Stand 1 januari	2.372	0
Mutatie	4.040	2.372
Stand 31 december	6.412	2.372
	2017	2016
[3] Vorderingen en overlopende activa		
Vorderingen op ANWB B.V.	68	0
Vorderingen op Unigarant N.V.	48	36
Vorderingen op Logicx mobiliteit B.V.	27	159
Vorderingen op herverzekeraar	1.401	0
Overige debiteuren	23	3
<i>Debiteuren inzake beleggingen</i>		
Vastrentende waarden	4.530	4.773
Derivaten	0	2.671
Debiteuren beleggingen	140	1.300
Totaal vorderingen en overlopende activa	6.237	8.942
De vorderingen hebben naar verwachting een resterende looptijd van korter dan één jaar		
[4] Liquide middelen		
Depotbanken	5.110	0
ING Bank N.V.	1.433	1.592
	6.543	1.592

Passiva

Reserves

[5] Algemene reserve

Stand per 1 januari
Saldobestemming boekjaar

-80.966	-80.894
95.283	-72

Stand per 31 december

14.317	-80.966
--------	---------

[6] Toeslagenreserve

Stand per 1 januari
Saldobestemming boekjaar

148	192
8	-44

Stand per 31 december

156	148
-----	-----

De toeslagenreserve betreft het per 31 december 2004 door Unigarant N.V. ingebrachte indexatiedepot. Uit deze reserve worden de pensioenen uit hoofde van het Unigarant-pensioenreglement van het pensioenfonds, ingegaan of premievrij gemaakt voor 1 januari 2000, geïndexeerd.

Met ingang van 1 januari 2005 wordt jaarlijks rendement toegevoegd of onttrokken aan deze reserve op basis van het beleggingsrendement van het pensioenfonds (2017: 5,5%; 2016: 9,7%). De jaarlijkse indexatielasten van de pensioenen, welke zijn ingegaan of premievrij gemaakt voor 1 januari 2000, worden aan deze reserve onttrokken, voorzover de stand van de reserve dat toelaat (2017: 0 ; 2016: -63). Er zullen verder geen overige dotaties aan de reserve worden gedaan.

Totaal eigen vermogen

Het minimaal vereist vermogen bedraagt

Het vereist eigen vermogen bedraagt

De beleidsdekkingsgraad is

De dekkingsgraad is

De dekkingsgraad is vastgesteld als de vrije reserve plus de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds plus de herverzekerde voorziening, gedeeld door de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds plus de herverzekerde voorziening.

Bij de berekening van de (beleids)dekkingsgraad en vereiste dekkingsgraad vanaf het jaarwerk van 2015 dient rekening te worden gehouden met het totale vermogen en de totale technische technische voorziening.

Het fonds heeft in 2017 een herstelplan ingediend bij DNB, waarin wordt aangetoond dat de beleidsdekkingsgraad binnen de gekozen hersteltermijn van 10 jaar herstelt tot het niveau van de vereiste dekkingsgraad. Dit herstelplan voorzag voor ultimo 2017 een beleidsdekkingsgraad van 96,7%, terwijl de werkelijke beleidsdekkingsgraad van 99,0% hoger is. Het fonds heeft in het eerste kwartaal van 2018 het herstelplan geactualiseerd. Uit deze actualisatie blijkt dat het fonds naar verwachting binnen de gekozen hersteltermijn herstelt naar de vereiste dekkingsgraad.

Voor het fonds bestaat daarnaast de situatie dat de beleidsdekkingsgraad zich onder het niveau van de minimaal vereiste dekkingsgraad bevindt. Er geldt de regel dat de beleidsdekkingsgraad niet langer dan zes achtereenvolgende meetmomenten lager dan de minimaal vereiste dekkingsgraad mag zijn. Op basis van het huidige herstelplan zal deze situatie zich tijdig herstellen tot het niveau van de minimaal vereiste dekkingsgraad.

	2017		2016	
Totaal eigen vermogen	14.473		-80.818	
Het minimaal vereist vermogen bedraagt	61.131	104,2%	61.478	104,2%
Het vereist eigen vermogen bedraagt	265.129	118,0%	256.426	117,7%
De beleidsdekkingsgraad is		99,0%		92,2%
De dekkingsgraad is		101,0%		94,5%

Technische voorzieningen

[7] Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

Stand per 1 januari

	2017	2016
Stand per 1 januari	1.476.765	1.343.645
Het verloop van de voorziening is als volgt:		
- Pensioenopbouw	34.880	31.361
- Indexering en overige toeslagen	0	63
- Rentetoevoeging	-3.245	-816
- Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-32.633	-31.150
- Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	80	18
- Wijziging rentetermijnstructuur	-19.155	127.737
- Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	122	33
- Reguliere mutaties en kanssystemen	442	614
- Wijziging actuariële grondslagen	6.672	2.533
- Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	2.575	2.727
Stand per 31 december	1.466.503	1.476.765
De duratie van de voorziening bedraagt 18,8 (2016: 19,1)		
De voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds is als volgt opgebouwd		
- Actieve deelnemers	619.895	657.677
- Gewezen deelnemers	293.369	278.711
- Pensioengerechtigden	510.525	495.510
- Overig	42.714	44.867
	1.466.503	1.476.765
De voorziening excassokosten is vastgesteld als 3% van de netto voorziening Pensioenverplichtingen.		

Het verloop van de voorziening is als volgt:

- Pensioenopbouw
- Indexering en overige toeslagen
- Rentetoevoeging
- Onttrekking voor pensioenuitkeringen
- Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten
- Wijziging rentetermijnstructuur
- Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten
- Reguliere mutaties en kanssystemen
- Wijziging actuariële grondslagen
- Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

Stand per 31 december

1.466.503

1.476.765

De duratie van de voorziening bedraagt 18,8 (2016: 19,1)

De voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds is als volgt opgebouwd

- Actieve deelnemers
- Gewezen deelnemers
- Pensioengerechtigden
- Overig

De voorziening excassokosten is vastgesteld als 3% van de netto voorziening Pensioenverplichtingen.

	2017	2016
[8] Herverzekeringsdeel technische voorzieningen	6.412	2.372
Totaal technische voorzieningen	1.472.915	1.479.137
[9] Langlopende schulden		
Depot aanvullingsregeling AO	1.499	1.513
	1.499	1.513
<p>De depot aanvullingsregeling AO betreft een depot dat tot en met 31 december 2006 onder het beheer van ANWB B.V. stond. De betreffende middelen zijn begin 2007 door ANWB B.V. overgemaakt aan het fonds.</p> <p>Uit het depot worden alleen uitkeringen gedaan voorzover de hoogte van het depot dit toestaat. Het depot wordt gevoed op basis van een beschikbare premie. Het pensioenfonds draagt geen risico inzake de uitkeringen. Indien ANWB B.V. op enig moment een toezegging heeft gedaan welke niet meer uit het depot kan worden gefinancierd, zullen de betreffende kosten volledig ten laste van ANWB B.V. komen.</p>		
[10] Kortlopende schulden en overlopende passiva		
Depotbank beleggingen	0	1.156
Derivaten	9.788	43.641
Overlopende interest	2	8
Schuld aan ANWB B.V.	985	516
Verzekeringsmaatschappijen	174	0
Belastingen en sociale premies	730	699
Schulden inzake pensioenuitvoerings- en administratiekosten	377	560
Overige schulden	0	8
	12.056	46.588
<p>De kortlopende schulden hebben allen een looptijd van korter dan een jaar.</p> <p>Er zijn geen beleggingen uitgeleend en er zijn geen beleggingen in ANWB B.V. en de aan haar gelieerde onderneming</p>		

Niet uit de balans blijvende verplichtingen

Op het herverzekeringscontract met de Leidsche is een winstdeling van toepassing. Deze wordt na afloop van het contract (2018) uitgekeerd. De stand van deze winstdeling ultimo 2017 bedraagt ongeveer € 125.000.

Het pensioenfonds heeft een uitbestedingovereenkomst afgesloten met AZL voor de pensioenuitvoering.

Gebeurtenissen na balansdatum

De pensioenleeftijd voor nieuwe pensioenopbouw wordt in 2018 verhoogd naar 68 jaar. Begin april 2018 is een update van het herstelplan naar DNB verzonden. Verder hebben zich geen belangrijke gebeurtenissen na balansdatum voorgedaan.

Toelichting op de staat van baten en lasten

(in duizenden euro)

Bezoldiging bestuursleden

De voorzitter en het bestuurslid namens de gepensioneerden ontvangen een bezoldiging. Voor de voorzitter betreft dit een vergoeding van €18.000,- per jaar, voor het gepensioneerde bestuurslid is deze vergoeding € 12.000,- per jaar. De bestuursleden die in dienst zijn van de werkgever ontvangen geen bezoldiging. De gemaakte onkosten worden vergoed.

Personeel

In 2017 worden de werkzaamheden voor het bestuursbureau verricht door werknemers die in dienst zijn van de werkgever. De kosten van deze werknemers worden (deels) doorberekend.

Baten en lasten	2017	2016
[11] Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfonds		
Directe beleggingsopbrengsten		
Zakelijke waarden	1.061	1.860
Vastrentende waarden	5.000	591
Derivaten	-1.514	3.975
Banken	-24	-15
Waardeoverdrachten	3	1
Overige (Afkoop)	-1	0
Totaal directe beleggingsopbrengsten	4.525	6.412
Indirecte beleggingsopbrengsten		
<i>Gerealiseerde resultaten</i>		
Zakelijke waarden	0	-21.983
Vastrentende waarden	10.754	72.059
Derivaten	-38.864	35.878
	-28.110	85.954
<i>Ongerealiseerde resultaten</i>		
Zakelijke waarden	93.343	57.652
Vastrentende waarden	-4.409	-31.580
Derivaten	12.241	6.441
	101.175	32.513
Totaal indirecte beleggingsopbrengsten	73.065	118.467

	2017	2016
Kosten van vermogensbeheer		
Beheerloon	-664	-520
Totaal kosten vermogensbeheer	-664	-520
Totaal beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfondsen	76.926	124.359
<p>De transactiekosten evenals een deel van de kosten vermogensbeheer ad 7.001 (2016: 9.097), zijn niet als aparte kosten zichtbaar in deze jaarrekening omdat zij verdisconteerd zijn in de koersen van de desbetreffende beleggingsfondsen. Voor de gedetailleerde uitsplitsing van de totale, zichtbare en niet zichtbare, kosten vermogensbeheer ad 7.665 (2016: 9.617) verwijzen wij naar pagina 31 in het bestuursverslag.</p>		
[12] Premiebijdragen van werkgevers en werknemers		
Pensioenpremie werkgevers en werknemers ANWB B.V.	40.123	40.664
Pensioenpremie werkgevers en werknemers Unigarant N.V.	4.342	4.119
Pensioenpremie werkgevers en werknemers Logicx Mobiliteit B.V.	1.196	1.123
	45.661	45.906
Feitelijke premie (regulier)	42.540	42.630
Kostendeekkende premie	47.215	42.141
Gedempt kostendeekkende premie	29.516	29.547
<p>De opslag voor het bereiken c.q. in stand houden van het vereist eigen vermogen op 1 januari 2017 is vastgesteld op 17,7% en de opslag voor uitvoeringskosten is zodanig vastgesteld dat het resultaat op kosten gelijk is aan 0. Voor de rente is uitgegaan van de DNB-rentetermijnstructuur per 31 december 2017.</p>		
<p>De kostendeekkende premie is als volgt samengesteld:</p>		
– Actuarieel benodigd	39.189	35.555
– Opslag in stand houden vereist vermogen	6.907	5.237
– Opslag voor uitvoeringskosten	1.119	1.349
	47.215	42.141

Het fonds maakt sinds 2016 gebruik van de wettelijke mogelijkheid de premie te dempen. De gedempte kostendeekkende premie is sindsdien de (toets)premie waaraan de feitelijke premie, gebaseerd op een vast (doorsnee)premiepercentage, wordt getoetst teneinde kostendeekkendheid vast te stellen. In de abtn is opgenomen dat de premie wordt gebaseerd op het verwacht toekomstig rendement met maximale parameters conform de Regeling Parameters. De opslag voor het bereiken c.q. in stand houden van het vereist eigen vermogen op 1 januari 2016 is procentueel gelijk aan de opslag bij de kostendeekkende premie.

De gedempte kostendeekkende premie is als volgt opgebouwd:

- Actuarieel benodigd
- Opslag in stand houden vereist vermogen
- Opslag voor uitvoeringskosten

[13] Saldo van overdrachten van rechten

Overgenomen pensioenverplichtingen

Overgedragen pensioenverplichtingen

[14] Pensioenuitkeringen

Pensioenen

Ouderdomspensioen

Partnerpensioen

Wezenpensioen

Invalideitpensioen

Subtotaal

Andere uitkeringen

Afkoopsommen

Overige

Subtotaal

Totaal pensioenuitkeringen

	2017	2016
	25.342	25.669
	3.055	2.529
	1.119	1.349
	29.516	29.547
	71	24
	0	0
	71	24
	-25.835	-24.735
	-4.593	-4.571
	-131	-121
	-959	-983
	-31.518	-30.410
	-437	-318
	-616	-245
	-1.053	-563
	-32.571	-30.973

	2017	2016
[15] Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
Pensioenopbouw	-34.880	-31.361
Indexering en overige toeslagen	0	-63
Rentetoevoeging	3.245	816
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	32.633	31.150
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-80	-18
Wijziging rentetermijnstructuur	19.155	-127.737
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-122	-33
Reguliere mutaties en kanssystemen	-442	-614
Wijziging actuariële grondslagen	-6.672	-2.533
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	-2.575	-2.727
	10.262	-133.120
De interesttoevoeging is gebaseerd op de 1-jaarsrente van -0,22% uit de DNB-rentetermijnstructuur primo boekjaar.		
[16] Risico herverzekering		
Premies herverzekering	-4.374	-4.040
Uitkeringen uit herverzekering	1.401	0
	-2.973	-4.040
Het overlijdensrisico en het arbeidsongeschiktheidsrisico zijn volledig herverzekerd bij Leidsche Verzekerings Maatschappij. Beide risico's zijn herverzekerd op basis van risicokapitalen. De verzekeringsovereenkomst is in werking getreden op 1 januari 2016 en eindigt op 31 december 2018.		
[17] Pensioenuitvoerings- en administratiekosten		
Administratie	-893	-848
Kosten management pensioenfonds	-338	-330
Accountantscontrole van de jaarrekening ¹⁾	-60	-57
Fiscale adviesdiensten	0	-21
Actuaris	-285	-288
Contributies en bijdragen	-119	-114
Advieskosten	-123	-343
Overige kosten	-267	-271
Totaal Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-2.085	-2.272
Saldo van baten en lasten	95.291	-116

1) Er is geen sprake van andere dienstverlening door EY als fondsaccountant dan de hierboven gepresenteerde kosten inzake controle jaarrekening.

Actuariële analyse van het saldo

	2017	2016
Wijziging rentetermijnstructuur	19.155	-127.737
Beleggingsopbrengsten	80.170	125.175
Premies	2.232	5.726
Waardeoverdrachten	-51	-9
Kosten	0	0
Uitkeringen	63	177
Kanssystemen	-180	-821
Reguliere mutaties	28	-580
Incidentele mutaties voorzieningen	-6.673	-2.490
Overige oorzaken	547	443
	95.291	-116

Resultaatbestemming

	2017
	x € 1.000
Algemene reserve	95.283
Toeslagenreserve	8
	95.291

Risicoparagraaf

(in duizenden euro)

Solvabiliteitsrisico

In de risicoparagraaf binnen het bestuursverslag is het beleid rond risicobeheersing uiteengezet. Hierna worden een aantal specifieke risico's nader toegelicht en gekwantificeerd.

Het belangrijkste risico dat het fonds loopt is het risico dat het niet over genoeg solvabiliteit beschikt. Indien het fonds niet solvabel is bestaat het risico dat het fonds de premie moet verhogen of dat een beperkte of geen toeslagverlening kan plaatsvinden voor (delen van) het deelnemersbestand. In het uiterste geval dient het fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten te verminderen. Hoe solvabel het pensioenfonds is wordt getoetst aan de hand van de beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad wordt berekend als de 12-maands voortschrijdend gemiddelde dekkingsgraad. Hoeveel eigen vermogen het fonds aan dient te houden gegeven de financiële risico's die het loopt (na afdekking) op de balans komt tot uitdrukking in de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets. Onder het huidige FTK geldt hierbij dat de vereiste dekkingsgraad op basis van de strategische verdeling afgezet wordt tegen de beleidsdekkingsgraad om te bepalen of het pensioenfonds in een tekort situatie verkeert.

De verschillende standaard risicofactoren hierin worden benoemd onder de noemer S1 tot en met S6 en de S10. Hierna zijn de uitkomsten weergegeven voor de verschillende risicocategorieën op basis van de strategische beleggingsmix ultimo 2017 van 118,0% en 2016 van 117,7%.

Hierbij dient opgemerkt te worden dat ten opzichte van vorig boekjaar de procentuele buffer van de afzonderlijke risicomponenten anders wordt getoond. De veronderstelde positieve samenhang (correlatie) tussen het renterisico, aandelen- en vastgoedrisico en kredietrisico wordt vanaf dit boekjaar bij deze afzonderlijke risico's meegenomen. Daarnaast wordt rekening gehouden met het gegeven dat niet alle risico's zich tegelijk zullen manifesteren (diversificatie). Vorig boekjaar werden deze effecten gezamenlijk onder het diversificatie-effect verantwoord. Door deze aangepaste rubricering te hanteren wordt de relatieve bijdrage van de afzonderlijke risicomponenten aan de totale vereiste dekkingsgraad beter inzichtelijk.

	2017		2016	
	€	%	€	%
Renterisico (S1)	27.490	1,0	36.140	1,3
Zakelijke waarden risico (S2)	191.504	12,0	188.517	11,9
Valutarisico (S3)	25.747	0,2	28.391	0,2
Grondstoffenrisico (S4)	0	0,0	0	0,0
Kredietrisico (S5)	86.072	4,3	79.326	3,8
Verzekeringstechnisch risico (S6)	43.495	0,5	44.093	0,5
Actief beheer risico (S10)	17.696	0,1	0	0,0
Diversificatie-effect	-126.875		-114.578	
Vereist eigen vermogen risico fonds	265.129	18,1	261.889	17,7
Afname voor toerekening totale TV		-0,1		0,0
Totaal Vereist eigen vermogen	265.129	18,0	261.889	17,7
Dekkingsgraad		101,0		94,5
Beleidsdekkingsgraad		99,0		92,2
Minimaal vereiste dekkingsgraad		104,2		104,2
Strategisch vereiste dekkingsgraad		118,0		117,7
MVEV absoluut		61.131		61.555

De beleidsdekkingsgraad van het Pensioenfonds is per 31 december 2017 lager dan de vereiste dekkingsgraad op basis van de strategische verdeling volgens het standaardmodel, waardoor het pensioenfonds in een tekort verkeert. Eind boekjaar 2017 bedraagt de beleidsdekkingsgraad 99,0%. Afgezet tegen de beleidsdekkingsgraad van 2016 van 92,2%, is de beleidsdekkingsgraad toegenomen met 6,8%-punt.

Renterisico

Het renterisico wordt veroorzaakt, doordat de rentegevoeligheid van de verplichtingen afwijkt van de rentegevoeligheid van de beleggingen. Onderstaande duratie cijfers geven meer inzicht.

Duratie van de vastrentende waarden (inclusief rentederivaten) 23,4

Duratie van de pensioenverplichtingen 18,8

Voor de vaststelling van het renterisico bij het vereist eigen vermogen worden de kasstromen van de rentegevoelige beleggingen afgezet tegen de kasstromen van de voorziening pensioenverplichtingen. Vervolgens worden beide kasstromen afgezet tegen door DNB bepaalde renteschokken die per looptijd verschillen. Op basis van deze renteschokken kan de impact op de technische voorziening en de impact op alle rentegevoelige beleggingen worden berekend. Overeenkomstig kan een afdekkingspercentage worden berekend. Rentegevoeligheid is één van de belangrijkste factoren bij de bepaling van de (strategische) assetallocatie van de portefeuille.

	Feitelijke verdeling		Strategische verdeling	
	in €	%	in €	%
Impact op technische voorziening voor risico fonds (A)	106.737		106.737	
Impact op de rentegevoelige beleggingen (B)	78.327		79.247	
Renterisico	28.410	1,0	27.490	1,0
Afdeckingspercentage (B/A)		73,4		74,2

Derivaten

Het renterisico is afgedekt door middel van rentederivaten. De afloopdata variëren van 21-03-2009 tot 21-03-2067. Het ongerealiseerd resultaat bedraagt € 12,2 miljoen. Door deze swaps wordt de duratie van de portefeuille van vastrentende waarden verlengd van 4,4 naar 23,4 jaar.

Met behulp van deze derivaten wordt het strategisch afdeckingspercentage vorm gegeven. Strategisch dekt het fonds volgens het beleggingsmandaat (dynamisch beleid) 65% van het renterisico van de marktwaarde van de verplichtingen af.

Hoogte buffer

Op basis van de vereist eigen vermogen berekeningen bedraagt de buffer voor het feitelijk renterisico 28.411 (1,0%) en voor het strategisch renterisico 27.490 (1,0%) ultimo 2017.

Aandelen- en vastgoedrisico

Het pensioenfonds loopt het risico dat haar beleggingen in aandelen, vastgoed en hedgefonds en private equity in waarde dalen. In het beleggingsbeleid wordt met dergelijke risico's rekening gehouden door ondermeer een toepassing van voldoende spreiding in de beleggingsportefeuille naar categorieën, markten en dergelijke. De volatiliteit van de marktwaarden (prijrisico's) van beleggingen wordt periodiek geëvalueerd en kan leiden tot bijstellingen in het vermogensbeheer. In onderstaande tabel wordt de verdeling naar de verschillende zakelijke waarden categorieën getoond.

	2017		2016	
	€	%	€	%
<i>Verdeling Zakelijke waarden en Vastgoed per categorie:</i>				
Ontwikkelde markten (Mature markets)	599.366	98,0	468.901	92,1
Opkomende markten (Emerging markets)	7.280	1,2	43.727	7,9
Ongedefinieerd	5.110	0,8	-1.156	0,0
	611.756	100,0	511.472	100,0

Derivaten

Eind 2017 zijn conform de investment beliefs van het fonds geen aandelenderivaten aanwezig bij het fonds.

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt voor het feitelijk en strategisch zakelijke waarden risico rekening gehouden met de door DNB voorgeschreven schokken die variëren overeenkomstig de risicograad van het type belegging. De buffer voor het feitelijk zakelijke waarden risico bedraagt 213.865 (13,7%) en voor het strategisch zakelijke waarden risico 191.504 (12,0%).

Valutarisico

Het valutarisico wordt veroorzaakt, doordat de verplichtingen van het pensioenfonds in euro's luiden terwijl veel van de beleggingen van het pensioenfonds in niet-euro luiden. Het pensioenfonds loopt het risico dat haar buitenlandse beleggingen dalen in waarde als gevolg van valutakoersontwikkelingen. Het pensioenfonds kiest er daarom voor om een gedeelte van haar buitenlandse valuta's af te dekken. Zonder afdekking van valutarisico loopt het pensioenfonds risico bij een daling van vreemde valuta ten opzichte van de euro. Door meer dan 100% van het risico af te dekken loopt het fonds risico bij een stijging van vreemde valuta ten opzichte van de euro. Het valutarisico wordt berekend aan de hand van een scenario waarbij wordt uitgegaan van een waardedaling van de beleggingen in vreemde valuta van 20%. Het valutarisico is het totale negatieve effect op de waarde van alle beleggingen als gevolg van dit scenario. Afdekking van het valutarisico vindt plaats via derivatencontracten.

	2017		2016	
	€	%	€	%
<i>Zakelijke waarden naar valuta na afdekking met derivaten</i>				
Euro	495.280	81,0	416.123	81,4
Amerikaanse dollar	11.526	1,9	3.640	0,7
Hong Kong dollar	18.745	3,1	15.738	3,1
Australische dollar	8.796	1,4	11.124	2,2
Britse pound sterling	789	0,1	-1.487	-0,3
Zwitserse franc	18.503	3,0	16.507	3,2
Zweedse kroon	22.203	3,6	15.994	3,1
Overige	35.914	5,9	33.833	6,6
	611.756	100,0	511.472	100,0
<i>Vastrentende waarden naar valuta na afdekking met derivaten</i>				
Euro	869.119	99,3	886.065	98,7
Amerikaanse dollar	5.514	0,6	11.931	1,3
Australische dollar	-129	0,0	-64	0,0
Japanse yen	855	0,1	0	0,0
Zwitserse franc	742	0,1	933	0,1
Overige	-1.107	-0,1	-1.254	-0,1
	874.994	100,0	897.611	100,0

	2017		2016	
	€	%	€	%
<i>Totaal beleggingen naar valuta na afdekking met derivaten</i>				
Euro	1.354.721	91,7	1.281.823	92,3
Amerikaanse dollar	17.040	1,2	15.571	1,1
Hong Kong dollar	18.745	1,3	15.738	1,1
Australische dollar	8.667	0,6	11.060	0,8
Britse pound sterling	972	0,1	0	0,0
Japanse yen	-16.252	-1,1	923	0,1
Zwitserse franc	19.245	1,3	17.439	1,3
Zweedse kroon	22.203	1,5	15.994	1,2
Overige	51.731	3,4	30.169	2,1
	1.477.072	100,0	1.388.717	100,0

Derivaten

Ter afdekking van de valutarisico's op de effectenportefeuille zijn er door de vermogensbeheerders valutatermijntransacties afgesloten. Strategisch dekt het fonds 100% van de Amerikaanse Dollar, Britse Pond, Japanse Yen en de Canadese Dollar af van niet euro vastrentende waarden en aandelen.

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt voor het feitelijk en strategisch valuta risico rekening gehouden met een door DNB voorgeschreven schok van 20% voor valuta in ontwikkelde landen en van 35% voor valuta in opkomende markten die berekend wordt op de niet-euro beleggingen na afdekking. De buffer voor het feitelijk valuta risico bedraagt 30.860 (0,2%) en voor het strategisch valuta risico 25.747 (0,2%).

Grondstoffenrisico

Het pensioenfonds belegt niet in grondstoffen. Derhalve hoeft voor dit risico geen buffer aangehouden te worden.

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt voor het feitelijk en strategisch grondstoffenrisico rekening gehouden met een door DNB voorgeschreven schok van 35%. Conform voorgaande opmerking bedraagt de buffer voor het feitelijk grondstoffenrisico 0,0 (0,0%) en voor het strategisch grondstoffenrisico risico 0,0 (0,0%).

Kredietrisico

Het pensioenfonds loopt het risico dat één of meerdere van haar tegenpartijen niet aan de voorafgesproken betalingen kan voldoen. Bij de berekening van het kredietrisico dient het effect van de kredietwaardigheid van de partijen, waarin belegd wordt, tot uitdrukking te komen. Het kredietrisico komt tot uitdrukking in de zogenaamde creditspread. Deze creditspread is het verschil tussen de uitkering die afhangt van de kredietwaardigheid van de tegenpartij en een uitkering die met volledige zekerheid (risicovrij) tot uitkering zal komen. Het kredietrisico verbonden aan derivatentransacties wordt beheerst door het afsluiten van standaardovereenkomsten met tegenpartijen, het beoordelen van de kredietwaardigheid van tegenpartijen, het spreiden van het transactievolume over verschillende tegenpartijen, het eisen van voldoende onderpand en een adequate monitoring met betrekking tot de gestelde eisen inzake het onderpand.

Het kredietrisico binnen de vastrentende waarden portefeuille kan naast de creditspread eveneens gemeten worden aan de hand van de ratingverdeling van de rentegevoelige beleggingsportefeuille. Deze ratingverdeling wordt afgegeven door een kredietbeoordelaar. Een Europese AAA rating impliceert dat de vastrentende waarden belegging geen kredietrisico loopt. Daarentegen worden beleggingen die geassocieerd staan onder 'lager dan BBB' als zeer risicovol beschouwd. Cash wordt als kredietrisicovrij beschouwd. Beleggingen die geen rating ontvangen worden als risicovol beschouwd.

	2017		2016	
	€	%	€	%
<i>Rating vastrentende waarden:</i>				
AAA	115.853	13,2	162.692	18,1
AA	149.631	17,1	107.921	12,0
A	209.797	24,0	367.148	40,9
BBB	133.660	15,3	121.917	13,6
Lager dan BBB	207.805	23,7	134.427	15,0
Overige	58.248	6,7	3.506	0,4
	874.994	100,0	897.611	100,0
<i>Verdeling vastrentende waarden naar looptijd:</i>				
Resterende looptijd < 1 jaar	371.255	42,4	321.436	35,8
Resterende looptijd <> 5 jaar	86.748	9,9	91.783	10,2
Resterende looptijd >= 5 jaar	416.991	47,7	484.392	54,0
	874.994	100,0	897.611	100,0

Hoogte buffer

Binnen de berekening van het standaardmodel wordt een kredietrisico becijferd conform de ratingverdeling van de vastrentende waardenportefeuille. Naar mate de rating slechter wordt neemt de te hanteren buffer toe. Afgaande op de hierboven genoemde ratingverdeling resulteert dit in een buffer voor het feitelijk kredietrisico van 72.012 (3,4%) en voor het strategisch kredietrisico van 86.072 (4,3%).

Verzekeringstechnisch risico

"Binnen het verzekeringstechnische risico worden in principe alleen risico's meegenomen die verband houden met sterfte. Het omvat de risico's als gevolg van afwijkingen ten opzichte van de verwachte sterfte en afwijkingen van de verwachte sterftetrend (langlevensrisico). Tot het verzekeringstechnische risico worden gerekend: procesrisico, risico-opslag voor afwijkingen ten opzichte van de sterftetrend en negatieve stochastische afwijkingen van de verwachtingswaarde. Deze drie risico's bedragen een percentage van de op actuele waarde berekende technische voorziening. Het procesrisico neemt af naarmate het deelnemersbestand toeneemt, omdat het sterfteproces dan beter kan worden geschat. De beide andere risicofactoren houden respectievelijk rekening met de onzekerheid in de sterftetrend en met de negatieve stochastische afwijkingen.

Hoogte buffer

De buffer voor het feitelijk verzekeringstechnisch risico bedraagt 43.495 (0,5%) en voor het strategisch verzekeringstechnisch risico 43.495 (0,5%).

Concentratierisico

Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen.

De spreiding van de portefeuille is in de toelichting op de balans nader toegelicht. Ook "grote posten" zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd.

	2017		2016	
	€	%	€	%
Zakelijke waarden				
<i>Verdeling zakelijke waarden per regio:</i>				
Europa	237.320	38,8	196.593	38,4
Noord-Amerika	270.321	44,2	217.559	42,5
Overige	104.115	17,0	97.319	19,0
	611.756	100,0	511.471	100,0
Vastrentende waarden				
<i>Verdeling vastrentende waarden per regio:</i>				
Europa	575.678	65,8	615.713	68,6
Noord-Amerika	188.273	21,5	198.253	22,1
Overige	111.043	12,7	83.645	9,3
	874.994	100,0	897.611	100,0

Grote posten: vastrentende waarden van eenzelfde uitgevende instelling groter dan 5% van de totale beleggingen in vastrentende waarden

NN L Liquid- EUR	365.041	41,7
ANWB Return Vastrentende Waarden Fonds	341.020	39,0
Staatsobligaties Nederland	113.561	13,0

Er zijn geen beleggingen in ANWB B.V. en de aan haar gelieerde ondernemingen

Het pensioenfonds heeft geen actief securities lending programma.

Het pensioenfonds heeft voor 5,6 miljoen euro aan (staats) obligaties als onderpand verstrekt als gevolg van negatieve waardeontwikkeling van rentederivaten.

Hoogte buffer

In het standaardmodel is geen rekening gehouden met een buffer voor concentratierisico. Het risico dient sec kwalitatief toegelicht te worden.

Actief beheer risico

Actief beheer risico ontstaat doordat vermogensbeheerders actief beheer voeren op (delen van) de beleggingsportefeuille. Onder actief beheer worden afwijkende posities in portefeuilles verstaan die worden ingenomen ten opzichte van strategische benchmarks. De mate van actief beheer wordt bepaald aan de hand van de tracking error. Een lage tracking error impliceert dat het feitelijke rendement dicht bij de gekozen benchmark ligt, terwijl een hoge tracking error aangeeft dat het rendement duidelijk van de benchmark afwijkt. Een hogere tracking error impliceert een hoger actief beheer risico.

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt alleen een actief beheer risico becijferd voor de aandelenportefeuille indien de tracking error groter is dan 1%. Voor het pensioenfonds resulteert een buffer voor het feitelijk actief beheer risico van 19.069 (0,1%) en voor het strategisch actief beheer risico van 17.696 (0,1%), omdat de tracking error van de totale aandelenportefeuille 1,25% bedraagt.

Effect toerekenen naar totale vereiste dekkinggraad

Er dient een aanpassing gemaakt te worden voor dit effect omdat het fonds een herverzekerde technische voorziening heeft. De correctie die gemaakt dient te worden betreft 0,1%-punt voor zowel de vereiste dekkinggraad op basis van de feitelijke verdeling als op basis van de strategische verdeling.

Vastgesteld

Den Haag, 31 mei 2018

Jaap Groen
Voorzitter

Jan Rijnveld
secretaris

Overige gegevens

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds ANWB te 's-Gravenhage is aan Aon Hewitt Nederland cv de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2017.

Onafhankelijkheid

Als waarmedend actuaaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds ANWB, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds. Omdat Aon Hewitt Nederland cv beschikt over een door de toezichthouder goedgekeurde gedragscode, is het toegestaan dat andere actuarissen en deskundigen aangesloten bij Aon Hewitt Nederland cv wel andere werkzaamheden verrichten voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op EUR 7.000.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven EUR 350.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- De technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld.
- De kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten.
- Het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van de artikelen 131 en 132.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen. Deze situatie bestaat voor vier achtereenvolgende jaareinden.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds ANWB is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening slecht, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

Eindhoven, 31 mei 2018

Drs. J.A.M. Dankers AAG
verbonden aan Aon Hewitt Nederland cv

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: de raad van toezicht en het bestuur van Stichting Pensioenfonds ANWB

Verklaring over de in het verslag over het boekjaar opgenomen jaarrekening 2017

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2017 van Stichting Pensioenfonds ANWB te Den Haag gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit verslag over het boekjaar opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds ANWB op 31 december 2017 en van het resultaat over 2017 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2017;
- de staat van baten en lasten over 2017;
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds ANWB (hierna: de stichting) zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Materialiteit	€ 7,4 miljoen.
Toegepaste benchmark	0,5% van het pensioenvermogen per 31 december 2017, zijnde het totaal van de technische voorzieningen en de algemene reserve.
Nadere toelichting	Wij hebben voor deze grondslag gekozen omdat dit het vermogen betreft dat de basis vormt voor de berekening van de (beleids)dekkingsgraad. Voor het bepalen van het percentage hebben wij gelet op de financiële positie van de stichting en de mate waarin de beleidsdekkingsgraad zich rondom een kritieke grens bevindt. Aangezien de stichting in een herstelsituatie zit (dekkingstekort), hebben wij een percentage van 0,5% gehanteerd.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met de raad van toezicht en het bestuur overeengekomen dat wij aan de raad van toezicht en het bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 370 duizend rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met de raad van toezicht en het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Ten opzichte van de controleverklaring 2016 hebben wij ervoor gekozen 'Uitvoering van vermogensbeheer en pensioenbeheer processen bij de uitvoeringsorganisaties' niet langer als kernpunt te behandelen. Wij hebben in vergelijking met voorgaand jaar geen andere wijzigingen in de kernpunten van onze controle aangebracht.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Ontwikkeling van de (beleids)dekkingsgraad

Risico

De solvabiliteit van een pensioenfonds wordt gemeten aan de hand van de dekkingsgraad. De dekkingsgraad brengt de verhouding tussen de (netto) activa en pensioenverplichtingen tot uitdrukking en is daarmee een graadmeter voor de financiële positie van een pensioenfonds. De beleidsdekkingsgraad is de gemiddelde dekkingsgraad van de twaalf maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling.

De stichting is wettelijk verplicht om de beleidsdekkingsgraad te hanteren als basis voor bepaalde beleidsbeslissingen, bijvoorbeeld inzake indexatie en kortingen. Daarnaast is de beleidsdekkingsgraad onder meer van belang om te bepalen of de stichting voldoende buffers heeft.

De dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad zijn toegelicht in toelichting [6] van de jaarrekening.

Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de (beleids) dekkingsgraad niet juist wordt vastgesteld.

Ontwikkeling van de (beleids)dekkingsgraad

Onze controleaanpak	<p>Door controle van de balans onderzoeken wij de samenstellende delen van de dekkingsgraad. De balans en daarmee de dekkingsgraad per 31 december 2017 hebben wij mede met gebruikmaking van de werkzaamheden van de certificerend actuaris gecontroleerd. Wij hebben de ontwikkelingen in de financiële positie van de stichting beoordeeld op basis van het actuariële rapport van de certificerend actuaris en onze controle van de jaarcijfers. Vanwege de gevoeligheid van schattingselementen hebben wij specifiek aandacht besteed aan de waardering van de (illiquide) beleggingen en de waardering van de technische voorzieningen. De werkzaamheden die wij in dit kader hebben uitgevoerd zijn in de kernpunten hierna beschreven.</p> <p>Wij controleren geen andere maandelijkse dekkingsgraden dan de dekkingsgraad ultimo boekjaar. Ten aanzien van andere maandelijkse dekkingsgraden hebben wij de navolgende toetsingswerkzaamheden verricht, die minder zekerheid geven dan een controle van twaalf maandsdekkingsgraden:</p> <ul style="list-style-type: none">– Wij hebben de opzet van het totstandkomingsproces van de berekening van de maandelijkse dekkingsgraad onderzocht alsmede de juiste maandtoerekening van zogenaamde key items vastgesteld. Dit jaar hebben wij de aanpassing van de fondsspecifieke ervaringssterfte als key item aangemerkt.– Daarnaast heeft de certificerend actuaris een plausibiliteitstoets uitgevoerd op ontwikkeling van de voorziening pensioenverplichtingen zoals gehanteerd in de bepaling van de dekkingsgraad gedurende het jaar in relatie tot de ontwikkelingen in de belangrijkste factoren, zoals de rentecurve. Wij hebben kennisgenomen van de uitkomst van deze werkzaamheden van de certificerend actuaris.
Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd in de vaststelling van de dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad per 31 december 2017.

Waardering en toelichting van niet-(beurs)genoteerde beleggingen	
Risico	<p>De beleggingen zijn een significante post op de balans van de stichting. Alle beleggingen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Voor een deel van de beleggingen is deze marktwaarde te verifiëren aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten (marktprijzen). Er zijn ook beleggingen die worden gewaardeerd op basis van netto contante waardeberekeningen of een andere geschikte methode, waaronder de intrinsieke waarde per participatie voor posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen.</p> <p>De waarderingsonzekerheid neemt inherent toe bij netto contante waardeberekeningen en hangt samen met de beschikbaarheid en toepasbaarheid van marktgegevens. Bij de stichting betreffen dit de posities in derivaten. De posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen kennen eveneens inherente waarderingsonzekerheid doordat de waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fondsmanagers.</p> <p>De stichting heeft de waarderingsgrondslagen voor de beleggingen beschreven in de paragraaf 'Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling' en een nadere toelichting opgenomen in toelichting [1]. Uit deze toelichting blijkt dat per 31 december 2017 in derivaten is belegd met een per saldo negatieve marktwaarde van € 10 miljoen, welke zijn gewaardeerd op basis van netto contante waardeberekeningen, en dat € 1.313 miljoen is belegd in niet-(beurs)genoteerde fondsen. Deze beleggingen betreffen 89% van de totale beleggingen.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de niet-(beurs)genoteerde beleggingen niet juist gewaardeerd zijn. In onze risico-inschatting houden wij rekening met het feit dat de onderliggende beleggingen in deze niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen veelal genoteerde marktprijzen als basis van de waardering kennen hetgeen de schattingsonzekerheid verlaagt.</p>
Onze controleaanpak	<p>Bij de controle van de beleggingen hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van een andere accountant. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel, hebben wij de aard en omvang bepaald van de uit te voeren werkzaamheden voor de beleggingen, rekening houdend met omvang en risicoprofiel van de beleggingen, en deze vastgelegd in instructies. Daarnaast hebben wij een kwaliteitsreview uitgevoerd met betrekking tot de uitgevoerde werkzaamheden en de uitkomsten daarvan. Door deze werkzaamheden, gecombineerd met de hierna beschreven werkzaamheden, hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen verkregen om een oordeel te geven over de jaarrekening.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen beoordeeld en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de beleggingen per 31 december 2017. Voor de posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen zijn de waarderingsgegevens aangesloten met gecontroleerde jaarrekeningen 2017 van deze fondsen. – Voor de waardering van derivaten zijn de interne beheersmaatregelen van het waarderingsproces onderzocht. Daarnaast zijn de betreffende waarderingsmodellen getoetst en is voor een selectie van derivaten de waardering en de daarbij gehanteerde uitgangspunten getoetst op basis van inputvariabelen en marktgegevens. <p>Tevens hebben wij de toelichtingen met betrekking tot de beleggingen onderzocht.</p>

Waardering en toelichting van niet-(beurs)genoteerde beleggingen

Belangrijke observaties

Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering van niet-(beurs)genoteerde beleggingen per 31 december 2017 en de gerelateerde toelichting in de jaarrekening.

Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen

Risico

De technische voorzieningen waaronder de voorziening pensioenverplichtingen betreffen een significante post in de balans van de stichting. De technische voorzieningen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. De waardering is gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. Hier ligt een aantal belangrijke conventies aan ten grondslag namelijk dat voor de waardering uitgegaan wordt van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur alsmede de meest recente informatie (tafels) omtrent de levensverwachting, zoals gepubliceerd door het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG). In aanvulling op de tafels wordt gecorrigeerd voor de ingeschatte ervaringssterfte bij de stichting, zijnde de fondsspecifieke ervaringssterfte. Deze veronderstellingen hebben tezamen met de hoogte van de kostenopslag, waaraan eveneens schattingen ten grondslag liggen, bijzondere aandacht gehad in onze controle.

De stichting heeft de waarderingsgrondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen beschreven in de paragraaf 'Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling' en een nadere toelichting opgenomen in toelichting [7]. Uit deze toelichting blijkt dat een (schattings)wijzigingen heeft plaatsgevonden een aanpassing van de fondsspecifieke ervaringssterfte op basis van nader onderzoek. Volgens deze toelichting is de voorziening pensioenverplichtingen hierdoor € 6,7 miljoen hoger uitgekomen.

Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de technische voorzieningen niet toereikend gewaardeerd zijn.

Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen	
Onze controleaanpak	<p>Bij de controle van de technische voorzieningen hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van de certificerend actuaire van de stichting. De certificerend actuaire onderzoekt onder meer de toereikendheid van de technische voorzieningen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen. De certificerend actuaire heeft daarbij gebruikgemaakt van de door ons in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens, waaronder de pensioenaanspraken van deelnemers. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel over de jaarrekening als geheel hebben wij met de certificerend actuaire onze planning, werkzaamheden, verwachtingen en uitkomsten afgestemd voor de controle van boekjaar 2017. Hierbij hebben wij specifiek aandacht gevraagd voor de toets van de ervaringssterfte op basis van de toegepaste prognosetafels en de effecten van de wijzigingen hierin, de toereikendheid van de kostenopslag alsmede de toepassing van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.</p> <p>Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen beoordeeld en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen per 31 december 2017. Daartoe hebben wij ons een beeld gevormd van de redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen actuariële grondslagen en de aanwezigheid van een consistente gedragslijn alsmede de uitkomsten van het actuariële grondslagenonderzoek en de gehanteerde waarderingsgrondslagen besproken met de certificerend actuaire. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij een eigen actuariële specialist betrokken en specifiek de uitkomsten van de door de stichting uitgevoerde analyses op de ervaringssterfte en kostenopslag beoordeeld.</p>
Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering per 31 december 2017 of de toelichting van de technische voorzieningen.

Verklaring over de in het verslag over het boekjaar opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het verslag over het boekjaar andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag, inclusief vooruitblik 2018;
- de overige gegevens;
- andere informatie, bestaande uit het voorwoord van de voorzitter, bestuur en organisatie, het meerjarenoverzicht, de verslagen van de compliance officer, de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan, alsmede de bijlagen.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden voor de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Het besluit van het bestuur tot vaststelling van de jaarrekening is onderworpen aan de goedkeuring van de raad van toezicht.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel

belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaaf zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat de stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;

- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de raad van toezicht en het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan de raad van toezicht en het bestuur dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met de raad van toezicht en het bestuur over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met de raad van toezicht en het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Den Haag, 31 mei 2018

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. S.B. Spiessens RA

Bijlagen

Bijlage 1: kenmerken pensioenreglementen en -regelingen

Regelingen

Regeling A is van toepassing op werknemers die geboren zijn vóór 1 januari 1951 en die krachtens een arbeidsovereenkomst voor onbepaalde tijd op 31 december 1999 in dienst waren van de ANWB of gebruik maakten van de ANWB-regeling inzake vrijwillig vervroegd uittreden. Regeling A is een eindloonregeling waarin toezeggingen worden gedaan voor levenslang ouderdomspensioen ingaande op leeftijd 65, levenslang nabestaandenpensioen en wezenpensioen. Deze regeling is gesloten.

Regeling B is op 1 januari 2000 in werking getreden. De regeling geldt voor de werknemer die in dienst van de ANWB is getreden na 31 december 1999 en voor de werknemer die in dienst van de ANWB is getreden vóór 1 januari 2000, maar geboren is na 31 december 1950. Per 1 januari 2006 blijven in de regeling opgenomen de werknemers geboren vóór 1 januari 1950. De regeling voorziet op basis van een pensioenrichtleeftijd van 61 jaar in een levenslang ouderdomspensioen, een overbruggingspensioen, een (tijdelijk) nabestaandenpensioen en een wezenpensioen. Ook deze regeling is gesloten.

Regeling C is een middelloonregeling waarin toezeggingen worden gedaan voor levenslang ouderdomspensioen ingaande op leeftijd 65, levenslang nabestaandenpensioen en wezenpensioen

Regeling C is van toepassing op werknemers die zijn geboren na 31 december 1949 en die deelnamen aan pensioenregeling B of aan de pensioenregeling Medical Air Assistance (MAA) en voor werknemers van ANWB B.V. die in dienst zijn getreden na 31 december 2005. Met ingang van 1 januari 2013 zijn de actieve deelnemers in regeling C overgegaan naar regeling D. De tot en met 31 december 2012 opgebouwde aanspraken van de betrokken actieve deelnemers blijven achter in regeling C. Regeling C is een gesloten regeling.

Regeling D is van toepassing op werknemers die zijn geboren na 31 december 1949 en die deelnamen aan pensioenregeling C en voor werknemers die in dienst van ANWB zijn getreden na 31 december 2012. Ook werknemers van Logicx zijn per 1 januari 2015 overgegaan in deze regeling. Regeling D is een middelloonregeling waarin toezeggingen worden gedaan voor levenslang ouderdomspensioen ingaande op leeftijd 67, levenslang nabestaandenpensioen en wezenpensioen.

Regeling MAA is een regeling voor medewerkers van de dochteronderneming Medical Air Assistance B.V. Regeling MAA is gelijk aan regeling C, zoals hierboven beschreven, en van toepassing voor medewerkers van MAA en specifiek helikopterpiloten geboren ná 31 december 1949 of in dienst getreden na 31 december 2005. Met ingang van 1 januari 2013 zijn de actieve deelnemers in regeling MAA overgegaan naar regeling D. De tot en met 31 december 2012 opgebouwde aanspraken van de betrokken actieve deelnemers blijven achter in regeling MAA. Regeling MAA is een gesloten regeling.

Er is ook een gesloten regeling MAA, waarin alleen premievrijere rechten zijn opgenomen, specifiek voor helikopterpiloten geboren vóór 1 januari 1950 in dienst van MAA. Deze pensioenregeling voor helikopterpiloten is gelijk aan regeling B, met uitzondering van de pensioenrichtleeftijd en de periode waarin het overbruggingspensioen wordt opgebouwd. De pensioenrichtleeftijd in deze regeling MAA is 60 jaar.

Regeling Unigarant 1991 -1999 heeft betrekking op ingegane pensioenen van gewezen deelnemers en pensioenen tijdens de periode 1991 t/m 1999.

Regeling Unigarant 2000 is van toepassing op het vóór 1 januari 1950 geboren en vóór 1 januari 2006 in dienst zijnde personeel van Unigarant, een in verband met de pensioenregeling aangewezen dochteronderneming van de ANWB B.V. De regeling voorziet op basis van een pensioenrichtleeftijd van 63 jaar in een levenslang oudedagspensioen, een tijdelijk oudedagspensioen, een nabestaandenpensioen en een wezenpensioen.

Regeling Unigarant 2006 is een middelloonregeling waarin toezeggingen worden gedaan voor levenslang ouderdomspensioen ingaande op leeftijd 65, levenslang nabestaandenpensioen en wezenpensioen. De regeling is van toepassing op het ná 31 december 1949 geboren personeel dat deelnam aan pensioenregeling Unigarant 2000 en voor personeel dat in dienst is getreden ná 31 december 2005. Met ingang van 1 januari 2013 zijn de actieve deelnemers in regeling Unigarant 2006 overgegaan naar regeling Unigarant 2013. De tot en met 31 december 2012 opgebouwde aanspraken van de betrokken actieve deelnemers blijven achter in regeling Unigarant 2006. Regeling Unigarant 2006 is met ingang van 1 januari 2013 een gesloten regeling.

Regeling Unigarant 2013 is van toepassing op het ná 31 december 1949 geboren personeel dat deelnam aan pensioenregeling Unigarant 2006 en voor personeel dat in dienst is getreden ná 31 december 2012. Regeling Unigarant 2013 is een middelloonregeling waarin toezeggingen worden gedaan voor levenslang ouderdomspensioen ingaande op leeftijd 67, levenslang nabestaandenpensioen en wezenpensioen.

Regeling Logicx is vanaf 1 januari 2007 van toepassing op het personeel van Logicx met een minimum leeftijd van 21 jaar. Met ingang van 1 januari 2014 zijn de actieve deelnemers in regeling Logicx overgegaan naar regeling D Logicx Mobiliteit en per 1 januari 2015 naar regeling D. De tot en met 31 december 2013 opgebouwde aanspraken van de betrokken actieve deelnemers blijven achter in regeling Logicx 2007.

Regeling Logicx 2007 is een middelloonregeling waarin toezeggingen worden gedaan voor levenslang ouderdomspensioen ingaande op leeftijd 65, levenslang partnerpensioen en wezenpensioen. Regeling Logicx is met ingang van 1 januari 2014 een gesloten regeling.

De specifieke inhoud van deze regelingen is te vinden op www.pensioenfonds-anwb.nl. Het fonds voert een groot aantal regelingen uit. In 2017 is een onderzoek gestart om het aantal regelingen terug te dringen door samenvoeging van aanspraken. Dit onderzoek zal in 2018 uitmonden in voorstellen in het bestuur.

Toeslagen

Toeslagen regelingen ANWB

De indexatie van pensioenrechten en premievrije pensioenen is voorwaardelijk. Dit betekent dat het bestuur van het pensioenfonds jaarlijks besluit of er wel of geen indexatie van deze pensioenen en -rechten plaatsvindt. Dit bestuursbesluit is afhankelijk van de financiële positie van het fonds. Als in enig jaar een indexatie is verleend, is het niet zeker of en in hoeverre in de toekomst ook wordt

geïndexeerd. Er wordt geen geld gereserveerd voor indexatieverlening en er wordt geen premie voor betaald, de indexatie wordt, met één uitzondering bij Unigarant (zie aldaar), gefinancierd uit het beleggingsrendement. Indien het bestuur besluit tot toeslagverlening, geldt eenzelfde toeslagverlening voor de volgende aanspraken en rechten:

- De verzekerde pensioenrechten van de pensioengerechtigden.
- De verzekerde pensioenaanspraken van de (gewezen) deelnemers.
- De verzekerde pensioenaanspraken van de deelnemers met premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid.

- De verevende aanspraken op ouderdoms- en partnerpensioen in verband met einde huwelijk of samenwoning.

Het Fonds heeft de volgende voorwaardelijke toeslagregelingen:

Het percentage toeslag is voor de regelingen A, B, C, D, MAA en Logicx gebaseerd op de stijging van de afgeleide Consumenten Prijsindex voor alle huishoudens, over de periode juli voorgaand jaar en juli van het lopende jaar, met een maximum stijging van 4%. Een toegekende toeslag gaat in per 1 januari van enig jaar. Op de pensioenrechten en pensioenaanspraken wordt jaarlijks toeslag verleend van maximaal de hiervoor omschreven maatstaf. Het bestuur beslist evenwel jaarlijks in hoeverre pensioenrechten en pensioenaanspraken worden aangepast. Voor deze voorwaardelijke toeslagverlening is geen reserve gevormd en wordt geen premie betaald. De toeslagverlening wordt uit beleggingsrendement gefinancierd. Het toeslagbeleid van het Fonds voor deze regelingen is te typeren conform categorie D1 van de toeslagenmatrix (juli 2008).

Toeslagen Regelingen Unigarant

- Voor deelnemers en voor gewezen deelnemers en pensioenen die zijn ingegaan vanaf 1 januari 2016.
De pensioenaanspraken en -rechten voor al deze verzekerden worden jaarlijks op 1 januari verhoogd met de stijging van de afgeleide Consumenten Prijsindex voor alle huishoudens, over de periode juli voorgaand jaar en juli van het lopende jaar (direct voorafgaande aan de maand januari van toeslagverlening), met een maximum stijging van 4%. Deze toeslagverlening wordt gefinancierd uit het beleggingsrendement. Het toeslagbeleid van het Fonds voor deze regeling is te typeren conform categorie D1 van de toeslagenmatrix (juli 2008).
- Voor ingegane pensioenen van gewezen deelnemers en pensioenen tijdens de periode 1991 t/m 1999.
De pensioenaanspraken en -rechten voor de verzekerden waarvoor de actieve deelname vóór 1 januari 2000 is geëindigd worden jaarlijks op 1 juli verhoogd met het percentage van de algemene loonontwikkeling, gepubliceerd door het CBS, met als referentieperiode januari vorig jaar tot januari lopend jaar, met een maximum van 3%. Deze toeslagverlening wordt niet gefinancierd uit het beleggingsrendement. Voor deze voorwaardelijke toeslagverlening is een reserve ("reserve toeslagen") gevormd, waaraan geen financiële middelen meer worden toegevoegd. De toeslag zal ieder jaar wordt verleend zolang deze reserve daar toereikend voor is en indien de wet- en regelgeving dit toestaat. Het toeslagbeleid van het Fonds voor deze regeling is te typeren conform categorie D4 van de toeslagenmatrix (juli 2008).
- Voor ingegane gewezen deelnemers en pensioenen tijdens de periode 2000 t/m 2003.
De pensioenaanspraken en -rechten voor de verzekerden onder deze regeling, waarvoor de actieve deelname tussen 1 januari 2000 en 31 december 2003 is geëindigd worden jaarlijks op 1 januari verhoogd met het percentage van de algemene loonontwikkeling, gepubliceerd door het CBS, met als referentieperiode oktober van het voorgaande jaar tot oktober van het lopende jaar (direct voorafgaande aan de maand januari van toeslagverlening). Deze toeslagverlening wordt gefinancierd uit het beleggingsrendement. Het toeslagbeleid van het Fonds voor deze regeling is te typeren conform categorie D1 van de toeslagenmatrix (juli 2008).
- Voor ingegane gewezen deelnemers en pensioenen op of na 1 januari 2004.
De pensioenaanspraken en -rechten voor al deze verzekerden worden jaarlijks op 1 januari verhoogd met de stijging van de afgeleide Consumenten Prijsindex voor alle huishoudens, over de periode oktober voorgaand jaar en oktober van het lopende jaar (direct voorafgaande aan de maand januari van toeslagverlening), met een maximum stijging van 4%. Deze toeslagverlening wordt gefinancierd uit het beleggingsrendement. Het toeslagbeleid van het Fonds voor deze regeling is te typeren conform categorie D1 van de toeslagenmatrix (juli 2008).

